

VOLDTEKTSOFRES

MØTE MED

RETTSAPPARATET

Ann Iren Vigrestad

Hovedfagsavhandling i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Høst 2004

TAKK...

- til kvinnene som stilte opp til intervju
- til Tove Smaadahl og Herdis Magerøy for hjelp og informasjon i forbindelse med undersøkelsen
- til min veileder, Jane Dullum, for gode og konstruktive tilbakemeldinger
- til Justisdepartementet og Libresse jentefond for økonomisk støtte til gjennomføringen av undersøkelsen
- til medstudentene på kriminologi hovedfag for støtte og et godt faglig og sosialt miljø
- til Ingunn og Synnøve for gjennomlesning, gode innspill og inspirerende kaffepauser
- til familie og venner for oppmuntring og støtte
- til Erik, som alltid er der for meg

Ann Iren Vigrestad

Oslo, september 2004

INNHold

Kapittel 1 Innledning	5
1.1 Tema	5
1.2 Problemstillinger	12
 Kapittel 2 Metode	14
2.1 Fremgangsmåte	14
2.1.1 <i>Utvalg</i>	15
2.1.2 <i>Etikk</i>	20
2.1.3 <i>Analyse</i>	24
2.2 Avgrensning	25
2.3 Loven om voldtekt	26
2.4 En begrepsavklaring	27
2.5 Avhandlingens oppbygning	29
 Kapittel 3 Informantene	31
3.1 Hendelsesforløp	31
3.2 Ettervirkninger	35
3.3 Holdninger og nærmiljø	39
 Kapittel 4 Skal voldtekten anmeldes?	44
4.1 Anmeldelsen	44
4.2 Oppsummering og diskusjon	49
 Kapittel 5 Første instans – Politiet	52
5.1 Utrykning og avhør	54
5.2 Redsel for overgriper	62
5.3 Informasjon	68
5.4 Etterforskning	70
5.5 Oppsummering og diskusjon	73

Kapittel 6 Forberedelser med bistandsadvokaten	78
6.1 Bistandsadvokatens arbeid	81
6.2 Bistandsadvokaten som menneskelig støtte	86
6.3 Oppsummering og diskusjon	87
 Kapittel 7 Rettssaken	 89
7.1 ”Har de glemt meg?”	90
7.2 Møte med tiltalte	93
7.3 Når offeret vitner	96
7.3.1 <i>Bistandsadvokaten i retten</i>	99
7.3.2 <i>Hvilken side er aktor på?</i>	100
7.3.3 <i>”Forsvarsadvokater er noe herk!”</i>	101
7.3.4 <i>Dommer</i>	107
7.3.5 <i>Jury</i>	110
7.4 Deltakelse og rettigheter	111
7.5 Oppsummering og diskusjon	115
 Kapittel 8 Utfall	 118
8.1 Betydning av utfallet, og ettertanke	118
8.1.1 <i>Henleggelse</i>	119
8.1.2 <i>Friinnelse</i>	121
8.1.3 <i>Domfellelse</i>	122
8.2 Reaksjon overfor overgriper	125
8.3 Alternativer	130
8.4 Oppsummering og diskusjon	132

Kapittel 9 Rettsapparatets egnethet til å ivareta voldtektsofre	134
9.1 Holdninger og aktørene i rettsapparatet	136
9.1.1 <i>Politiet</i>	139
9.1.2 <i>Domstolen</i>	140
9.2 Rettsapparatet som sosialt system	144
9.3 Mulige veier videre	149
9.3.1 <i>Utenomrettslige løsninger</i>	149
9.3.2 <i>Forbedringer innenfor rettsapparatet</i>	153
9.4 Avsluttende bemerkninger	155
 Litteraturliste	 158
 Vedlegg	 165
1. Godkjennelse fra NSD	
2. Informasjonsskriv til krisesentrene og Dixi	
3. Følgesskriv fra Tove Smaadahl	
4. Informasjonsskriv til potensielle informanter	
5. Intervjuguide 1	
6. Intervjuguide 2	
7. Loven om voldtekt	

KAP. 1 INNLEDNING

”Have you ever asked a woman who has been raped whether she enjoyed it? Have you ever asked her whether she asked for it by wearing a short skirt, going out late at night or inviting someone for a coffee? Have you ever asked her to describe loudly and clearly in a roomful of people what exactly happened in the assault, where and how she was touched, what she felt at each point and why she did not fight back more strenuously? Probably not, but this is what we inflict on the minority of women who are brave or foolhardy enough to allow their cases of rape or sexual assault to be taken to court.” (Lees 1997:53)

1.1 TEMA

Gjennom historien har kvinnens rolle vært underordnet mannens, og hun har vært underkastet hans autoritet og kontroll, noe som har gitt grobunn for kvinnemishandling. Før 1960-tallet ble vold i familien og seksualisert vold mot kvinner ofte benektet, bagatellisert og usynliggjort. I tillegg ble skylden for overgrepene ofte tillagt ofrene (Isdal 1992). Da kvinnebevegelsen og kvinneforskere på 1970-tallet tok opp temaet vold mot kvinner var det først og fremst synliggjøringen av den seksualiserte voldens eksistens og omfang som var viktig. Det neste steget på veien var at de ville oppnå aksept for at denne volden var en del av kriminalitetsbildet og ikke bare et privat anliggende (Seksualisert vold 1992). Dette synspunktet vant de frem med, og lover og forbud har blitt og blir vedtatt i flere land. ”Ny” kunnskap viser at det ikke bare er kvinner som utsettes for seksualisert vold, men det er bred enighet om at de utgjør et absolutt flertall av ofrene (Seksualisert vold 1992:8, Dahl 1994:124).

Psykolog Per Isdal (1992) hevder at sammenhengen mellom seksualisert vold og helse er klar, og at slik vold er hovedfundamentet for deler av helse- og sosialvesenets virksomhet. En studie fra verdensbanken viser at denne volden er så omfattende at den utgjør en helsetrussel på linje med HIV og kreft (Kaatee 2004). Dersom vi tar med de helsemessige konsekvensene av seksualisert vold i samfunnet ser vi klarere hvor omfattende problemet er. For å oppnå en mer helhetlig helseforståelse må den seksualiserte volden integreres og forstås (Isdal 1992).

Nordiske studier fra 1960 og 70-tallet vektla om partene i voldtektssaker kjente hverandre eller ikke. Dersom de kjente hverandre ble det stilt spørsmål ved om kvinnen gjorde noe for å provosere eller hisse opp mannen, noe som ga uttrykk for en fordømmende holdning av kvinnes atferd (Snare 2003). Fra midten av 1970-tallet gikk fokuset vekk fra gjerningsmannen og det situasjonsorienterte fokus på partenens interaksjon, og over til ofrene. Dette fokuset førte til at ofrene ble behandlet dårlig i rettssystemet og utsatt for mistenkeliggjøring (ibid). Voldtekts ofre har blitt møtt med mistro hos politiet når de har anmeldt overgrepet. De har blitt anklaget for medskyldighet både av politiet og i retten. En eventuell rettssak har vært en stor ekstrabelastning for ofrene fordi det har tatt så lang tid før sakene har blitt ferdigbehandlet (Nesvold 1999). Videre har retten gjennom sitt fokus gitt uttrykk for at ofrene deles inn i verdige og uverdige ofre. Dette har blitt gjort gjennom at ofrene har blitt utspurt om sinandel, og mistenkeliggjort ved vektlegging på hva slags motstand de utøvde og om klærne de hadde på seg var utfordrende (Rjukan 2001). Dersom alkohol hadde blitt drukket ville dette kunne benyttes for å mistenkeliggjøre ofrene, men unnskyldte gjerningsmenn (Grambo 2001).

Mytene på dette feltet er mange¹. En myte er ”en oppdiktet fortelling som helt eller delvis mangler virkelighetsoppfatning” (Kongstad 1981:215, min oversettelse). En av mytene er ifølge Jenny Petrak (2002a:6) at voldtekt blir regnet som et fysisk voldelig overfall begått av en ukjent, psykotisk gjerningsmann i et mørkt smug om kvelden. Dette til tross for at forskning viser at de fleste voldtektsmenn ikke passer inn i noen psykiatriske diagnoser, og videre at majoriteten av overgripere er kjente for offeret og at voldtekter som oftest finner sted innendørs (Dunn og Gilchrist i Petrak 2002a:6). Petrak (2002a:6) beskriver videre myten om at ektemenn ikke kan voldta sine koner. En nyere undersøkelse fra USA viser at det er mer sannsynlig at kvinner blir voldtatt, skadet eller drept av partner eller ekspartner enn av noen andre (Council on Scientific Affairs i Petrak 2002a:6). Videre finnes myten om at voldtatte må ha gjort noe selv for å forårsake overgrepet (Petrak 2002a). Denne henger sammen med fordommer rundt kvinners bekledning, oppførsel og tidligere seksualliv satt sammen med tanken om at ”snille piker ikke blir voldtatt” (ibid).

---

¹ Mytene er tematisert i flere arbeider (Lykkjen 1975, Brownmiller 1975, Skjørten 1988, Kongstad 1981, Ward 1995, Temkin 2002, Nørgaard 2003).

Disse ideene mener Petrak også er knyttet til ideen om at menn har en ukontrollerbar seksuell lyst og at de fleste kvinner fantaserer om å bli voldtatt. At menn voldtar på grunn av seksuelle lyster tilbakevises ved at de fleste menn som voldtar har hatt tilgang på frivillig sex da de begikk overgrepet (Dunn og Gilchrist i Petrak 2002a). Videre viser traumene ofrene har i etterkant av voldtekt at det oppleves som en terroriserende og aggressiv handling, og at overgriper gjorde det med det for øye å kontrollere og ydmyke offeret sitt (Petrak 2002a).

Ifølge Ragnhild Hennum (2004) var den offentlige debatt i Norge frem mot 1990-tallet preget av forståelse for ofres beskrivelser av seksualisert vold. Tidlig på 1990-tallet endret imidlertid dette seg til større fokus på uskyldig dømte og eventuelle falske anmeldelser fra kvinner. Dette medførte mer skepsis til seksualisert vold og blåste liv i de gamle mytene (ibid). Disse holdningene² har jeg selv merket blant venner, kolleger, familie og bekjente mens jeg har arbeidet med avhandlingen. Utallige ganger har jeg fått spørsmålet ”hva med de falske anmeldelsene?” både fra menn og kvinner. Mitt inntrykk er at dette er noe folk tror forekommer relativt ofte. Når det gjelder forekomsten av falske anklager om voldtekt blir denne regnet for å være meget lav. En undersøkelse fra New York Crimes Analysis Unit fant at raten for falske anmeldelser av voldtekt og andre seksuelle overgrep var på rundt 2 prosent (i: Petrak 2002:12). En annen undersøkelse foretatt av Chambers og Millar (i Temkin 2002:5) viste at til tross for utbredte antagelser blant politibetjenter om at mange voldtektsanmeldelser var falske, svarte de nei på spørsmål om de kunne dokumentere sine antagelser. Det finnes intet bevis for at falske voldtektsanmeldelser skjer oftere enn andre falske anmeldelser av forbrytelser hevder Jennifer Temkin i sin bok *Rape and the legal process* (2002).

Kvinnebevegelsen og kvinneforskningen i Norden har vært relatert til hverandre gjennom vitenskap og praksis, og betegnelsen aksjonsforskning sies ifølge Snare (2003) å være treffende for å karakterisere dette forholdet. Praksisen, i form av opprettelse av krisesentre, voldtektsmottak og andre hjelpetiltak har vært avhengig av

---

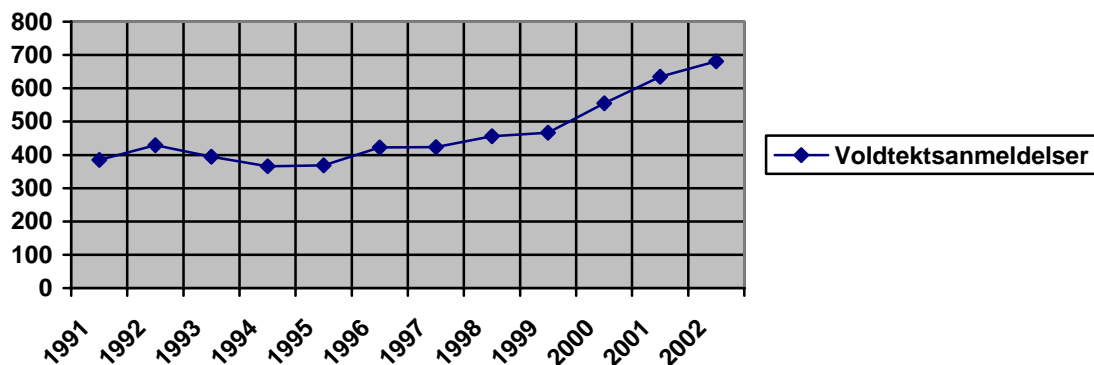
² ”Holdning vil si det umiddelbare og gjerne reflekterte forhold vi har til et fenomen” (Veiden og Burkeland 1999:63).

forskningsrapporter, som igjen ikke ville fremkommet uten kontakten med ofrene som benyttet hjelpetiltakene. Dette samspillet, og resultatene av det, kunne ikke ignoreres i den politiske debatt. I tillegg var mediedekningen av avgjørende betydning for synliggjøringen av kvinners utsatthet for voldtekt og vold fra partnere (ibid). Blant annet som følge av det nevnte samspillet har det de siste 20-30 årene blitt satt økt fokus på styrking av rettsapparatet i forhold til seksuelle overgrep mot kvinner. Flere tiltak har blitt iverksatt for å bedre situasjonen for disse. Et rettslig eksempel er bistandsadvokatordningen som ble innført i 1981 og som gir ofrene gratis juridisk hjelp. Et annet er lovendringer og innføring av minstestraffer. I 2000 ble grov uaktsom voldtekt kriminalisert. Innad i politiet er det også foretatt endringer. Blant annet opprettet Kriminalpolitisen i 1994 en egen gruppe for etterforskning av seksuelle overgrep. Denne skal på forespørsel yte ulike former for taktisk etterforskningsbistand til politidistriktene. De har også økt opplæringen i forhold til dette i Politihøgskolens grunnutdanning og i etterutdanningskurs (Myhrvold 2004).

Mye fokus har blitt rettet mot rettsapparatets manglende evne til å ivareta voldtekts ofre gjennom prosessen fra anmeldelse til endelig ufall av saken. Jeg stiller spørsmål ved om det fortsatt er slik at kvinner som anmelder voldtekt opplever møtet med rettsapparatet som et nytt overgrep eller om tiltakene nevnt ovenfor har forbedret situasjonen. Jeg har på bakgrunn av dette valgt å gjennomføre en intervjuundersøkelse blant voldtekts ofre som har anmeldt overgrepet.

Utviklingen i antall voldtektsanmeldelser fra 1991 til 2002 kan vi se i følgende tabell (SSB, tabell 4 2004):

Som vi ser har antall anmeldelser av voldtekt økt betraktelig de siste elleve årene fra 385 i 1991 til 681 i 2002. Det har med andre ord nesten skjedd en fordobling. En lignende utvikling ser vi også i andre land som for eksempel England. Der har økningen vært enda større, fra nesten 2000 anmeldelser i 1985 til nesten 8000 i 1999 (Petrak 2002a). Flere mener denne økningen hovedsakelig skyldes større åpenhet rundt seksuelle overgrep, og ikke at forekomsten av denne type overgrep nødvendigvis har økt (Ellingsen 2001, Petrak 2002a). Det er likevel slik at mørketallene på dette området anses å være store. Ulike internasjonale studier estimerer ifølge MacDonald (i Rogers 2002) at bare 3-16 % av kvinner utsatt for voldtekt melder fra til politiet. Europeiske studier estimerer at 1-12 % av det faktiske antall voldtekter blir rapportert til politiet (Kelly og Regan 2001). Marianne Sætre (1997) refererer til flere undersøkelser fra andre land enn de jeg har nevnt her som også viser høye mørketall, og hun mener at selv om tallene ikke kan overføres direkte til Norge så indikerer de et betydelig problem. Årsakene til at det fortsatt er få som anmelder kan være mange. Noen av de som nevnes er at kvinnene kan være redde for ytterligere invadering av intime deler av kroppen, redsel for rettsprosessen og redsel for å bli dømt av andre (Anon i Rogers 2002). Liten tro på rettssystemet nevnes som en mulig grunn av Kelly og Regan (2001). I tillegg viser forskning at skyldfølelse og redsel for å bli anklaget er relatert til at voldtatte ikke anmelder (International journal of sociology of law 22, Eastaale p.w. 1994 og PiHs V.L. og Schwartz M.D. 1997 i Ludvigsen og Marstrøm 1999). I tilfeller der over griper er kjent for offeret kan dette spille inn slik at hun ikke anmelder.

Det økte fokuset på voldtekt har blant annet innebåret mer press på rettsvesenet i forhold til å ta slike lovbrudd alvorlig slik at flere ofre velger å anmelde. Den offentlige politikken i Norge har hatt som formål at rettsapparatet skal bli mer brukt i voldtektssaker, og med en fordobling av antall anmeldelser de siste ti år kan man si at den fungerer i forhold til å avdekke og etterforske flere voldtekter (Hennum 2004). Det at flere anmelder kan indikere en positiv utvikling i måten rettssystemet møter voldtatte på eller i måten ofrene ser på rettssystemet.

Tall fra statistisk sentralbyrå viser at det de siste par årene har blitt anmeldt ca. 600 voldtekter³ (Stene 2001). Videre at ca. 80 % av de anmeldte voldtektssakene blir henlagt. Tiltaleprosenten har gått jevnt nedover etter 1990, og i 2001 ble det tatt ut tiltale i 14 % av sakene (Hennum 2004). Ca. 15 % av sakene der det har blitt tatt ut tiltale ender med dom (Stene 2001). I 1996 endte 6 % av sakene i England og Wales, der tiltale ble tatt ut, med dom (Rogers 2002). Disse tallene gir uttrykk for at de som begår denne type lovbrudd sjelden møter noen konsekvenser som følge av det. Samfunnsmessig sender det lave antall anmeldelser sammen med det lave antall tiltaler ut signaler om at vårt rettsapparat ikke kan gjøre noe med denne type lovbrudd. Når det gjelder å anmelde er dette et valg som den enkelte voldtatte kvinne selv må ta. Som vi kommer til å se i denne avhandlingen kan det å anmelde føre til at den voldtatte må igjennom en lang og vanskelig prosess.

Flere nyere utenlandske studier viser at det har skjedd forbedringer i måten rettsapparatet møter voldtekts ofre på, men det er fortsatt flere svakheter som påpekes (Lees 2002, Gregory og Lees 1999, Temkin 2002, Snare 2003). Blant annet har feltet vært preget av negative holdninger og myter som har vært medvirkende til at voldtekts ofre har blitt mistenkeliggjort og dårlig behandlet i rettsapparatet, og disse sies å fortsatt eksistere til en viss grad. Videre blir det sagt at politiets oppfølging av ofre og etterforskningen av voldtektssaker kan være mangelfull (ibid).

---

³ Voldtekt innebærer her også voldtektsforsøk, seksuell omgang med bevisstløs og seksuell omgang m/trusler, underfundig atferd og lignende (Stene 2001).

Nyere undersøkelser foretatt her i Norge viser også at det fortsatt er svakheter i måten voldtektssaker behandles på. En av dem er rapport 2/2000 fra Riksadvokatens utredningsgrupper, som tar for seg politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker. Her kommer det blant annet frem at gruppa som kriminalpolitisentralen opprettet, i liten grad blir forespurt om bistand i praksis. Dette gjelder også i saker der det kunne vært behov for det. I rapporten foreslås tiltak for hvordan politiets etterforskning og påtalemyndighetens arbeidsmåter i disse sakene kan forbedres.

En annen undersøkelse ble iverksatt av kriminolog Bente C. Grambo i samarbeid med Likestillingssenteret og Barneombudet (2001) etter at overnevnte rapport ble fremlagt. Denne undersøkelsen omhandlet domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker. Ut fra en studie av 248 rettsavgjørelser fra 1995 til 2000 problematiseres domstolens fokus på faktorer som offerets klesdrakt, alkoholinntak, relasjon til overgriper og om offeret i tilstrekkelig grad motsatte seg overgrepet. En nyere undersøkelse, som fortsatt er under bearbeidelse, av dommer avsagt i Oslo tingrett, hevder å vise at domstolene har gått vekk fra fokus på slike faktorer (Dagsavisen 23.6.2004).

Spørsmål vi vet mindre om her i Norge er hvordan rettsapparatet oppleves av ofrene selv. Advokater har tidligere gått ut i media og oppfordret voldtektsofre til ikke å anmelde. Dette på bakgrunn av at rettssaken ofte oppleves som en stor ekstrabelastning for offeret, nærmest et nytt overgrep. Videre hører vi med jevne mellomrom om sendrektigheten i rettsapparatet, og hvor lang tid det tar å bli ferdig med en rettssak (Nesvold 1999, Aftenposten 25.2.2004 og 19.3.2004). Ut fra statistikk og de nevnte undersøkelsene ser man at det finnes rom for forbedringer, og det vil på denne bakgrunn være et steg videre på veien å se på hvordan rettsapparatet oppleves i dag, sett fra offerets ståsted. De norske undersøkelser jeg har nevnt og øvrig forskning på dette feltet i Norge, tar for seg innfallsvinkler som har gitt mye nyttig informasjon, men de kan sies å være mangelfulle med hensyn til at ofrenes egne erfaringer stort sett er utelukket. Det viktige, slik jeg ser det, må også være å belyse hvilke endringer ofrene selv mener de har behov for, både i forhold til delaktighet i saken, og overfor rettsapparatet som helhet. Jeg har derfor valgt å gjennomføre en undersøkelse der ofrenes egne opplevelser og synspunkter vektlegges.

1.2 PROBLEMSTILLINGER

Hvordan oppleves møtet med politiet og domstolen av de som har vært utsatt for voldtekt? Hvor langt har vi egentlig kommet i dag? Er det slik at møtet med politi og domstol kan oppleves som et overgrep i seg selv? Holdningene i samfunnet til denne type overgrep sies å ha endret seg til det bedre, men likevel hører vi om kvinner som istedenfor å få hjelp opplever seg mistenkeliggjort etter å ha anmeldt voldtekt. Er det fortsatt slik? Hva skjer egentlig med disse kvinnene som anmelder overgrepet de har vært utsatt for? Nå nærmer vi oss kjernen i det jeg ønsker å si noe om. Min overordnede problemstilling kan uttrykkes på følgende måte:

Hvordan opplever kvinnelige voldtekts ofre møtet med rettsapparatet, og hvordan føler de seg ivaretatt?

Denne favner både møte med politi og rettsvesen, og jeg vil nå gå litt nærmere inn på hva denne problemstillingen innbefatter.

Med tanke på de lave anmeldelsestallene vil det være naturlig å se på hva som gjør at kvinner velger å henvende seg til rettsapparatet i utgangspunktet. Hva får kvinner til å anmelde voldtekt? Hvilke faktorer i beslutningsprosessen medvirker til en avgjørelse om å anmelde? Er det faktorer i rettsapparatet som politiets oppførsel ved første møte, kjennskap til saker der andre har nådd frem, tillit til strafferettspleien etc. som innvirker? Eller er det faktorer som ikke er knyttet til rettsapparatet som bidrar til anmeldelse, som for eksempel støtte fra familie, hevngjerrighet eller annet?

Videre er det interessant å finne ut noe om hvordan politiet behandler voldtekts ofre. Hvordan blir kvinner som anmelder voldtekt tatt imot hos politiet? Hva slags spørsmål blir de stilt? Hva slags informasjon får voldtekts ofrene? Hvordan opplever de etterforskningen? Blir ofrene tatt på alvor eller mistenkeliggjort? Hvilke faktorer er sentrale for at voldtekts ofrene skal føle seg ivaretatt?

Voldtektsofre har krav på en bistandsadvokat som skal kunne hjelpe dem juridisk og være en støtte for dem under rettssaken. Hvordan forbereder bistandsadvokatene voldtektsofrene på rettssak? Hva kan bistandsadvokatene gjøre for å lette prosessen for ofrene?

Selve rettssaken er et vesentlig punkt. Perioden mellom anmeldelse og rettssak kan være lang her i landet. I tillegg er det ofte slik at saken ankes sånn at det blir enda en rettssak i en ny instans. Ventetiden kan være ekstra belastende for ofrene i denne type saker da de etter lang tids bearbeiding av overgrepet må rippe opp i alt igjen i en rettssak. Hva skjer i venteperiodene og hvordan oppleves disse periodene av ofrene?

Når selve rettssaken starter møter voldtektsofrene overgriper igjen. Hvordan opplever de dette? Hvordan er det å vitne? Hvordan oppleves de ulike aktørene i retten? Utsetter forsvarer eller noen andre dem for unødvendige eller mistenkeliggjørende spørsmål? Fungerer aktor som en hjelp for dem? Er dommeren aktiv under rettssakene? Hva fokuseres det på? Får voldtektsofrene frem sin side av saken? Føler de at rettssaken gir noen form for gjenopprettelse eller bidrag til bearbeiding av overgrepet? Hva synes voldtektsofre om utfallet av saken? Hva kan forbedres innenfor det eksisterende system? I forbindelse med rettssaken er det interessant å finne ut noe om i hvilken grad voldtektsofre føler seg delaktige i egen sak, og om dette er et viktig aspekt for dem.

Hvor egnet er rettsapparatet til å håndtere disse sakene? Kan ofrene tenke seg alternative måter å ta opp saken på? Finnes det alternative løsninger som kunne ivareta de involverte parter på en bedre måte enn rettsapparatet?

For å belyse disse problemstillingene har jeg foretatt en kvalitativ intervjuundersøkelse blant voldtektsofre som har anmeldt overgrepet. I det følgende kapittel vil jeg redegjøre for metoden jeg har benyttet.

KAP. 2 METODE

Metoden jeg har benyttet for å belyse min problemstilling er en kvalitativ intervjuundersøkelse av åtte kvinner som har vært utsatt for voldtekt og anmeldt overgrepet. Kunnskapens grunnlag har for fenomenologene vært subjektets bevissthetsprosesser. Med det menes at det er individenes bevissthet og sansning, deres livsverden som studeres fremfor den vitenskapelige konstruksjon av virkeligheten (Larsson 2000). Denne undersøkelsen kan sies å ha et fenomenologisk utgangspunkt ved at det er kvinnenes erfaringer i forhold til det de har vært utsatt for som det spørres etter, og som senere vil bli beskrevet.

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for fremgangsmåte, utvalg, etiske betraktninger og analyseprosessen. Videre vil jeg si noe om hvilke avgrensninger jeg har foretatt. Loven om voldtekt vil presenteres i korte trekk, og jeg vil redegjøre for bruken av begrepet ”offer”. Til slutt vil avhandlingens oppbygning presenteres.

2.1 FREMGANGSMÅTE

Søknad om godkjenning av prosjektet ble sendt til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS). Den ble innvilget og finnes som vedlegg nr. 1⁴.

Når det gjelder gjennomføringen av undersøkelsen så opprettet jeg et samarbeid med leder for krisesentersekretariatet, Tove Smaadahl. Hun fungerte videre som en portåpner for meg overfor krisesentrene og Dixi. Dixi, landsforeningen for voldtatte, er en organisasjon som arbeider for å hjelpe voldtekts ofre og deres pårørende, spre informasjon om senskader samt drive holdningsskapende og forebyggende arbeid (Ta natta tilbake 2001). De arrangerer jevnlig samtalegrupper for voldtatte og pårørende, og tilbyr også enesamtaler. I 1998 startet de opp, og har kontorer i Oslo og Stavanger (ibid). Gjennom disse skulle kontakten med informanter opprettes. Jeg sendte ut informasjonsskriv til

---

⁴ NSD ønsket en søknad fordi jeg skulle benytte båndopptaker under intervjuene slik at informasjonen ville bli lagret på bånd. I tillegg var informasjonen jeg skulle samle inn sensitive personopplysninger.

krisesentrene og til Dixi, med vedlagt følgeskriv fra Tove Smaadahl, sammen med et skriv som kunne gis til potensielle informanter (Se vedlegg nr. 2, 3 og 4). Jeg var også i et møte med lederen for Dixi i Oslo, Herdis Mågerøy, der jeg forklarte utfyllende om prosjektet, og fikk informasjon om voldtektssofres situasjon i Norge. Videre gikk jeg i forkant av intervjuene til Oslo tinghus og observerte en voldtektsrettssak for å få bedre innblikk i hvordan det foregikk.

Informasjonsskrivene ble sendt ut tidlig i januar 2003, og da jeg fortsatt hadde få informanter når det nærmet seg sommer så kontaktet jeg også to bistandsadvokater for å få flere informanter⁵. Det var vanskelig å få tak i informanter, noe som blant annet skyldtes at de som jobbet med voldtektsutsatte kvinner på krisesentre og Dixi var tilbakeholdne med hvem de kunne spørre av frykt for at kvinner skulle måtte rippe opp igjen i overgrepet. Dette har jeg stor forståelse for. Utvalget ble til slutt bestående av åtte kvinner. Av disse ble henholdsvis tre formidlet gjennom Dixi, en gjennom krisesentersekretariatet, to gjennom bistandsadvokater, og to kontaktet jeg på annet vis⁶.

2.1.1 Utvalg

En kvalitativ undersøkelse gjennomføres vanligvis blant forholdsvis få informanter, men til gjengjeld rettes søkelyset mot et stort antall egenskaper hos disse enhetene. Siktemålet er å oppnå en mer helhetlig forståelse av spesifikke forhold (Grønmo 1982). Med dette for øye var ikke målet mitt på noen måte å forsøke å få et representativt utvalg av voldtektssofre, men heller et utvalg som kunne gi bredde i informasjonen.

I utgangspunktet hadde jeg håpet å få intervjuer mellom ti og femten kvinner da man ifølge Kvale (2001) ofte får nok informasjon ved dette antall, men det totale antallet endte til slutt på åtte. Etter åtte måneder valgte jeg å avslutte intervjuprosessen til tross for at antallet intervju med fordel kunne vært høyere. Flere hevder at du bør fortsette med

---

⁵ Voldtektsmottaket i Oslo ved Helle Nesvold ble også kontaktet, men etter en vurdering kom de frem til at de ikke kunne hjelpe meg. Avgjørelsen skyldtes at de ikke ønsket å kontakte voldtektssofre, tidligere pasienter, som tidligere hadde vært hos dem av frykt for at de da skulle rippe opp igjen i overgrepet.

⁶ Av anonymitetshensyn vil jeg ikke oppgi hvordan disse informantene ble kontaktet.

å intervjuer til det ikke fremkommer noe spesielt nytt (Kvale 2001, Repstad 1993). Jeg finner det fornuftig å holde intervjuene i gang til du er i den situasjonen at temaet begynner å bli uttømt. Det var likevel slik for meg at dette ikke kunne la seg gjennomføre innenfor mine rammer. Slik jeg opplevde hele situasjonen ga samtlige åtte intervjuer meg ny og viktig informasjon, og jeg tror at ytterligere intervjuer med flere kvinner kunne gitt meg et enda bedre innblikk i hvilke opplevelser voldtektsofre har i møte med rettsapparatet. Det kan ikke sies om jeg ved å intervjuer flere kvinner ville fått informasjon om flere problemstillinger på feltet eller kun flere uttalelser om de problemstillinger jeg allerede hadde fått kunnskap om.

Utvalget er tilfeldig ved at jeg i utgangspunktet ikke satte noen krav, men baserte meg på hvem som ville delta og henvendte seg til meg. Meningen var å intervjuer kun kvinner som hadde fått sin sak fremmet for retten, men i det endelige utvalget er også to kvinner som fikk sine saker henlagt inkludert. Denne endringen skyldtes to ulike grunner. Det å få tak i kvinner som hadde vært igjennom en rettssak viste seg å bli mye vanskeligere enn jeg trodde. Dette har sammenheng med at få voldtekter blir anmeldt og ikke minst at det tas ut tiltale i få saker. For å illustrere hvor få kvinner det er i denne situasjonen kan jeg, utover statistikken nevnt innledningsvis, legge til at en av informantene mine, som deltok i en Dixi-gruppe, fortalte at det bare var hun i den gruppen bestående av åtte kvinner, som hadde anmeldt forholdet. Dixi ville gjerne hjelpe meg i denne sammenhengen, men det var begrenset hvor mange de hadde å spørre. En annen grunn til at jeg også valgte å intervjuer to kvinner som hadde fått sin sak henlagt var at de henlagte sakene er en stor utfordring da de utgjør et klart flertall, og både Dixi og krisesentersekretariatet var opptatt av at få saker fører til tiltale. Disse kan også ha andre erfaringer med rettsapparatet enn de som har fått sin sak fremmet for retten, og dette ville jeg gjerne inkludere i mitt materiale. Det kan stilles spørsmål ved hvorfor jeg ikke intervjuet flere av disse da de kunne vært enklere å få tak i, og min forklaring ligger i tidsbegrensningen. Det tok lang tid å skaffe tilveie informanter, og disse to kvinnene var blant de siste jeg intervjuet. Jeg opplevde at jeg dessverre måtte sette strek for datainnsamlingen.

Seks av kvinnene jeg intervjuet hadde altså fått sin sak fremmet for retten, mens to av kvinnene fikk sine saker henlagt. Når det gjelder selve rettssaken har jeg fått et mer utfyllende materiale enn jeg i utgangspunktet hadde regnet med i forhold til antall gjennomførte intervju. Dette skyldes at av de seks informantene som fikk sine saker fremmet for retten har fem vært igjennom to rettssaker ved at saken har vært oppe i to instanser, henholdsvis tingretten og lagmannsretten. Den sjette ventet på at saken skulle opp i lagmannsretten da intervjuet fant sted. I samtlige saker anket forsvarer. Ikke alle mine informanter visste om aktor også hadde anket saken, men i to av sakene visste de at det var tilfelle. Til sammen omfatter mitt materiale elleve rettssaker, seks i tingretten og fem i lagmannsretten.

Det ville være en fordel for undersøkelsen å få informanter som hadde blitt utsatt for voldtekt i ulike situasjoner og av gjerningsmenn som de hadde ulik relasjon til. Utvalget er også blitt forholdsvis bredt. To av informantene ble overfalt av totalt fremmede menn, henholdsvis i en bil og på åpen gate. En ble forsøkt voldtatt av en hun hadde blitt kjent med samme kveld hjemme hos han, men grunnet den korte tiden hun hadde snakket med han så kan det også ses som overfall av en fremmed. Tre ble utsatt for voldtekt av bekjente i vennekretsen, og for to av disse skjedde overgrepene hjemme hos dem selv, mens den tredje ble voldtatt på en fest. To av kvinnene ble utsatt for overgrep av henholdsvis ektemann og tidligere kjæreste. I en av de to henlagte sakene skjedde overgrepet for ca. ti år siden, mens samtlige av de andre overgrepene fant sted innenfor de siste fem årene. I alle sakene har anmeldelsen blitt levert innen en uke etter overgrepet slik at rettsprosessen har startet fortløpende.

Videre forsøkte jeg å få informanter bosatt også utenfor Oslo da jeg tror situasjonen kan oppleves ulikt av de som bor i storbyen, og de som bor på mindre steder. I materialet mitt har jeg fem informanter som holdt til i en storby⁷, og tre informanter som bodde på mindre steder.

---

⁷ En av disse hadde sin tilknytning til et mindre sted utenfor byen, men det var rettsapparatet i storbyen hun møtte.

Kvinnene var også ganske spredt i alder, fra fjorten til over førti, men majoriteten var i tjueårene. To stykker var over tretti år, to av kvinnene var under tjue år, og fire av dem var i begynnelsen av tjueårene da de ble utsatt for overgrep.

Ut fra dette vil jeg si at det endelige utvalget er blitt forholdsvis bredt, noe jeg ser som positivt med tanke på å oppnå mest mulig nyttig informasjon på et såpass ferskt område. Bredden kan også gi større rom for nyanser. I tillegg har intervjuene vært relativt lange, fra en time til nesten tre timer. Vanligvis, det vil si i seks av intervjuene, har intervjuet tatt ca to timer.

Jeg har gjort meg noen refleksjoner i forhold til hvem som har stilt opp i denne undersøkelsen. Det kan tenkes at noen av dem er spesielt sterke personer eller at de har fått ekstra god hjelp i forhold til bearbeiding. Noen kan ha fått sin styrke fordi de har fått god hjelp og har klart å bearbeide voldtekten mer enn hva andre kanskje klarer. Andre kan ha fått sin styrke gjennom sinne og frustrasjon over måten de har blitt behandlet på. I tillegg kan behov for å prate og få ut frustrasjon også ha vært en faktor for noen i forhold til å stille opp til intervju. Hovedmotivet for å stille opp til intervju var, slik jeg forsto informantene mine, et ønske om at de ved å fortelle sine historier kunne bidra til at situasjonen ble bedre for andre. Det kan være at mine informanter skiller seg ut fra andre voldtatte som har anmeldt overgrep og/eller fått saken fremmet for retten, men dette er det vanskelig å si noe om.

Mitt materiale består av erfaringer disse åtte kvinnene har gjort seg i møtet med rettsapparatet. Dette utvalget er som sagt tilfeldig og selvvalgt ved at det er kvinnene som har kontaktet meg på bakgrunn av utsendte informasjonsskriv. Mitt utvalg er ikke representativt for voldtekts ofre som har vært i kontakt med rettsapparatet, og det kan derfor ikke foretas noen former for statistiske generaliseringer ut fra hva som fremkommer i intervjuene.

Som nevnt innledningsvis ligger undersøkelser basert på både kvantitativt og kvalitativt materiale til grunn for undersøkelsen jeg har foretatt. Ved bruk av den kvantitative metode finner du hvor mange ganger noe forekommer. Opplevelser i seg selv kan derimot ikke fanges med tall og statistikk. Den kvalitative metode egner seg spesielt godt der forskeren er ute etter et innenfra-perspektiv på en situasjon, og der man ønsker å finne meningssammenhenger, ikke tallmessige sammenhenger (Holter 1982). Videre gir kvalitative data best mening ved studier av sosiale prosesser (ibid). Det jeg ønsket med denne undersøkelsen var å fange inn voldtektsfrenes opplevelser av sine møter med rettsapparatet. Kvinnene ble stilt spørsmål om hvordan de opplevde rettsprosessen fra anmeldelse til endelig utfall av saken (Se vedlegg nr. 5 og 6⁸). Hva førte til at de anmeldte voldtekten? Hvordan ble de møtt og ivaretatt av politiet? Hvordan opplevde de rettssaken og dens ulike aktører? Ville de vært mer delaktige i saken? Hva syntes de om utfallet? I forbindelse med utfallet av saken spurte jeg kvinnene om hvilken betydning erstatning ville ha for dem. Mitt inntrykk var at dette opptok kvinnene i liten grad. Jeg fikk lite informasjon om emnet, og vil derfor ikke berøre dette i avhandlingen. Videre spurte jeg kvinnene om de kunne tenke seg noen andre måter å løse saken på enn å gå rettens vei? Hva kunne vært bedre innenfor det eksisterende system? Den kvalitative undersøkelsesformen jeg har valgt å benytte vil kunne gi inngående dybdeforståelse av hvilke opplevelser disse voldtektsfrenene kan sies å ha i disse møtene. I Norge er det ingen nyere undersøkelser med lignende utgangspunkt som har blitt utført, noe som gjør at jeg har valgt å gå fram med et åpent sinn.

En fordel med de kvalitative intervjuene er at de i større grad åpner for at forskeren unngår å låse seg fast i sin egen forutinntatthet. Videre gjør denne formen for intervjuer at den utforskede vil kunne ha større innflytelse på forskningens premisser, resultater og forståelsesform (Holter 1982). Dette ville jeg åpne for under intervjuene ved at kvinnene skulle kunne ta opp det som de syntes var viktig å få frem, og ved at jeg kunne stille spørsmål utover den opprinnelige intervjuguiden når uventede momenter inntraff. Følgende sitat reflekterer det kvalitative intervjuet og hva det kan gi av kunnskap:

---

⁸ Det er to ulike intervjuguider grunnet at utvalget består av kvinner som har fått sin sak henlagt og kvinner som har vært igjennom rettssak.

”Det halvstrukturerte livsverden-intervjuet. Det blir definert som et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene. Det er ikke noe mystisk ved bruken av intervju som forskningsmetode; et intervju er en konversasjon som har en viss struktur og hensikt. Det går dypere enn den spontane meningsutvekslingen som finner sted i den hverdagslige samtale, og blir en varsom spørre-lytte-tilnærming som har til hensikt å frembringe grundig utprøvet kunnskap.” (Kvale 2001:21)

Den nære kontakten som oppnås gjennom kvalitative intervjuer kan bidra til at de utforskede får mer innflytelse på problemstillinger og tolkninger enn det som ville være tilfelle ved kvantitative undersøkelser der forskeren i større grad setter premissene for form og innhold. Med min bruk av en åpen samtaleform har jeg forsøkt å være mottagelig for at innspill fra informantene ville kunne utøve innflytelse på min bearbeiding av materialet.

Deler av avhandlingen kan sies å være deskriptiv da jeg med mitt materiale viser hva kvinnene har vært igjennom, og en slik deskriptiv studie trenger ikke å ha som siktemål å være generaliserbar ifølge Thagaard (1998). Like viktig er hvordan vi gjennom å høre om voldtektsofrenes opplevelser kan oppnå større forståelse for rettsapparatets ivaretagelse av ofrene eller mangel på sådan. Videre mener jeg at analysen av kvinnes erfaringer sett i lys av annen teori på feltet gjør at studien er relevant i en større sammenheng. Ved å hente ut problemstillinger fra kvinnes opplevelser og se dette sammen med andre teorier kan avhandlingens betydning ligge i å sette fingeren på mulige forbedringer som kan lette rettsprosessen for voldtektsofre. Jeg forsøker i denne sammenheng å gi et bredt bilde av kvinnes opplevelser med rettsapparatet, og dette kan gi grunnlag for å gå videre i dybden på emnet i fremtiden.

2.1.2 Etikk

Kvinnene jeg har intervjuet har vært utsatt for noe meget traumatisk som det for mange tar lang tid, opptil flere år, å bearbeide. Dette gjorde at jeg så det som viktig å ta særlig hensyn til de etiske sidene ved gjennomføringen av undersøkelsen. Sue Lees (2002) har gjennomført flere undersøkelser blant voldtektsofre i England. Hun påpeker

vanskelighetene forbundet med slike undersøkelser da det handler om svært sensitiv informasjon. Videre sier hun at voldtekt kan medføre stigmatisering av og/eller skyldfølelse for ofrene slik at de ikke vil prate om det. Dette gjør at man må gå frem med forsiktighet og sørge for at deltakelse skjer helt frivillig.

I forkant bør forskeren foreta en vurdering av nytteverdien av den vitenskapelige kunnskap som kan oppdrives, og av hva undersøkelsen kan bidra med av forbedring for de personene som deltar i den og for situasjonen som utforskes (Kvale 2001). Som sagt innledningsvis er dette et felt som per i dag er preget av svakheter i forhold til hvordan disse sakene behandles. Slik jeg ser det, og har forstått det på andre som for eksempel Tove Smaadahl og Herdis Magerøy som jobber med voldtektsutsatte, så er dette noe vi trenger mer viten om for å kunne forbedre situasjonen. Det er dette jeg håper denne undersøkelsen skal kunne bidra til. Nytteverdien for informantene som deltar henspiller på dette. De kan få en følelse av at det vanskelige de har vært igjennom også kan føre noe godt med seg gjennom at de ved å fortelle sin historie kan bidra til å hjelpe andre. For noen kan intervjuet også være til hjelp med bearbeidingen av overgrepet. Det skal sies at for deres situasjon vil ikke undersøkelsen kunne bidra til noe spesielt da de allerede har vært igjennom rettsapparatet, og endringer nødvendigvis vil ta tid. Jeg mener likevel at nytteverdien kan være stor samfunnsmessig, men regner det som essensielt at ingen skulle føle seg presset til å delta i undersøkelsen, men delta etter eget ønske.

I denne sammenhengen er det også viktig at de som deltok visste fullt og helt hva de ble med på, og jeg forsøkte i henhold til dette å informere så godt som mulig om undersøkelsen og bruken av den. Overfor informantene har jeg presisert at de vil forbli anonyme i det jeg skriver. I avhandlingen har jeg valgt å gi informantene fiktive navn for at det som fortelles skal bli mer levende for leseren. Gjenkjennende informasjon er utelatt for å sikre kvinnenens anonymitet.

Jeg forklarte mine informanter at det ikke var detaljer fra overgrepet jeg trengte informasjon om. Dette sa jeg med tanke på at det ville være svært personlige og ubehagelige detaljer å rippe opp i som kunne gjøre vondt verre for kvinnene. Det er klart

at for å kunne si noe om spørsmål de ble stilt i rettsapparatet og lignende ville de nødvendigvis komme inn på episoder fra overgrepet, men jeg sa til dem at de ikke trengte å gå i detaljer om overgrepet, at de selvfølgelig ikke skulle fortelle mer enn de følte seg komfortable med, og at fokuset var på deres opplevelse av rettsapparatet og dets aktører. Måten dette ble gjort på er i tråd med de vurderingene Sue Lees og Jeanne Gregory (1999) gjorde i forhold til sitt prosjekt om kvinnelige voldtektsofres møte med politiet i England.

Intervjusituasjonen

Kvale (2001) nevner flere kvalifikasjoner en intervjuer bør være i besittelse av. Blant de viktigste er at vedkommende innehar god kunnskap om emnet, er dyktig på menneskelig interaksjon og er språklig dyktig. For å lære seg dette er erfaring viktig, men intervjueren kan også lære en del av å lese intervjuer som er gjort av andre, eller å trene med bruk av rollespill. Min arbeidserfaring⁹ har gitt meg god kunnskap om menneskelig interaksjon og om det å gjennomføre intervjuer. I tillegg foretok jeg en kvalitativ intervjuundersøkelse på mellomfag (Lerdal og Vigrestad 2001), og har lest fra andres intervjuundersøkelser. Med min erfaring mener jeg at intervjuene er blitt utført på en god måte ved at det har oppstått en nær og god stemning i intervjusituasjonene, og hvor jeg langt på vei har evnet å ta tak i de viktige trådene underveis.

Det var viktig at intervjuet kunne foretas et sted der informanten følte seg vel. Jeg valgte å la mine informanter velge hvor intervjuet skulle finne sted, men ga beskjed om at vi burde sitte uforstyrret. For de som bodde i Oslo nevnte jeg at vi kunne møtes hjemme hos meg eller på universitetet. To av informantene ville komme til universitetet, og jeg bestilte da møterom der. Tre stykker ville at jeg skulle komme hjem til dem. En ble intervjuet i ett av Dixi sine lokaler, og en i et lokale tilhørende krisesentrene. Den siste møtte jeg på en kafé, og det fungerte greit da vi var de eneste gjestene og dermed fikk sitte uforstyrret. For meg virket det som alle informantene var komfortable med valg av

---

⁹ Det mest relevante å nevne er at jeg i årene 1996 og 1997 var tilsatt i Feedback Research. Arbeidet besto av å gjennomføre kvalitative og kvantitative markedsundersøkelser ved bruk av personlige intervjuer. Fra år 2000 og frem til i dag har jeg arbeidet deltid som fengselsbetjent i Oslo fengsel, noe som har gitt kunnskap om menneskelig interaksjon.

sted. Jeg benyttet båndopptager under samtlige intervjuer, og hadde i utgangspunktet tenkt å notere litt underveis. Jeg spurte selvfølgelig om det var greit at jeg tok opp intervjuet på bånd, og dette var i orden for samtlige. Noteringen ble imidlertid nærmest lik null. Jeg følte at temaet var for personlig til å sitte og notere underveis, og at det kunne distrahere kvinnene ved å få dem til å lure på hva jeg noterte om dem. I tillegg ville jeg fokusere på å være deltakende i samtalen. Dette for å best mulig kunne oppfatte det hvis mine spørsmål var for sensitive eller hvis det var noe jeg burde følge opp. Mitt inntrykk var at båndopptageren raskt ble glemt, og ikke hadde innvirkning på intervjuene.

I selve intervjusituasjonen bør det tas hensyn til om den kan gi informanten stressopplevelser. Videre bør forskeren være oppmerksom på grensene mellom det terapeutiske intervju og et forskningsintervju (Kvale, 2001). Den personlige nærheten som kan oppstå under kvalitative intervjuer setter også krav til forskeren i forhold til hvor langt den skal gå i spørsmålsstillingen. Disse punktene som Kvale nevner går veldig i hverandre, og gjør at forskeren må være oppmerksom gjennom hele intervjuet for ikke å overtrede noen grenser. Dette var noe jeg satt meg inn i og tenkte nøye igjennom i forkant av intervjuene, og som jeg fulgte opp i praksis. Under et av intervjuene opplevde jeg for eksempel at ved spørsmål rundt hva forsvareren ville ha frem vek informanten og begynte å snakke om noe annet. I en slik situasjon valgte jeg å ikke forfølge den opprinnelige spørsmålsstillingen grunnet en forståelse av at dette var spesielt tungt for informanten. Det kan argumenteres med at kanskje det var tegn på at det var viktige aspekter som burde kommet frem, og at jeg derfor burde ha forsøkt å få frem et svar. I denne sammenhengen satte jeg derimot hensynet til informanten i forsetet nettopp med tanke på å unngå at intervjuet skulle medføre ekstra belastning for henne.

Dette er et tungt felt der informantene har gitt uttrykk for at de har hatt ulike psykiske problemer som følge av overgrepet de har vært utsatt for. Av denne grunn var det vanskelig å vite i forkant hvordan informantene ville reagere under intervjuet. Det var derfor naturlig for meg å gå varsomt frem med mine spørsmål. På grunn av emnets karakter trodde jeg på forhånd at det kunne bli veldig vanskelig både for informantene og meg selv. Det gikk imidlertid lettere enn forventet. Under flere av intervjuene opplevde

jeg at informantene søkte å prate ut om sine erfaringer. I etterkant av intervjuene spurte jeg kvinnene om hvordan de hadde opplevd intervjuet, og jeg fikk da positive tilbakemeldinger. Det ble også sagt helt konkret av to informanter at de opplevde det som godt å få prate om det som hadde skjedd.

2.1.3 Analyse

Min analysemetode tar utgangspunkt i at det er kvinnenens livsverden og deres opplevelser jeg vil beskrive og tolke. Et viktig kriterium for at resultatet skal kunne gi utdypet forståelse er at informantene, andre berørte aktører og folk som kjenner til feltet skal få en følelse av overskridende gjenkjennelse (Repstad 1987:59). Med dette menes at de berørte aktørene skal kunne kjenne igjen det som det skrives om. Ren gjenkjennelse er ikke nok til å gi større forståelse av emnet. Empirien må derfor kobles til teori på en slik måte at leserne kan oppnå en overskridende erkjennelse i tillegg til gjenkjennelsen (ibid). Jeg har forsøkt å oppfylle dette kriteriet ved å benytte den hermeneutiske metode i min analyse. Den hermeneutiske prosess innebærer at man pendler mellom deler og helhet og mellom sin forforståelse og ny innsikt, og at man fokuserer på å finne et dypere meningsinnhold enn det umiddelbart innlysende (Widerberg 2001, Thagaard 1998). Hvordan jeg i praksis forsøkte å oppnå dette vil jeg nå si litt om.

Under analysen av materialet tok jeg utgangspunkt i rekkefølgen kvinnene hadde gått igjennom rettsprosessen, fra anmeldelse til utfall av saken. Min egen forforståelse var preget av et kritisk blikk på hvordan voldtektsofferne blir møtt, og etter samtaler med Tove Smaadahl og Herdis Magerøy, som jobber med voldtektsutsatte, ble jeg ikke mindre kritisk. Dette fordi de påpekte flere negative faktorer med måten voldtektsoffer blir behandlet på. Innenfor de ulike fasene forsøkte jeg å se utover min egen forforståelse, og lytte til hva kvinnene fortalte meg. Jeg ville være åpen for de ulike individenes erfaringer, positive så vel som negative.

Analyse er en kontinuerlig prosess hevder flere (Widerberg 2001, Kvale 2001). Slik var det også for meg. Under intervjuene, og i etterkant av hvert intervju når jeg skrev sammendrag ble det som hadde blitt sagt, inntrykk og konteksten tolket. På grunnlag av empirien ble underproblemstillingene innledningsvis dannet. Til slutt forsøkte jeg ved å se empirien sammen med øvrig litteratur på feltet og danne et mer helhetlig bilde av prosessen, og drøfte det jeg tolket som mest hensiktsmessig ut fra hva kvinnene hadde fortalt meg.

Den hermeneutiske forståelsesform tillater tvetydighet og et legitimt tolkningsmangfold (Kvale 2001). Jeg vil ikke hevde at mine tolkninger av mitt innsamlede materiale nødvendigvis er eneste måte å forstå det på. Det trenger ikke å være slik at en tekst eller handling kun har en riktig og sann mening (Larsson 2000). Ved å benytte en del sitater gir jeg leseren mulighet til å få innblikk i hva informantene mener og slik foreta sine egne tolkninger. I tillegg bestreber jeg å begrunne mine tolkninger, og benytter annen forskning på feltet som et ledd i dette.

2.2 AVGRENSNING

Jeg har kun intervjuet kvinner utsatt for voldtekt, og ikke menn. Det er viktig å se på menns opplevelser i forhold til dette også, men ut ifra det vi vet i dag er kvinner overrepresentert blant de som blir utsatt for denne type overgrep, og jeg har derfor valgt å konsentrere meg om disse (Seksualisert vold 1992, Dahl 1994).

Videre har jeg ikke hatt som mål å intervju personer fra andre land som har møtt det norske rettsapparatet i en slik situasjon. Dette kan ses som en svakhet i materialet da de kan tenkes å oppleve belastninger utover hva nordmenn opplever, for eksempel i form av språkbarrierer, manglende kunnskap om det norske rettssystem og eventuelle negative holdninger. Dette ville ha vært et omfattende prosjekt, og ville innbefattet flere problemstillinger som ikke har vært fokus i denne avhandlingen.

I denne sammenhengen kan det argumenteres med at jeg også burde intervjuet eller undersøkt andre aktører i rettsapparatet som for eksempel politiet, bistandsadvokater eller dommere. Dersom jeg også skulle tatt for meg temaet ut ifra disse vinklingene ville jeg blitt nødt til å pirke i overflaten for å unngå at prosjektet skulle bli for omfattende. Mitt valg falt på å foreta lange intervjuer av voldtekts ofre slik at jeg skulle kunne ha mulighet til å gå i dybden og se på flere aspekter ved deres opplevelser.

Jeg tar utgangspunkt i norske forhold, men vil benytte relevant internasjonal litteratur for å belyse emnet nærmere.

2.3 LOVEN OM VOLDTEKT

I avhandlingen tar jeg utgangspunkt i den rettslige definisjonen av voldtekt. Utøvelse av voldtekt er definert i Straffelovens § 192 som den som:

- ”a) skaffer seg seksuell omgang gjennom vold eller ved truende adferd;
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen;
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,...

(Hele § 192 finnes som vedlegg nr. 7)

Samleie er ingen forutsetning for å kunne definere en handling som voldtekt etter loven. Minstestrafen for voldtekt ble høynet fra ett til to år i 2001, og gjelder dersom det er samleie eller utført som i punkt b). Straffen for voldtekt er fengsel inntil 10 år, og ved særlige omstendigheter inntil 21 år. I år 2000 ble det innført at dersom en person gjør seg skyldig i voldtekt ved grov uaktsomhet er straffen fengsel inntil 5 år, og ved særlige omstendigheter inntil 8 år. Ved alle grove forbrytelser, og dermed ved voldtekt er det offentlig påtaleplikt ifølge § 77 (Straffeprosessloven 2001). Dette innebærer at hvis politiet får kjennskap til lovbruddet skal de straffeforfølge gjerningsmannen uansett om offeret selv ikke vil anmelde overgrepet.

Gjennom avhandlingen vil også begrepene ”seksualisert vold” og ”seksuelle overgrep” benyttes¹⁰. Det vil gå klart frem i de tilfeller der jeg snakker om seksualisert vold generelt, og ikke voldtekt spesielt.

2.4 EN BEGREPSAVKLARING

”Offer” blir definert som ”person det går utover” i norsk ordbok (Sverdrup, Sandvei og Fossestøl 1983). Bruken av begrepet ”offer” i forbindelse med kvinner utsatt for voldtekt er omdiskutert. Jeg vil gjengi noe av diskusjonen her for å begrunne mitt valg om å benytte begrepet ”offer” om en voldtatt kvinne.

Det var en lettelse for mange, både moralsk og politisk, da man begynte å se på seksuell vold i et offerperspektiv (Høigård 1993). Skylden og ansvaret ble flyttet og representerte et brudd med tidligere paradigmer. Det har imidlertid oppstått en diskusjon rundt bruken av begrepet ”offer”. Offerperspektivet er blitt brukt for å få frem relasjonen mellom offer og overgriper, og fremheve at seksualisert vold handler om undertrykking. Høigård (1993) mener videre at dette har ledet oss inn i en felle der ofrene fratas sine andre egenskaper og karakteristikk slik at de kun blir ofre. Dette mener hun og flere (Petrak 2002a, Ericsson i Høigård 1993) er uheldig blant annet fordi konseptet ”offer” vekker assosiasjoner til et passivt individ uten ressurser eller ferdigheter. Høigård differensierer ut ifra dette mellom på den ene siden å karakterisere overgrepssrelasjonen i et offerperspektiv og på den andre siden å karakterisere individet som offer. Med dette menes at offeret i etterkant av en voldtekt ikke bare skal ses på som et offer, men som et helt individ. Når det gjelder kvinnen i overgrepssituasjonen mener hun derimot at det er riktig å se relasjonen i et offerperspektiv.

Flere har innvendinger mot å benytte ordet ”offer”, og mener at ordet ”survivor”, som oversatt til norsk blir overlevende (Kirkeby 1995), er et bedre egnet begrep å benytte om de personer som har blitt utsatt for seksuelt overgrep (Petrak 2002a). En begrunnelse for

---

¹⁰ Det finnes god argumentasjon på feltet for å benytte begreper som henviser både til det voldelige og det seksuelle aspektet ved voldtekt (Lees 2002, Hennum og Paul 1997).

dette er at ordet ”overlever” plasserer individet i en mer aktiv rolle i forhold til bearbeiding av voldtekten (Petrak 2002a, Høigård 1993), og at man ved å bruke det, ikke skjuler hennes mestringsforsøk (Marstrøm og Ludvigsen 1999). Det kan bunne i den norske oversettelsen, men jeg assosierer ikke ordet ”overlevende” med et mer aktivt individ. Jeg assosierer det mer med overlevelse av en ulykke enn et overgrep. Ordet blir derfor feil for meg å bruke da det er stor forskjell mellom det å være utsatt for en ulykke og det at noen angriper deg som person. Det blir hevdet at ordet ”offer” plasserer individet på sidelinjen og passiviserer det, og at det derfor er uheldig å benytte (Høigård 1993, Petrak 2002a). Det kan sies at det benyttes i for stor grad i ulike sammenhenger og derfor står i fare for å utvannes. Jeg mener derimot at det er et ærlig og korrekt ord å bruke for å karakterisere individer utsatt for seksuelle overgrep. Dette handler om det samme som Christie (1982a) skriver om i ”*Pinens begrensning*”, nettopp at vi skal kalle en spade for en spade, og ikke pynte på situasjonen med mildere ordbruk. Han sier videre at ”ord er et godt middel til å dekke over våre handlingers karakter” (Christie 1982a:14). Slik jeg ser det vil ordet ”overlever” kunne dekke over det faktum at handlingen det er snakk om er et seksuelt overgrep mot en person.

Seksuallovbrudd er et felt preget av myter og stereotypier, noe som kan gi grobunn for uheldige holdninger. Dette kan igjen gi seg utslag hos individene som har opplevd overgrep, i form av skam- og skyldfølelse. Det er stor enighet på feltet om at slike følelser er et stort problem for mange som har vært utsatt for overgrep (Marstrøm og Ludvigsen 1999, Temkin 2002, Petrak 2002b). Marstrøm og Ludvigsen (1999) mener bruken av ordet ”offer” kan ha en støttende funksjon i å fremheve den voldtattes skyldfrihet. Coxell og King (2002) skriver om kjønn, seksuell orientering og seksuelle overgrep og de mener ordet ”offer” er den mest nyttige betegnelsen. De hevder at det har blitt argumentert godt for at betegnelsen kan bidra til å frata offeret ansvar for egen viktisering og for at overgrepet skjedde i utgangspunktet. Dette skiller seg fra individets ansvar i forhold til å bearbeide overgrepet (Janoff-Bulman og Frieze i Coxell og King 2002). Med andre ord trenger ikke bruken av ordet ”offer” å tilsi at du ikke trenger å gjøre noe aktivt i etterkant for å gjenopprette kontrollen og bearbeide hendelsen.

Jeg forstår Høigårds argumentasjon i forhold til å se kvinner utsatt for seksuelle overgrep som mer enn bare ofre. Kvinner jeg har intervjuet er helt klart selvstendige, modige individer med mange egenskaper. Min avhandling handler om overgrepsrelasjonen mellom offer og overgriper, og videre hvordan kvinnene ble møtt i rettsapparatet på bakgrunn av denne relasjonen. Ut fra dette vil jeg benytte ordene ”offeret, kvinnen, informanten eller fornærmede” om de jeg har intervjuet avhengig av sammenhengen¹¹. Det vil gå klart fram av teksten dersom det ikke er mine informanter det skrives om.

2.5 AVHANDLINGENS OPPBYGNING

I kapittel tre vil jeg presentere informantene mine. I den sammenheng vil jeg gi et bilde av hvordan de har hatt det mens rettsprosessen har foregått. Jeg vil si noe om hvilke ettervirkninger de har hatt som følge av overgrepet. Hvordan familie og nærmiljø har forholdt seg til dem etter at de anmeldte voldtekten vil også vises som et ledd i å gi en mer helhetlig forståelse av kvinnes situasjon.

Avhandlingen er basert på det empiriske materialet jeg har innhentet gjennom intervjuer med voldtektsutsatte kvinner. Jeg anser det derfor som nødvendig å bruke forholdsvis stor plass på å redegjøre for deres erfaringer og få frem hvordan de har opplevd møtet med rettsapparatet. Kapittel fire til og med åtte vil være en gjennomgang av det empiriske materialet. Disse kapitlene vil være bygd opp i samsvar med gangen i rettsprosessen. Den begynner med å foreta en beslutning om å anmelde voldtekten. Hva som innvirket på kvinnes beslutningsprosess vil tas opp i kapittel fire. I det neste kapitlet vil politiets måte å ta imot og følge opp ofrene på være i fokus. Forberedelser til rettssak skjer i samarbeid med bistandsadvokat, noe som vil være tema i kapittel seks. Det neste steget for kvinnene var å vitne i selve rettssaken. I denne sammenheng vil hvordan aktørene der ble oppfattet av ofrene, samt hvor vidt ofrene følte seg delaktige i saken bli tatt opp. Kapittel åtte vil handle om kvinnes reaksjoner på utfallet av prosessen de har vært igjennom.

---

¹¹ I forbindelse med rettssaken vil det være naturlig å bruke termen fornærmede da det er det ofrene blir kalt innenfor jussens verden.

På bakgrunn av kvinnes erfaringer vil jeg i kapittel ni drøfte rettsapparatets egnethet til å ivareta voldtektsofre. Her vil holdningers innvirkning på måten voldtektsofre blir møtt på, ofrenes opplevelse av delaktighet i egen sak sett i forhold til hvordan systemet er bygget opp, og mulige løsninger innenfor og utenfor rettsapparatet være sentrale emner.

KAP. 3 INFORMANTENE

Åtte kvinner har delt sine opplevelser med meg til tross for at det er vonde minner og en vanskelig tid som de dermed har rippet opp i. Dette har de gjort for at jeg skal kunne formidle et dypere innblikk i hvordan rettsapparatet fungerer for ofre for denne type overgrep, og dermed gi økt forståelse for hva som skjer med de som blir utsatt for voldtekt.

For å levendegjøre kvinnenenes historier vil jeg her kort presentere dem. Slik vil det bli enklere å følge dem i avhandlingen. All mulig gjenkjennende informasjon er endret slik at de holdes helt anonyme. Det er få slike saker i Norge i løpet av et år. Jeg går derfor langt i å beskytte kvinnenenes identitet ved blant annet og ikke nevne nøyaktige tidspunkt og steder. Dette vil ikke ha betydning for forståelsen av materialet.

Mine problemstillinger handler om rettsapparatet i forhold til disse ofrene, men jeg mener det er viktig å presentere et helhetlig bilde av hva disse kvinnene har gjennomgått. Dette for at leseren skal forstå mest mulig av hva et overgrep innebærer, og hva en anmeldelse medfører. På bakgrunn av dette vil jeg si noe om hva slags ettervirkninger mine informanter har hatt som følge av overgrepet. Videre vil jeg si noe om hva overgrepet og det å anmelde det har medført med hensyn til holdninger ofrene har blitt møtt med i sine nærmiljøer.

3.1 HENDESESFORLØP

Jeg har valgt å dele mine informanter inn i grupper ut fra hva slags relasjon de har hatt til overgriper, og derigjennom hva slags type voldtekt det kan sies å ha vært. Tidligere har disse faktorene hatt betydning i forhold til hvordan voldtekts ofre har blitt møtt i rettsapparatet (Lykkjen 1975, Lees 1999), og det er interessant å se om det fortsatt kan ha en innvirkning.

Bekjentskapsvoldtekt

Disse kvinnene har blitt voldtatt av en person som de har hatt kjennskap til fra sitt nærmiljø. Tre av kvinnene ble utsatt for overgrep av en bekjent i vennekretsen. To av disse bodde på mindre steder, men også den av de som holdt til i storbyen hadde et mindre nærmiljø rundt seg der vennekretsen bodde. I ett av tilfellene ble overgrepet begått av en bekjent av kvinnen da han kom full hjem til henne midt på natten. Politiet ble kontaktet umiddelbart etter overgrepet og anmeldelse ble levert. Han ble tatt av politiet samme natt, og tilsto da overgrepet. Denne tilståelsen gikk han tilbake på i etterkant. Hun bodde på et mindre sted slik at alle i nærmiljøet visste om saken enten via lokalavisen eller ”ryktebørsen”, noe som var en ekstra påkjenning for henne. En annen kvinne lot en bekjent sove over på sofaen etter at han uanmeldt troppet opp på døren om natten, og sa at han ikke kom seg hjem. Hun våknet av at han voldtok henne på soverommet. Hun anmeldte overgrepet seks dager senere på oppfordring fra krisesenter og advokat. Den tredje av disse kvinnene var med på en fest. På dette tidspunktet hadde hun en kjæreste som de andre kjente. Det ble drukket en del sprit. Den eldste av guttene (10-15 år eldre enn henne) tok henne med bort fra de andre, og så voldtok han henne. Hun fortalte det til sin kjæreste og søster, og anmeldte overgrepet to dager etter at det inntraff. Den ene saken ble behandlet i både tingretten og lagmannsretten, og denne prosessen tok til sammen tre år. De to andre sakene ble henlagt etter henholdsvis to måneder og to år.

Overfallsvoldtekt

I denne kategorien faller de som har blitt overfalt og voldtatt av ukjente menn. En ukjent gjerningsmann har jeg definert som en person kvinnen har møtt innenfor de siste 24 timene før voldtekten fant sted. Tre av kvinnene ble utsatt for overgrep av fremmede. Disse var i overkant av tjue år da det skjedde, og bodde i en storby. En av disse kvinnene ble overfalt av en fremmed på gata når hun var på vei hjem fra en tur på byen om kvelden. Da hun kom hjem ringte faren til politiet som kom og hentet henne. En av kvinnene ble voldtatt av sjåføren i en bil like ved der hun bodde. Hun skyndte seg hjem og kontaktet politiet som så hentet henne hjemme. Den tredje av disse kvinnene var ute på byen sammen med en kamerat. De ble kjent med en mann ute og ble med hjem til han.

Det var ikke noe romantisk over situasjonen. Da de kom hjem til han så forandret han seg, og forlangte at hun skulle kle av seg. Da hun nektet ble hun slått og følte seg veldig truet. Hun begynte å kle av seg, men klarte med kløkt å rømme unna før han fikk fullbyrdet en voldtekt. Kameraten hennes klarte ikke å gjøre noe for å forhindre situasjonen. En taxisjåfør tilkalte politiet for henne. Overgriperen hadde stukket av før politiet kom. Etter avhøret hørte hun ikke noe mer om saken før etter to år, og da viste det seg at han hadde forgrepet seg på flere og hadde sonet en annen dom i mellomtiden.

Partnervoldtekt

I denne gruppen vil ektemenn, samboere, kjærester og tidligere partnere passe inn. En voksen mor ble voldtatt i sitt eget hjem av sin ektemann mens barna befant seg i huset. Politiet ble tilkalt samme natt, og hun leverte anmeldelsen to dager etter. I etterkant ble hun også utsatt for vold og drapstrusler. Hun flyktet, og har levd i skjul i de senere år. En annen voksen dame ble fysisk mishandlet og truet på livet av sin ekskjæreste før han voldtok henne. I etterkant ble hun utsatt for telefonterror og flere drapstrusler fra han. Disse to holdt til i henholdsvis by og på et mindre sted.

Når det gjelder utfallet av alle disse sakene ble to av dem som sagt henlagt. En annen av disse sakene kom opp i tingretten etter to og et halvt år. Den ble anket, men hadde ikke vært oppe i lagmannsretten på intervjudtidspunktet. De resterende fem sakene hadde vært behandlet i både tingretten og lagmannsretten, og prosessen hadde tatt fra ett år og syv måneder til tre år. Den gjennomsnittlige behandlingstiden fra anmeldelse til endelig utfall av voldtektssaken er avgjort i saker som ble behandlet i domstolen var 459 dager i 1997, dvs. ca. ett år og tre måneder. Medianen var litt lavere, 432 dager (Stene 2001). Mine informaners saker har vanligvis ligget på ca. to år, og samtlige har tatt lengre tid enn medianen viste i 1997. Kanskje skiller mine informanter seg ut på dette punkt eller så kan behandlingstiden ha blitt lengre etter 1997. I 2001 sendte Riksadvokaten ut krav til politiet om at ved bestemte typer voldsforbrytelser, inkludert voldtekt, skulle etterforskningen være ferdig og sakene påtalemessig avgjort innen 90 dager (ibid). Ut ifra at Riksadvokat Tor-Aksel Busch og assisterende riksadvokat Hans-Petter Jahre gikk ut i Aftenposten 19.10.2002 og uttrykte bekymring i forhold til behandlingstiden,

som da ble sagt å være på gjennomsnittlig mer enn to år før saken ble avgjort i første instans, kan det se ut som at behandlingstiden har blitt lengre fremfor kortere.

Behandlingstiden både i forhold til hvor mye tid politiet bruker på etterforskningen, og hvor lang tid det tar fra tiltalebeslutningen er tatt til det blir rettssak er blitt kritisert (Stene 2001, Aftenposten 19.10.2002).

Reaksjonene overfor tiltalte varierte fra ett til nesten fire års ubetinget fengselsstraff. Den lengste straffen innbefattet flere tiltalepunkter, og den korteste ble idømt for voldtektsforsøk. Den vanligste straffen var mellom to og tre år. En ble frikjent i lagmannsretten. Den gjennomsnittlige ubetingede fengselsstraffen utmålt i voldtektssaker i 2003 var på 1146 dager, det vil si ca. tre år (SSB, tabell 34 og 38 2004, egne utregninger). Dette gjennomsnittet er noe høyere enn i mine informanters saker. I denne sammenheng må det tas høyde for at de sakene som blir registrert under voldtekt kan ha mange andre tiltalepunkter inkludert (utmålt straff blir registrert på groveste lovbrudd, og voldtekt har høy strafferamme). Noen vil derfor ha kunnet få lange straffer grunnet flere forhold slik at gjennomsnittet blir noe høyt.

Utover fengselsstraff har overgriperne blitt idømt å betale erstatning til ofrene pålydende mellom 40 000 og ca. 100 000 kroner. Den økonomiske erstatningen til voldtekts ofre har de siste fem-ti årene ligget på rundt 50 000 kroner. Her skjedde det imidlertid en endring i november 2003. Høyesterett avsa dom i forbindelse med en voldtektssak og tilkjente offeret 100 000 kroner i erstatning. Med denne avgjørelsen satt Høyesterett en ny standard for hva som vil være vanlig å tilkjenne ofre i erstatning i denne type saker. Retten la blant annet stor vekt på den økte kunnskapen som har fremkommet om senskader som følge av voldtekt og hvor alvorlige de kan være, i fastsettelse av dommen (Aftenposten 14.11.2003).

3.2 ETTERVIRKNINGER

For å oppnå en større forståelse av hva som har foregått i mine informanternes møte med rettsapparatet vil jeg si noe om hvilke ettervirkninger av seksuelle overgrep som kan oppstå, og hva overgrepet har betydd for de intervjuede.

Det å bli utsatt for voldtekt har flere likhetstrekk med å havne i en krisesituasjon eller det kan sees som opplevelse av et traume ifølge Kongstad (1981). Videre sier Kongstad at det å havne i en krisesituasjon vil medføre ulike problemer for mennesket, og hvordan de får hjelp til å bearbeide hendelsen vil kunne ha stor innvirkning på deres evne til å komme videre. Andre faktorer som vil innvirke på bearbeidingen er hvordan individet generelt opplever det som utløste krisen, hvilken livsperiode individet befinner seg i, hvilken sosial situasjon – økonomisk, arbeidsmessig, familiemessig, individet er i (ibid). I tillegg vil noen kriser være tabubelagt, som det å bli utsatt for voldtekt. Det at voldtekt er tabubelagt og forbundet med myter vil kunne ha innvirkning på hvordan offeret selv oppfatter overgrepet og hvordan individet takler de emosjonelle og psykologiske konsekvensene (Petrak 2002b).

Annalise Kongstad (1981), som har intervjuet kvinner utsatt for voldtekt, mener at reaksjonene de utviser på mange måter kan ses i forhold til reaksjoner på en krise. Dette støttes også av Burgess og Holmstrøm (i Petrak 2002b:20). De snakker om "voldtektstraumesyndromet" som de mener er akutte reaksjoner på en ekstern situasjonell krise individet har vært utsatt for. Disse karakteriserer syndromet ut ifra to faser som til sammen kan forstyrre fysiske, psykologiske, sosiale og seksuelle aspekter av individets liv. Individet vil i de nærmeste dager og uker være preget av generelle stresssymptomer før de går over til å forsøke å gjenopprette orden og kontroll i sin tilværelse¹². På et seminar om voldsforebygging fortalte psykolog Bjørn Lagerbäck (2003) om offerreaksjoner. Han sa blant annet at det å bli utsatt for en kriminell handling kan vekke til live andre psykiske problemer. I tillegg la han vekt på hvordan gjerningsmannen

---

¹² Petrak m. fl. utdyper psykologiske reaksjoner som følge av voldtekt nærmere i boken *The trauma of sexual assault* fra 2002.

sender ut et signal om mangel på respekt for sitt offer, og hvordan dette kan ha en symbolsk virkning som stikker dypt.

Samtlige av mine informanter fortalte om ulike psykiske vanskeligheter de fikk som følge av overgrepet. Fire av kvinnene gikk til psykolog for å få hjelp til bearbeidingen. To av disse gikk også til samtalegruppe hos Dixi. En av disse, Susanne, oppsøkte ikke hjelp før etter første rettssak da det hadde gått mellom ett og halvannet år etter voldtekten. Det var først da hun innså at hun trengte hjelp. Hun fortalte følgende:

Susanne: ”Jeg ville ikke ha hjelp.”

Ann Iren: ”Vet du hvorfor du har vært så bestemt på at du ikke ville ha hjelp?”

Susanne: ”Jeg tror det at i og med at jeg ble voldtatt så følte jeg meg så svak og så undertrykt. Jeg hadde ikke kontrollen selv, og hvis jeg da måtte gå til en annen person for å få kontrollen på livet mitt tilbake igjen så hadde jeg følt meg enda mindre verd og enda mindre. Jeg har tenkt mye på det i ettertid – hvorfor jeg ikke bare gikk til psykolog med en gang for det hadde spart meg for veldig mye. For når alt kom så kom det så kaos etter den første rettssaken at vi hadde problemer med å sortere. Det var jo derfor jeg gikk så lenge som jeg gjorde, og fortsatte faktisk enda et år til etterpå hos en ny... Da hadde det gått ett år – halvannet fra voldtekten til jeg begynte å snakke med henne (en fra PP-tjenesten ved skolen. Min anm.). Det var faktisk da alle, hva skal jeg si, senvirkningene kom. Det begynte med – da fikk jeg veldig angst. Jeg var jo redd for alt og alle. Jeg fikk veldig skyldfølelse. Den lille jeg hadde måneden etter det skjedde var ingenting i forhold.”

I forkant av dette gikk Susanne og pratet en del med etterforskeren hos politiet som hun hadde god kontakt med, og dette fungerte litt som terapi fortalte hun. Dette var noe hun gjorde når hun ble spesielt redd:

”Ganske mye ekstremt som kom av og til når jeg var sånn livredd. Ganske mange episoder der jeg gikk innom politistasjonen og fortalte ganske mye helt usannsynlige ting. At jeg hadde sett han og at han sto der med et våpen og sånt. Det var jo ikke tilfelle i det hele tatt. Det var ganske skremmende hvor vanskelig det var å skille mellom virkelighet og fantasi altså. Det var ganske intenst ei stund.”

Berit fortalte også at det tok tid før hun skjønte helt hvilke virkninger overgrepet hadde hatt på henne:

- Ann Iren:* "Hvordan opplevde du den venteperioden før rettssaken?"
- Berit:* "Jo, det var ikke noe særlig for jeg grudde meg veldig mye i lang tid. Jeg var ganske ustabil i den perioden. For det første så begynte alt med den saken og komme opp igjen og da måtte jeg jo gå igjennom den med meg selv. Snakke med samboeren min og sønn. Jeg hadde det rimelig dårlig da. Fikk ikke sove om natten, og jeg var borte et par ganger fra jobben også... Jeg har egentlig jobbet alt for lite med det gjennom psykolog og sønne ting. Det merket jeg først nå i år at jeg fikk alle disse tilbakevirkningene."
- Ann Iren:* "Ja, det har kommet nå i ettertid?"
- Berit:* "Ja, det har gjort det da. Jeg har jo vært innmari paranoid det siste året. Det kan være sønne senvirkninger av det tenker jeg da. Jeg har jo blitt generelt mye mer redd for alle mennesker og skeptisk... Det gikk bedre når jeg var ferdig da, men så fikk jeg jo greie på at han hadde anket. Men da var det ikke så ille. Jeg har ikke gruet meg så mye nå for nå føler jeg meg mer forberedt. Nå har jeg vært igjennom det, og så ble han jo dømt i første omgang så da vet jeg jo at folk trodde på meg."

Kine fortalte også om vanskeligheter med å forstå hva som hadde skjedd med henne:

"Det er vanskelig å si noe om den tida etterpå (etter overgrepet. Min anm.) fordi at jeg kjenner ikke helt igjen meg selv i forhold til hvordan jeg var før. Sønn personlig så var jeg helt ute av balanse tror jeg, men jeg ville vel ikke forstå det selv."

Videre fortalte hun om Dixi:

"Ja, jeg var med i en samtalegruppe. Det var veldig ålreit sønn i forhold til at jeg fikk treffe andre i samme situasjon, og forstår det at alt det du tenker ikke er helt utafor mål."

Silje fikk også store problemer i etterkant av overgrepet:

"Først så var jeg egentlig avholds ett år. Da hadde jeg jo helt angst for alt, menn og alt. Det var bare skummelt liksom. Men etter det så begynte jeg å drikke ganske mye for da begynte alle problemene og komme ordentlig. Jeg fikk problemer med angsten, jeg hadde mista jobben, alt var bare vanskelig... Etter det her året hadde gått så lå jeg liksom med alt og alle. Alt som hadde lyst, det fikk lov på en måte. Kom og ta, det spiller ingen rolle. Jeg er jo horete allikevel. Det er derfor det har skjedd og masse sønn. Det er jo sønn som kanskje er enda vanskeligere å dra med seg enn akkurat det som skjedde den ene natta."

Camilla sa også at det tok litt tid før hun innså at hun ikke klarte å fungere som normalt i jobb:

"For jeg hadde jo sagt at: nei, jeg skal ikke sykemeldes, ikke sant. Så skjønnte jeg jo det at når jeg ikke turte å gå forbi mine egne vinduer uten at gardinene var trukket for så skjønnte jeg det at jeg klarte ikke å gå på jobb. Jeg var jo helt...(fullfører ikke. Min anm.)."

Mange av de ettervirkningene som her beskrives kan sies å ikke være relatert til møte med rettsapparatet, da mange av dem antageligvis ville oppstått uavhengig av anmeldelse. Jeg har likevel gjengitt noen sitater her der kvinnene uttrykte seg om dette. Disse uttalelsene kan gi oss et lite innblikk i hvordan de hadde det mens hele rettsprosessen holdt på, og hvilke virkninger overgrepet hadde på dem. Det mener jeg er vesentlig informasjon for på best mulig måte kunne sette seg inn i hvordan de opplevde sin situasjon.

Det kom fram at kvinnene har vært preget av ulike ettervirkninger av overgrepet. Noe som gikk igjen var at de ikke umiddelbart forsto hva voldtekten hadde gjort med dem, men at senvirkningene var noe som kom etter hvert. Det har også vært ulikt hva slags hjelp de har benyttet for å bearbeide det. Det kvinnene uttrykte var hvordan det å bli voldtatt har hatt innvirkning på deres liv i etterkant, og hvordan de på grunn av hvor lang tid saken tar også bruker lang tid på å komme videre, noe vi vil se tydeligere i kapittel 7. Lagerbäck (2003) var opptatt av hvordan ofrene ble møtt hos politiet, som ofte er første instans de henvender seg til. Han mente det var viktig for den videre rehabiliteringen hvordan politiet tok seg av offeret. Flere satt fokus på viktigheten av å få startet bearbeidingen av overgrepet (Cullberg i Kongstad 1981, Burgess og Holmstrøm i Petrak 2002b). Interessant i denne sammenhengen er hvordan rettsapparatet har bidratt til at kvinnene har fått bearbeidet det de har vært utsatt for, og hvilket fokus det har hatt på fysiske skader og senskader, noe jeg vil komme inn på i de kommende kapitler.

3.3 HOLDNINGER OG NÆRMILJØ

Når det gjelder lovbruddet voldtekt så er det ikke alltid slik at det bare er overgriperen som risikerer å bli stemplet av omverdenen ifølge Lees (2002) På grunn av blant annet mytene som omspinner voldtekt vil det i noen tilfeller være den voldtatte som blir utsatt for negative holdninger, og der igjennom stemplet (ibid). Mytene beskrevet i innledningen vil ha innvirkning på hvordan ofrene selv oppfatter overgrepet, og hvordan de takler den emosjonelle og psykologiske bearbeidingen (Petrak 2002b). Mytene kan bidra til at voldtekts ofre blir spesielt sensitive for om de opplever seg trodd av folk rundt seg (Marstrøm og Ludvigsen 1999). De som anmelder risikerer i større grad å bli utsatt for andres tanker om deres situasjon fordi saken ifølge mine informanter lettere kan bli kjent i nærmiljøet gjennom media og "ryktebørsen". Jeg vil nå si noe om hvordan kvinnene jeg intervjuet ble møtt i sitt nærmiljø.

Silje ble møtt særdeles negativt av enkelte i omgangskretsen. Ett års tid etter overgrepet begynte hun å drikke en del og ha sex med hvem som helst. Hun sa selv at hun tenkte at det var fordi hun var "horete" at dette hadde skjedd henne så derfor kunne hun like godt oppfylle rollen. Det faller naturlig å spørre om hvordan hun kunne tenke slik om seg selv. I begynnelsen av intervjuet fortalte hun meg om hvor forsiktige hun og venninnene pleide å være når de dro på byen, og at de ikke tok med fremmede hjem. Venner sov over innimellom fordi de bodde mest sentralt. Det var ingenting som rimte med hvordan hun sa at hun hadde sett på seg selv en tid etter overgrepet. Etter hvert i intervjuet kom vi inn på hvordan venner og familie oppførte seg i forhold til henne i etterkant av overgrepet og anmeldelsen. Politiets oppførsel kan også ha innvirket her, noe jeg tar opp i kapittel 5. Hun hadde en søster og noen få, nære venninner som støttet henne, men opplevde også mistro fra flere. I hennes tilfelle var det en bekjent som voldtok henne, og alle i omgangskretsen fikk vite om det ved at overgriper fortalte om hva hun hadde gjort mot han. Hans versjon var at hun løy, og gjorde det for å være slem mot han. Hun fortalte om venner og bekjente slik:

"Damene fra den gjengen ble veldig sånn, de få som valgte å holde med meg liksom, de var helt greie. De andre var sånn veldig: Det her tror vi ikke på. Du skal bare ødelegge livet hans... Det har vært en del sånne episoder etter hvert som

jeg turte å gå på byen igjen. Hvis jeg gikk inn på do kom det alltid en eller annen kjerring etter som bare: Jeg hører at du er en jævla hore jeg. Og så bare gikk dem igjen ikke sant. Eller så så jeg at dem sto og hviska om meg bare for å være klysete. Det er som jeg sier, den voldtekten er ingenting i forskjell til den opplevelsen med politihuset og sitte der og skulle fortelle enda en mann du ikke kjenner om hele livet ditt. Du må blottlegge deg helt. Og det at alle får vite om det.”

Når det gjaldt familien så var søsteren på hennes side og trodde det hun fortalte, men når hun samlet familien for å fortelle om hva som foregikk så fikk hun følgende reaksjon:

”Når jeg sier det til mamma, når vi sitter sammen rundt middagsbordet og jeg forteller hva som har skjedd, så sier mamma: Det var det jeg sa. Du drar disse mannfolka inn i huset støtt – da måtte du bare regne med det. Jeg visste at mamma kom til å si det.”

Her er det ikke nødvendigvis snakk om mistro til det hun fortalte, men en holdning som tilsier at sånn må man regne med hvis man oppfører seg sånn og sånn, som for eksempel å være mye ute på byen. Mitt inntrykk er at hun har hatt det veldig vanskelig med hensyn til å ikke bli trodd og det å bli møtt negativt av familie og venner. Slik sett kan det virke som om hun etter hvert gikk inn i den rollen som hun oppfattet at flere prøvde å sette henne i, med drikking og tilfeldig sex. Som hun sier i dag er alt det som skjedde i etterkant kanskje like vanskelig å leve med som selve voldtekten.

Susanne opplevde også overgrep fra en i nærmiljøet, og fortalte om litt mer perifere venner som slengte negative kommentarer til henne, og som støttet overgriper isteden:

Ann Iren: ”Opplevde du å bli møtt negativt av noen rundt deg?”

Susanne: ”Kamerater som har vært litt lenger ute.”

Ann Iren: ”Mer bekjente?”

Susanne: ”Ja, der har det vært en del folk som har sagt det at til slutt så kommer han til å vinne og sånn – det har vært mye så det har vært ganske tøft, men utenom det så har alle støtta meg.”

Utenom dette så har hun hatt god støtte fra familie, særlig sin mor, og fra venninner, noe som hjalp henne mye. Hun fortalte også at det besøksforbudet overgriper ble ilagt overfor henne mellom anmeldelsen og første rettssak hjalp henne i forhold til nærmiljøet. Dette fordi det bidro til at folk ble mindre skeptiske, og fikk større tillit til hennes historie.

Den tredje som ble utsatt for en mann i nærmiljøet, Cecilie, ville i utgangspunktet ikke fortelle det til foreldrene fordi hun følte seg skamfull. De fikk vite det av politiet på grunn av hennes unge alder, og de ga henne god støtte. Hun opplevde heller ikke noe negativt fra verken kjæreste eller venner.

Gjerningsmannen i Kine sitt tilfelle var helt fremmed, men hun var likevel redd for å bli møtt med mistro av folk. Videre fortalte hun at hun hadde vært ute av balanse og ikke oppført seg ”helt bra” i etterkant av overgrepet. Hun fortalte ikke hva som lå i dette, men sa at hun var redd for at folk skulle bli mistroiske til henne på grunn av måten hun oppførte seg på. Det var likevel ikke mistro hun ble møtt med, men lite forståelse fra familien. Moren mente hun bare skulle glemme det og forsto ikke helt at hun trengte å bearbeide det som hadde skjedd. Hun hadde gode venninner som støttet henne, men mistet også noen. Dette trodde hun hadde mer sammenheng med at de ikke taklet det overfor henne enn at de var mistroiske til henne:

Ann Iren: ”Hvordan var det med venner og sånt?”

Kine: ”Jeg hadde vel noen som stakk. Som kanskje ikke takla det. En veldig god barndomsvenninne av meg som jeg prata med, og så ble det til at jeg fortalte det til henne på telefonen. Plutselig var det slutt på kontakten, og det var veldig synd synes jeg.”

Linda og Berit, som også ble overfalt av fremmede, opplevde ikke mistro fra folk rundt seg. Berit holdt det for seg selv bortsett fra en kamerat hun fortalte det til, frem til kort tid før første rettssak, det vil si ca to år. Hun fortalte det også til faren sin, men han hadde litt problemer med å snakke om sånt. Kameraten tok det ikke veldig alvorlig så hun forsøkte å ikke ta det så alvorlig selv heller. Dette gjorde det vanskeligere for henne skjønte hun senere. Det hadde vært bedre for henne å få noe hjelp til bearbeiding tidligere. Hennes andre venner ble sjokkert over at hun hadde gått med det for seg selv så lenge, og tok det hele mer alvorlig. Da jeg spurte om hvordan vennene hadde vært i forhold til henne sa hun:

Berit: ”Nei, altså det har gått greit. Jeg føler uansett at det ikke er min skyld så hvis noen andre skulle mene noe så har ikke jeg noe problem med det nå, for det er jo han som faktisk har gjort noe, ikke jeg.

Ann Iren: ”Har du opplevd mistro fra noen venner eller kollegaer?”

Berit: ”Nei det har jeg ikke.”

Her hadde hun en bestemt holdning om at dette er noe hun ikke har skyld i, og har heller ikke opplevd negative holdninger fra de rundt seg.

Hvordan var dette for Camilla og Tina der det var ekskjæreste og ektemann som var overgriper? Camilla opplevde ikke mistro, men litt lite forståelse fra kolleger i forbindelse med sykefravær. Hennes inntrykk var at folk mente hun burde skylde seg selv som hadde involvert seg med den mannen i utgangspunktet. På spørsmål om hun har blitt møtt med negative holdninger fra noen i nærmiljøet svarte hun:

”Ja, det har jeg. Fra kolleger som jeg jobber sammen med. De har ikke helt skjønt hva det har gjort med meg, og hvorfor jeg har vært så lenge sykemeldt fordi jeg virker jo tilsynelatende kjekk og grei, ikke sant. Det har vært et press på meg for at jeg skulle tilbake i min jobb fordi de fikk mer å gjøre når jeg ikke var i jobb. De har på en måte ikke skjønt alvoret i det som har skjedd. Det er mange andre som på en måte har lagt skylden på meg for at jeg har involvert meg med han.”

Tina flyktet vekk fra nærmiljøet etter overgrepene fra ektemannen, og pratet ikke med venner om det som hadde med voldtekten å gjøre så hun har ikke hatt noen erfaringer i forhold til dette.

I to av de tilfellene hvor det har vært en bekjent i omgangskretsen som har forgrepet seg har det medført at offeret har blitt møtt med negative holdninger og mistro i nærmiljøet, noe som har vært en ekstrabelastning for ofrene. Der hvor det har vært en ukjent gjerningsmann har ofrene opplevd mindre mistro fra familie og venner, men har hatt opplevelser med folk som ikke har taklet det helt overfor dem, eller som har hatt lite forståelse for at de har hatt behov for å bearbeide overgrepet. I tillegg så har det forekommet usikkerhet i forhold til det å bli mistenkeliggjort. For folk rundt kan det være enklere å tro på at det har skjedd en voldtekt når gjerningsmannen er fremmed, mens det

kanskje kan være vanskelig når overgriper er en de også kjenner. Folk vil helst ikke tro at en de kjenner kan gjøre noe sånt. Christie (1982b) skriver om det gode og støttende i at alle kjenner alle i de mindre og tettere samfunn. For et voldtektsoffer kan situasjonen bli ekstra vanskelig i et slikt lite og tett samfunn fordi alle ofte får vite om voldtekten hvis hun anmelder. Videre risikerer hun at de isteden for å støtte henne støter henne vekk.

I disse sakene handler det ikke bare om hvordan folk møter ofrene, men også hvordan ofrene selv tenker. Ifølge Lees (2002) skjer det ofte at voldtatte føler skyld i etterkant, og derfor er ekstra sårbare overfor hva folk rundt dem sier. Susanne fortalte for eksempel at hun fikk det vanskeligere mellom første og andre instans på grunn av alle spørsmålene hun fikk under rettssaken i tingretten. Hun begynte selv å stille seg de samme spørsmålene, og følte seg skyldig fordi hun ikke hadde klart å gjøre det ene og det andre. Alle mytene i forbindelse med voldtekt kan også være noe de selv i utgangspunktet har internalisert, noe som gjør det ekstra vanskelig å skulle bearbeide overgrepet i ettertid.

På den ene siden er seksuelle overgrep et tabuområde, noe som kan gjøre det vanskelig for folk i nærmiljøet å forholde seg til ofrene. På den andre siden har noen av mine informanter blitt møtt med negative og mistroiske holdninger fra venner, familie og folk i nærmiljøet, noe som sier oss at mytene forbundet med seksuelle overgrep fortsatt lever. Om fordomsfulle holdninger også eksisterer innenfor rettsapparatet vil være et av spørsmålene jeg kommer til å komme tilbake til ved flere anledninger. Jeg skal nå gå over til å se på kvinnes beslutningsprosess i forbindelse med henvendelse til politi og anmeldelse av overgrepet.

KAP 4. SKAL VOLDTEKTEN ANMELDES?

Dette kapittelet vil omhandle hva som foregår mellom et voldtektsoffer og rettsapparat i de første, innledende møtene. Antall anmeldelser har som sagt i innledningen økt betydelig de siste ti årene. Spørsmålet er hva denne økningen er et uttrykk for. Dette, og det faktum at mørketallene fortsatt anslås å være høye gjør det spesielt interessant å se nærmere på beslutningsprosessen i forbindelse med anmeldelse. I min undersøkelse har jeg derfor spurt kvinnene forholdsvis detaljert om deres tanker rundt dette. Hva var det som ledet frem til den beslutningen? Ble de tatt alvorlig og ivaretatt på en god måte når de henvendte seg til politi eller hjelpeapparat? Samtlige av informantene anmeldte forholdet selv bortsett fra i ett tilfelle der politiet tok ut offentlig påtale. Jeg ønsker å se på hvilke faktorer som spilte inn i denne prosessen, og slik forsøke å si noe om hva som var avgjørende for å ta beslutningen om å anmelde.

4.1 ANMELDELSEN

Det mest fremtredende mønsteret i mitt materiale i forhold til anmeldelser er at politiet har blitt ringt i umiddelbar etterkant av overgrepet. Enten av ofrene selv eller foreldrene. Dette bærer preg av impulshandlinger ved at man nærmest i sjokk kontakter politiet for å få hjelp. En av mine informanter, Susanne, fortalte følgende:

"Jeg anmeldte jo samme natta. Sprang opp og sa det til mor. Det tok ikke lang tid før politifolkene var der. Da hadde hun (moren hennes. Min anm.) ringt med en gang. De tok oss med seg... Da var jeg helt i sjokk vet du. Så husker jeg bare at det kom ei dame ut og sa at nå skal jeg være med deg. Vi satt bare der i politibilen hele tida. Nå skal jeg være med deg - og så reiste vi til voldtektsmottaket. Det var liksom helt naturlig. Da hadde jeg på meg knall rosa morgenkåpe. Det var alt jeg hadde. De sa det at jeg ikke skulle gjøre noen ting. Heldigvis så skjedde alt så fort. Fikk jo ikke rukket å kle meg en gang."

En annen, Kine, sa dette: "Jeg anmeldte tjue minutter senere. Jeg løp hjem og forsto at det her var ikke riktig. Jeg ringte politiet der og da og de kom hjem til meg rett etterpå." Fem av kvinnene har ytret at hadde de tenkt gjennom hva en anmeldelse innebar så kunne utfallet ha blitt helt annerledes. Om dette sies som følge av at de nå vet hva det medførte

kan ikke være sikkert, men det gis klart uttrykk for at det ikke var en gjennomtenkt handling. Linda fortalte:

"Ja, jeg kom hjem. Altså, det var jo på natta og så kom jeg hjem og da var jeg helt – herregud, jeg skjønnte det ikke helt da. Og så var tilfeldigvis faren min våken, og jeg sto jo bare der som et spøkelse. Og han spurte: hva er det som har skjedd? Jeg svarte: jeg tror jeg har blitt voldtatt. Og han sa: herregud, vil du vi skal ringe politiet, vi må jo det? Jeg sa: ja, ja selvfølgelig. Og han gjorde det."

Situasjonene over kan sies å karakterisere hvordan tankene rundt å kontakte politiet har vært for 6 av kvinnene. Det har blitt gjort omgående etter overgrepet. Dette kan tyde på at de i utgangspunktet har hatt tiltro til at politiet kan gjøre noe med det inntrufne.

Det var to stykker, Silje og Cecilie, som ikke kontaktet politiet kort tid etter overgrepet. Med kort tid menes her under en time. De anmeldte 2-3 dager senere og fortalte at det hele nærmest ble styrt utenfra av andre. Det som er verdt å merke seg er at disse ikke henvendte seg til politiet først. Cecilie snakket med sin søster om overgrepet to dager senere, og søsteren mente da at hun måtte dra på legevakta og at hun måtte anmelde, noe hun så gjorde. Fra legevakta ble hun sendt direkte til politiet for å anmelde. Silje henvendte seg på et krisesenter for å få hjelp tre dager etter overgrepet, og ble sendt videre derfra til legevakta. Legevakta ordnet slik at hun fikk time hos advokat fem dager etter overgrepet, og denne var da bestemt på at dette var en klar sak som måtte anmeldes, og tok henne med til politistasjonen. Hun fortalte:

"Han (en venn. Min anm.) ville jeg skulle ringe politiet og anmelde med en gang. Jeg hadde ikke lyst til å anmelde for jeg hadde ikke lyst til å si det videre til noen sånn... Fra jeg var på krisesenteret og frem til den fredagen (møte med advokat. Min anm.) så går jeg som en sånn liten zombieperson og gjør egentlig det de andre ber meg om."

Hun følte altså at hun ikke var i stand til å ta noen styring selv, og derfor bare gjorde som andre sa. Dersom hun hadde tenkt seg om ville hun ikke ha anmeldt sier hun. Felles for disse to var at det ikke var anmeldelse som sto i sentrum, men det å få en form for hjelp.

Tina kontaktet politiet umiddelbart etter overgrepet, men hadde store beslutningskvaler i forhold til det å anmelde overgrepet og opprettholde anmeldelsen i etterkant. Dette hang sammen med at overgriper var hennes egen mann. Relasjonen til overgriper spilte inn i

stor grad på hennes beslutningsprosess. Selv etter at anmeldelsen var et faktum to dager etter overgrepet fortsatte tvilen og vurderingene rundt om hun skulle trekke den tilbake helt frem til saken skulle opp for andre gang i lagmannsretten. Advokaten hennes var kvinnepolitisk engasjert og mente at hun absolutt måtte anmelde. På spørsmål om hvordan tankegangen hennes rundt det å anmelde eller ikke var svarte hun:

"Det var veldig mye fram og tilbake. Advokaten, kvinnelig advokat, hun ville gjerne at jeg skulle anmelde. Jeg skjønnte allerede da at fra hennes side så lå det litt sånn kvinnesak i det, politikk. Jeg tenkte at det var jeg veldig enig i på en måte. Enten det er ektefeller eller tilfeldige så skal man ikke få lov til sånt. Det er et forferdelig problem i samfunnet. Men jeg ville ikke bruke min egen mann, far til barna mine, i en sånn politisk greie. Og jeg vurderte å trekke anmeldelsen helt til og med de siste to ukene før lagmannsretten."

I begynnelsen da Tina vurderte å anmelde opplyste politiet henne om at de kunne ta ut offentlig påtale slik at hun slapp å sitte med ansvaret for anmeldelsen. Videre sa de at hun ikke trengte å vitne siden det gjaldt ektemannen¹³. Da vi snakket om at politiet kunne lagt inn anmeldelse for henne sa hun følgende:

"Det sa de, men jeg skjønnte det at hvis jeg da valgte den muligheten jeg hadde med å ikke si noe fordi det var mannen min så kom vi jo ingen vei. Men så skjønner jeg ikke det helt heller for han hadde jo innrømt det."

Slik hun forsto det ville saken i så fall bli henlagt eller stå på stedet hvil trass i at de hadde både hennes og hans forklaring som var tilnærmet like. Videre oppfordret politiet henne til å anmelde selv. Det hele var forvirrende og gjorde henne usikker. Etter at anmeldelsen var et faktum bidro det også til at hun følte det enda vanskeligere å skulle stå ansvarlig for å anmelde sin egen mann. Hun uttrykte det slik:

"Altså, politiet sier at du behøver ikke å fortelle om straffbare handlinger hvis det er din egen far eller mann eller barn. Og så har jeg anmeldt ham selv. Jeg følte meg veldig, hva skal jeg si, som en av de største drittsekkene som hadde gjort dette mot mannen min. Det syntes jeg var veldig vanskelig."

Et moment som spilte inn på hennes beslutningsprosess var at hun egentlig ikke ville sende han i fengsel. Det hun ønsket var at han skulle få hjelp eller behandling. Hun sa følgende rundt dette:

---

¹³ Man må ikke vitne i saker som involverer nærmeste familie i henhold til § 122 (Straffeprosessloven 2001).

"Det var jeg skuffa over i rettsapparatet at de ikke så på den biten. At de ikke kunne dømme han til behandling eller noe. Det var en av de gangene jeg var veldig oppsatt på å trekke hele anmeldelsen fordi det eneste som kunne skje var straff eller ikke straff, fikk jeg inntrykk av."

Flere faktorer hadde avgjørende innvirkning på at hun opprettholdt anmeldelsen. Hun forklarte det slik:

"Jeg trakk den aldri, men jeg lurte på det mang en gang. Grunnen til at jeg opprettholdt den før lagmannsretten var at advokaten sa at hvis du trekker den nå så roter du det så forferdelig til og så mister du troverdigheten. Og så var det et poeng til som var en del av vurderingen min. Det var det at politiet sa at hvis du trekker anmeldelsen så kan du ikke anmelde en gang til for det samme forholdet."

Hun fortalte også at politiet la vekt på at hun måtte komme seg vekk fra ektemannen før situasjonen ble enda verre. Hun forsto advokaten slik at dersom noe skjedde senere ville hennes troverdighet være svekket dersom hun tidligere hadde trukket en anmeldelse tilbake. I tillegg spilte ektemannen selv en vesentlig rolle ved at han eskalerte situasjonen i negativ retning med mer vold og drapstrusler overfor både henne og barna. Det var altså mange faktorer som spilte inn på hennes vurdering av å opprettholde anmeldelsen, og det at det var hennes egen mann vanskeliggjorde beslutningsprosessen. I følge loven om ubetinget offentlig påtale skulle det blitt tatt ut offentlig påtale i en sak som denne dersom hun selv ikke hadde villet anmelde. På den måten skulle hun blitt fratatt ansvaret for anmeldelsen, og i tillegg skulle det ikke vært mulig for henne å trekke anmeldelsen tilbake. Hva som har skjedd i denne saken er vanskelig å si. Hun kan ha misforstått politiet eller politiet kan ha ønsket at hun skulle anmelde selv. Uansett medførte det vanskeligheter og usikkerhet for Tina.

I Camillas tilfelle ble det å få beskyttelse påpekt som en viktig faktor som gjorde at politiet ble kontaktet. Camilla sa følgende om tankene rundt å kontakte politiet: "Jeg var sånn i sjokk at jeg bare tenkte på beskyttelse mot den mannen." Camilla ble voldtatt etter å ha blitt truet på livet og forsøkt drept av sin tidligere kjæreste. Hun ringte politiet for å få beskyttelse, og de sa at de måtte ta ut offentlig påtale i denne situasjonen. Selv var hun livredd, og ville ikke turt å anmelde han:

"Jeg sa at dere (politiet. Min anm.) må ikke ta han. Jeg skjønnte at de skulle ta han, men jeg var livredd. Ja, hvorfor ikke det (spurte politiet. Min anm.). Nei, for da kommer han til å drepe meg sa jeg. Men da sa de at: vi blir nødt til å ta han for det blir offentlig påtale. Og akkurat den handlingen fra politiet, det er en av de handlingene fra politiet som jeg vil rose, for da tok de rett og slett ansvaret fra meg."

Det at politiet tok over ansvaret for den biten syntes hun var veldig positivt. Hadde de ikke gjort det så hadde ikke hun turt å gjøre noe i forhold til det, og tror at hun da ville ha blitt drept. Camilla var med andre ord takknemlig for at politiet tok tak i situasjonen. Her gikk politiet frem på en helt annen måte enn i Tina sin situasjon med ektemannen. Det Camilla og Tina fortalte viser at offentlig påtale kan være en hjelp for ofrene i slike saker.

For fire av kvinnene var tanken om at det å anmelde er en samfunnsplikt viktig. Her under tenker de at overgriper må stoppes så han ikke gjør det samme igjen mot dem selv eller andre kvinner. Berit fortalte meg at hun ser det som en plikt å anmelde, og mente at alle burde anmelde med tanke på å forhindre vedkommende i å forgripe seg på noen andre. På spørsmål om hun har angret på anmeldelsen svarte hun følgende: "Nei, selvfølgelig ikke. Det har jeg ikke. Alt jeg kan gjøre for å stoppe folk som gjør noe sånt gjør jeg selvfølgelig."

En av kvinnene, Linda, opplevde at møtet med politi, voldtektsmottak og domstol i tillegg til alle brev og innkallelser i forbindelse med saken la veldig mye vekt på hvor alvorlig det var å anmelde, og hvilke konsekvenser det ville ha hvis man ikke var sannferdig. Hun sa at det nesten fikk henne til å tvile på de mest åpenbare sannheter, og hun forstår derfor godt dersom noen blir skremt til å ikke anmelde eller trekke anmeldelsen tilbake. Hun forsto det slik at poenget med dette måtte være å spare rettssystemet for saker som ikke holder vann, men hun mente det heller burde vært slik at rettsapparatet ga henne inntrykk av at dette var noe som det var helt greit å anmelde.

Fem av kvinnene fortalte meg at dersom de hadde skjønt mer av hvilke konsekvenser en anmeldelse innebar så hadde de antageligvis ikke anmeldt. Det som lå i konsekvenser var blant annet at folk rundt dem fikk vite om det, og at prosessen tok så lang tid samtidig som den var tung og vanskelig.

Silje, som ventet noen dager med å anmelde, hadde med seg advokat til politiet. Politiets tilbakemelding i etterkant av avhøret var at dette kunne de ikke gjøre noe med (sagt på en negativ måte uten forklaring). Kanskje hadde de sagt dette allerede under avhøret dersom ikke advokaten var til stede. Dersom politiet utviser den slags holdninger overfor kvinner som henvender seg til dem, kan dette spille inn på at man velger å ikke anmelde eller trekke anmeldelsen tilbake. En av informantene, Kine, sa litt om viktigheten av politiets opptreden:

"Skal man få folk til å anmelde så er man nødt til å ta det mer alvorlig, og det har veldig stor betydning hvordan man blir møtt hos politiet. Det er jo første instans... La oss si når jeg ringte den advokaten. Bare fordi han avviste meg på den måten der så var det ikke kjangs. Jeg ringte ikke han igjen. Blir du møtt likedan hos politiet så velger du heller å avstå."

4.2 OPPSUMMERING OG DISKUSJON

To av informantene henvendte seg til andre steder enn politiet før de anmeldte, og følte at de ikke selv tok avgjørelsen om å anmelde. Ifølge litteratur om ettervirkninger av voldtekt kan man tenke seg at disse befant seg i en form for sjokk eller reaksjonsfase der de på den ene siden kanskje helst ville fortrenge det inntrufne og på den andre siden følte at noe måtte gjøres, men ikke var i stand til å ta styringen selv og avgjøre hva som ville være beste handlingsmåte (Cullberg i Kongstad 1981, Petrak 2002b). Det at de ikke valgte å gå til politiet først kan skyldes at de selv eller de som hjalp dem forbandt politiet med umiddelbar beskyttelse og/eller ikke så dem for å være rette instans for den type hjelp de søkte.

Informantene var opptatt av å stoppe overgrepene, og det føltes derfor som en plikt å anmelde voldtektene. Mitt inntrykk er likevel at dette er noe kvinnene har tenkt i etterkant av anmeldelsen, og ikke at det var et moment i avgjørelsen der og da. Dette tror

jeg på bakgrunn av at politiet, som sagt, ofte har blitt tilkalt i full fart uten at kvinnene har rukket å tenke nærmere igjennom det som skjer. Videre er det helt klart at flere av informantene er opptatt av det å stoppe overgreper fra å gjenta det han har gjort, og at det har betydning i forhold til kvinnenens opprettholdelse av anmeldelsene er nærliggende å tro. Ingen av kvinnene nevnte eller ga uttrykk for at ønske om hevn eller straff spilte inn på beslutningsprosessen rundt det å anmelde eller opprettholde anmeldelsen.

Hovedtendensen i materialet mitt er at det å kontakte politiet og videre anmelde overgrepet har vært en impulshandling uten nøye overveielser. Beslutningsprosessen rundt det å anmelde ser derfor ut til å tre mer i kraft i forhold til det å opprettholde en anmeldelse enn i forhold til å anmelde i utgangspunktet. Anmeldelsene bærer preg av å være lite gjennomtenkte eller initiert og styrt utenfra av andre. Dette kan henge sammen med at ofrene befant seg i en form for sjokkfase der de ikke var i stand til å tenke ordentlig igjennom sine handlinger og konsekvensene av dem. Dette tilsier at tilfeldigheter spiller inn i forhold til om politiet kontaktes og anmeldelse følger. Kanskje er det slik at de som venter med denne biten og/eller holder det som har skjedd for seg selv klarer tankene slik at de i større grad tenker over konsekvensene og avskrekkes fra å anmelde. I tillegg kan skyldfølelse og tabuer melde seg sterkere når de kommer over det første sjokket (Petrak 2002b), noe som også kan forhindre at politiet kontaktes.

Det ligger uansett noe interessant i at de voldtattes eller foreldrenes første innskytelse har vært at politiet må kontaktes. En dansk undersøkelse av samtlige anmeldelser av voldtekt og voldtektsforsøk til politiet i København i årene 1972-76 ble foretatt av Gitte Carstensen og Sidsel Larsen (1981). Resultatene deres viste at det for mange av kvinnene hadde vært viktigere å snakke med sine nærmeste enn å kontakte politiet umiddelbart. I de færreste saker anmeldte kvinnene impulsivt selv. Ut ifra denne undersøkelsen var det ikke en intuitiv reaksjon hos ofrene å kontakte politiet. Antall anmeldelser har doblet seg det siste tiåret, samtidig som mitt materiale antyder at det har skjedd en endring fra tidligere¹⁴ ved at politiet kontaktes impulsivt. De fortsatt høyt estimerte mørketallene beskrevet innledningsvis skal man ikke se bort fra, men kanskje antydes det at tilliten til

---

¹⁴ Dersom vi kan gå ut ifra at Norge ikke skiller seg vesentlig fra Danmark.

politiet og/eller rettsvesenet har bedret seg. Kanskje har kvinnebevegelsens kamp for at noe må gjøres med volden som utøves mot kvinner seget inn hos folk. Det at politiet er den instans kvinnene hovedsakelig henvendte seg til, og at de ble kontaktet omgående vil nødvendigvis henge sammen med en form for tro på at de kan gjøre noe med det som har skjedd. Det kan handle om beskyttelse der og da, men når anmeldelsen også leveres kan det bety at det ligger en uttalt tro på politiets evne til også å gjøre noe med saken videre.

Målet om å få flere kvinner til å benytte legalstrategi når de blir utsatt for seksuelle overgrep er oppfylt ved at flere henvender seg til politiet og anmelder overgrepet. Spørsmålet blir så i hvilken grad disse kvinnene blir ivaretatt videre i rettsapparatet når de velger å anmelde. Hva som skjedde videre i møtet med politiet er tema for neste kapittel. Hvordan tok politiet imot kvinnene, hva gjorde de med saken og hvordan ble kvinnene fulgt opp?

KAP. 5 FØRSTE INSTANS – POLITIET

Fra tidligere har politiet blitt kritisert for å mistenkeliggjøre voldtekts ofre og å behandle dem dårlig. Asta Magni Lykkjen (1976) foretok en analyse av politi- og rettsdokumenter fra 1972, og kom den gang frem til at politiet hadde en oppfatning av hvilke kvinner som kunne voldtas og ikke. Dersom de ikke oppfylte bestemte kriterier som for eksempel å ha blitt fysisk skadet av en ukjent overgriper så trodde de henne ikke. Videre var den påfølgende etterforskningen mangelfull i disse sakene. Lignende resultater fant Carstensen og Larsen (1981) i sin undersøkelse fra Danmark av politiets behandling av voldtektssaker i samme tidsperiode.

En undersøkelse fra 1983, foretatt av Chambers og Millar (i Gregory og Lees 1999), innbefattet intervjuer med 70 kvinner i England som hadde anmeldt voldtekt og andre seksuelle overgrep. De fant følgende:

”... the majority of complainants were critical of ”the unsympathetic and tactless manner” with which the police conducted their interviews. The researchers pointed out that the skills “appropriate for interrogating offenders are not appropriate for interviewing sexual assault complainers or other witnesses””.
(i Gregory og Lees 1999:5)

Det som har vært fremtredende er at politiets måte å behandle voldtekts ofrene på har vært influert av myter omkring seksualisert vold. Enkelte av disse mytene beskrev jeg i innledningen.

Gregory og Lees (1999) sin intervjuundersøkelse blant voldtekts ofre som anmeldte overgrepet i England viste at det har skjedd forbedringer i måten politiet møter voldtekts ofre på, men de fant også svakheter, og da særlig i forbindelse med oppfølgingen etter at anmeldelsen var et faktum og avhør gjennomført. Kvinnene ønsket mer informasjon om hva som skjedde med saken.

Jennifer Temkin (2002) gjennomførte en undersøkelse blant voldtekts ofre og fant blant annet at noe av det viktigste for dem var å føle at de ble trodd av politiet, at politiet var sympatiske overfor dem og at de ble informert om utviklingen i saken. Hun mente også at

det var viktig at politiet fikk en opplæring som kunne gjøre dem i stand til å hjelpe ofrene med bearbeiding av overgrepet.

Hvordan har så mine informanter opplevd politiet? Dette kapittelet vil omhandle hvordan mine informanter har blitt møtt av politiet, hva slags oppfølging de fikk og hvordan de oppfattet etterforskningen som ble gjort.

Det første jeg skal ta opp i dette kapittelet er politiets måte å håndtere disse sakene på i forbindelse med utrykning og avhør av offeret. Kom politiet raskt? Hva slags spørsmål ble kvinnene stilt? Opplevde kvinnene å bli mistenkeliggjort av politiet noen gang?

Et av poengene med å henvende seg til politiet vil sannsynligvis handle om å oppnå trygghet. Blant mine informanter har redsel for overgriper i etterkant gjort seg gjeldende. Hva har politiet gjort i forhold til dette? Tilbød de kvinnene noen form for beskyttelse?

Hvordan har politiet informert om hva som vil skje videre med saken? Hjalp politiet kvinnene med informasjon eller opprettelse av kontakt med hjelpeapparat eller bistandsadvokat? Opplevde kvinnene at de ble ivaretatt på en god måte?

Hvordan oppfattet kvinnene politiets etterforskning?

5.1 UTRYKNING OG AVHØR

Som oftest vil politiet representere det første møte med rettsapparatet for den voldtektsrammede. Dette møtet finner ofte sted umiddelbart eller kort tid etter overgrepet. Da kan offeret ofte være i en sjokklignende tilstand ifølge psykologen Kongstad (1981). Uansett vil politiets måte å håndtere saken på kunne ha stor innvirkning på kvinnens opplevelse av seg selv, det inntrufne og rettsapparatet (Ludvigsen og Marstrøm 1999, Temkin 2002).

Som jeg viste i det forrige kapittelet så har avgjørelsen om å kontakte politiet ofte ikke vært gjennomtenkt. Av de seks informantene som tilkalte politiet rett etter overgrepet var det ingen som synes at det gikk for lang tid før politiet kom. Det de fortalte var at politiet kom raskt. Hovedsakelig har politiet også blitt oppfattet som at de tok det som hadde skjedd alvorlig. Kvinnene, som hadde tilkalt politiet i umiddelbar etterkant av overgrepet, fortalte at de hadde vært i en sjokklignende tilstand og husket derfor ikke så mye fra akkurat dette. De har blitt kjørt til sykehus, legevakt eller voldtektsmottak og deretter til avhør, eller så har tid for avhør, enten dagen etter eller to dager senere, blitt avtalt. Sånn sett har dette første møtet mellom offer og politi vært ganske kort, og i de tilfeller der intet spesielt positivt eller negativt har inntruffet så har hukommelsen vært forholdsvis vag om dette. For kvinnene er det også slik at opplevelsene dette døgnet i seg selv er noe de helst har villet glemme.

En av de tingene politiet har gjort i denne situasjonen, som har blitt mottatt positivt, var tilfellet der en kvinne fra politiet ble med Linda inn på legevakta og satt sammen med henne på venterommet og roet henne ned. Linda fortalte:

"Jeg ble kjørt opp til voldtektsmottaket der, og så var det en innmari hyggelig kvinnelig politibetjent som tok seg av meg. Hun satt der sammen med meg og så sa hun noe som var helt genialt. Jeg satt jo der og bare, jeg visste ingenting og bare grein og grein. Hun sa: ta det med ro, det er ingen som ser på deg hvorfor du er her. Det var så utrolig bra da. Jeg tenkte jo ikke det selv."

Videre opptrådte politibetjenten som hjelpsom og omtenkksom, blant annet ved å holde rundt henne og gi henne kortet sitt med beskjed om at hun kunne ringe når som helst. I tillegg ventet politiet på henne til hun var ferdig der, og tok henne så med til avhør.

Det ble også sett på som svært positivt at de øyeblikkelig tok ut offentlig påtale i saken til Camilla, der hun ikke turte å anmelde selv etter å ha blitt utsatt for både voldtekt og drapsforsøk av sin ekskjæreste.

En negativ opplevelse utspant seg derimot for Berit som fikk hjelp til å tilkalle politiet fra en taxi utenfor overgriperers bosted, iført kun truse og strømpebukser. Politiet kom raskt, og hun og kameraten (han klarte ikke å hjelpe henne i situasjonen) som hadde vært til stede under voldtektsforsøket, var med og viste dem hvilken leilighet hendelsen hadde funnet sted i. Overgriper hadde stukket av i mellomtiden. Hun opplevde verken medfølelse, noen form for hjelp eller å bli tatt alvorlig av politiet. Det var ikke snakk om å ta henne med til legevakta for å sikre spor, og ingen spørsmål om hun hadde behov for noen form for hjelp. Berit fikk kun beskjed om at hun fikk ta taxi hjem og komme ned på stasjonen på mandag (dette skjedde en lørdag). Hun fortalte at hun var ganske hysterisk og redd for livet sitt etter å ha blitt truet på livet under voldtektsforsøket. Hun opplevde det derfor som drøyt at de etterlot henne til seg selv uten å kjøre henne hjem en gang. Hun satt der toppløs. Det hele var nedverdiggende og skremmende, men likevel sendte de henne bare hjem. Hele episoden gjorde henne usikker på om hun ble trodd, og om alvorligheten av det hun hadde vært utsatt for. Hun sa følgende: "Litt useriøst. Det var ikke så alvorlig liksom. Det var sånn jeg følte det."

Avhøret mandagen etter varte en halv time, noe som er meget kort sammenlignet med de andre informantene sine avhør som har vart opptil seks timer. Berit hadde med seg en kamerat, og opplevde avhøret som greit, men følelsen av at det hele ikke var så alvorlig vedvarte, og hun var redd for ikke å bli trodd. Hun følte seg også litt dum fordi hun fikk litt problemer med å identifisere overgriper ut ifra bilder og huske alle detaljene. Hun fortalte om dette slik: "Det var jo greit, men jeg syntes det var litt tøft, og jeg følte meg litt dum fordi jeg ikke kjente han igjen direkte. Jeg var litt redd for ikke å bli trodd og

sånn." Hun tror at det ikke ble tatt så alvorlig siden det ikke var en fullbyrdet voldtekt. Disse opplevelsene med politiet medførte at hun selv også forsøkte å ikke ta hendelsen så alvorlig. Hun gikk til psykolog i utgangspunktet, men klarte ikke å fortelle noe om dette til denne og hun kontaktet ikke advokat, men forsøkte isteden å fortrenge det hele. Berit sa det slik:

"Jeg har ikke snakket med noen, og det er kanskje det jeg burde hatt advokat til i begynnelsen. De sa jo det på politistasjonen faktisk. Når jeg møtte på politistasjonen den mandagen så sa de at jeg burde ta kontakt med en bistandsadvokat og at jeg kunne søke erstatning. Men det gjorde jeg ikke for jeg trodde ikke at det ble tatt alvorlig nok. Jeg var av den tro at siden jeg ikke var blitt voldtatt så trodde jeg ikke at det var alvorlig nok selv om det var en ganske traumatisk opplevelse. Det var egentlig sånn jeg følte meg i det systemet."

Over ett år etter fikk hun kraftige ettervirkninger i form av å bli ganske paranoid fortalte hun. Hun har flyttet mye, tør ikke å ha navnet sitt på ringeklokka, går ikke alene ut om kvelden, tør ikke å benytte offentlig transport og er derfor avhengig av å kjøre bil hvis hun skal noe sted.

De voldtatte kvinnene har ikke blitt opplyst fra politiet at det etter endt og underskrevet avhør fungerer slik at de ikke vil få mulighet til å lese igjennom det igjen ved senere anledninger. De kan få det lest opp for seg av sin advokat. Tina fortalte:

"Det var en annen ting jeg gjerne kunne tenkt meg og visst. At det politiavhøret ble jo ikke lest opp i noen rettssak. Jeg hadde fortalt politiet alt og så tenkte jeg at nå var jeg ferdig med det. Nå behøver jeg ikke å huske, og så får du ikke ta i det papiret senere en gang. Du får det bare opplest av advokaten din. Hadde jeg visst det på forhånd så ville jeg ha skrevet det ned for meg selv. Det hadde vært veldig godt å vite når du står i retten to år etterpå."

Tre av kvinnene ville gjerne visst dette slik at de kunne notert ned aspekter fra hendelsen for seg selv. Det er klart at det vil være vanskelig å huske alle detaljer i en rettssak som gjerne finner sted over ett år etter overgrepet. Ikke å få lese igjennom sine egne ord, men måtte svare for dem fullt og helt i form av inngående spørsmål kan være ubehagelig. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 7 i forbindelse med rettssaken. For enkelte har mangelfull informasjon rundt bruken av avhøret vært et ankepunkt. Det at avhøret blir

et offentlig dokument som blant annet overgriper får tilgang til, og det at selv om du har forklart deg lenge og utfyllende i avhøret så må du likevel forklare deg i retten, er punkter enkelte gjerne skulle fått vite fra politiet.

I Cecilies tilfelle kontaktet krisesenteret, som hadde tilknytning til legevakta der hun henvendte seg, foreldrene hennes fordi hun var under 18 år. Foreldrene møtte da opp på politistasjonen. Cecilie mislikte sterkt at de hadde gått bak hennes rygg og ble ganske sjokkert da foreldrene dukket opp på stasjonen. Hun hadde tenkt til å fortelle dem om det som hadde skjedd selv, men hadde ikke gjort det i utgangspunktet fordi hun syntes det var flaut og var skamfull. Hos politiet var de ikke med under avhøret som varte i 5 og en halv time. Avhøret ble foretatt av en kvinne som støttet henne og holdt henne i hånden. Hun fortalte det slik:

Cecilie: ”Jeg kom rett inn til en politidame. Hun var veldig koselig.”
Ann Iren: ”Ja, hun var det?”
Cecilie: ”Ja, litt sånn stille og forsiktig, og tok den tida jeg trengte. Det synes jeg var veldig bra... Alt var jo kjipt. Alle detaljer og forklare det gang på gang på gang. Er det noe mer du vil tilføye og så gikk hun igjennom det en gang til: Stemmer det? Stemmer det? Fem og en halv time da. Det syntes jeg var jævlige lenge.”

Det var et positivt møte med politiet, men avhøret ble oppfattet som langt og slitsomt. To andre tok henne med til åstedet denne natten og de opptrådte korrekt og alvorlig. Det hun syntes var leit i forbindelse med avhøret var at foreldrene fikk lese alt hva hun hadde sagt etterpå. Hun ville gjerne ha spart dem for alle detaljene. I tillegg syntes hun det var fælt at de ble dratt ned på politistasjonen midt på natten og måtte bli der helt til morgenen. Noen dager senere måtte hun avhøres på nytt ved et annet politikammer. Cecilie trodde dette skyldtes at hun hadde havnet på feil politistasjon første gang. Dette var etter at de hadde avhørt overgriper. Dette avhøret var ganske annerledes og hun fortalte følgende om det:

Cecilie: ”Jeg var jo i avhør sammen med mamma på X politistasjon uka etter. Og hun (politibetjenten. Min anm.) kjørte meg skikkelig hardt. Hun angrep meg skulle jeg hilse fra mamma og si. Hun snudde alt om som om jeg var forbryteren... Mamma ble kastet ut: Du kan godt bare ta deg en tur en time du for jeg skal snakke med henne her alene. Mamma visste jo alt fra før av så jeg synes jeg kunne hatt med meg henne som støtte da.”
Ann Iren: ”Følte du deg sånn type mistenkeliggjort fra deres side?”

Cecilie: "Ja, at jeg ikke ble trodd. De tok ikke noe hensyn til at det var jeg som var offeret. Det var liksom jeg som løy omtrent da. Jeg snakka ikke sant. Jeg var fjorten år. Man sitter jo ikke og finner på sånne ting."

Dette avhøret opplevde hun som helt forferdelig og hun gråt hele tiden. Cecilie følte det som om hun ble anklaget, som at det var det var hun som hadde gjort noe galt og som om de ikke trodde henne i det hele tatt. Hun fikk mye spørsmål i forhold til hva overgriper hadde sagt, og dette stemte visst dårlig med hennes forklaring fikk hun beskjed om. I tillegg var betjenten opptatt av hennes forhold til sin kjæreste og om hun var seksuelt aktiv med denne. Hennes inntrykk var at de mente at siden hun hadde et seksuelt forhold til sin kjæreste så var hun nok med på det. Det skal sies at det ikke var kjæresten som hadde begått overgrepet, men en bekjent av dem begge. Hennes kjæreste hadde også fått flere spørsmål knyttet til deres seksualvaner som for eksempel om hvor aktiv hun var under akten, og i hvilken grad hun tok initiativ til seksuell omgang. Hennes seksuelle vandel ble altså trukket inn og regnet som relevant av politiet under deres etterforskning.

I motsetning til Cecilie fikk Susanne ha med seg moren sin, og satt i avhør i overkant av seks timer samme kveld/natt. Hun husker lite fra spørsmålene. Det hun husker er opplevelsen av å bli tatt alvorlig og at politiet var på hennes side. Slik fortalte hun om hvordan en politibetjent stilte opp for henne, og avhøret:

"Jeg synes det var veldig greit. Han (politibetjenten. Min. anm.) var kjempegrei. Sånn som nå i etterkant så har han kommet og drukket kaffe hos oss. Det sier jo bare litt om hva slags person han er. Under rettssak og alt så var han med selv om det ikke var hans sak, og fulgte opp. Jeg har vært veldig heldig da. I og med at mor var der (under avhøret. Min anm.) så var det liksom helt greit. Det er mange som føler at de ikke blir trodd, men det følte jeg med en gang. Han sa det at: vi skal ta han dritten. Det var det første han sa nesten. Jeg fikk ta så mange pauser jeg ville og alt – du bestemmer, og det var veldig viktig når jeg akkurat hadde opplevd det å ikke bestemme. De timene gikk faktisk ikke så seint selv om det var ganske lenge."

Susanne følte at politiet støttet henne helt og fullt. En av de andre, Tina, fikk også et meget positivt inntrykk:

"De oppførte seg veldig ålreit. Jeg tror det hjalp helt sikkert veldig at han tilsto med en gang. De trodde meg jo og bakka meg opp, og det hadde veldig mye å si for meg sånn psykologisk. Kvinner i forhold til menn. De tok veldig avstand fra det han hadde gjort, men uten å stemple han. De var veldig flinke sånn. De

snakket litt generelt. Jeg møtte ordentlige menn på en måte, og det har betydd veldig mye etterpå. Det var ikke pjatt fra deres side. Det var noe jeg tror de sto for."

Det er nettopp denne sympatien som har hatt stor betydning for noen av mine informanter. For Tina gjorde omsorgen og medmenneskeligheten som politiet utviste møtet med dem til en positiv opplevelse. Dette til tross for at betjentene var forholdsvis "grønne" på feltet ifølge Tina. De måtte slå opp i bøker og ringe en jurist for å få råd, men dette ble oppveid av måten de ivaretok henne som menneske på.

Rett etter den gynekologiske undersøkelsen ble Camilla fraktet til politistasjonen for avhør. Hun var sliten og fortsatt i sjokk, og følte derfor at hun ikke var i stand til det:

Camilla: "Etter den gynekologiske undersøkelsen så ble jeg fraktet til politistasjonen. Da var jeg også i sjokk. Og da klarte jeg heller ikke å korrigere der og da for jeg var jo så sliten. Jeg fortalte og jeg fortalte, og når jeg da leste igjennom så jeg ikke hva som var feil. Det så jeg ikke før i ettertid. Det var ting jeg hadde glemt å ta med og ting som var i feil rekkefølge og sånn. Så det måtte jeg korrigere i ettertid når jeg var i det andre avhøret. Så det synes jeg man bør ta hensyn til da."

Ann Iren: "At man er i sjokk?"

Camilla: "Ja, at man kanskje venter til man har fått sovet. Jeg var ikke i stand til det."

Bortsett fra at hun var sliten så syntes hun avhøret var helt greit, og hun fikk hjelp i forhold til å ordne besøksforbud og voldsalarm, noe jeg kommer tilbake til i del 5.2. Det ble foretatt et avhør til noen dager senere, men det oppfattet hun som ganske useriøst:

"Da vi kom dit så hadde de funnet den yngste etterforskeren tror jeg, i hvert fall en utrolig ung og uerfaren etterforsker til å ta det andre avhøret, og det ble ikke noe avhør. Det ble bare sånn at jeg opprettholdt mitt første avhør da med visse korreksjoner."

Hun ble ikke møtt negativt på noen måte, men syntes det ga et useriøst inntrykk at en ung, uerfaren etterforsker som ikke hadde kunnskap om den type saker skulle ta seg av henne.

Kine opplevde kvinnen som foretok avhøret som ganske nøytral. Avhøret var greit siden politibetjenten var flink til å forklare hvorfor hun var nødt til å stille ubehagelige spørsmål. Det som var veldig viktig for henne under avhøret var at hun hadde med seg en venninne. Når det gjaldt det å ha med seg noen eller dra alene til avhør hadde kvinnene ulik oppfatning. Noen så det som en stor støtte å ha med seg en venn eller foreldre, mens andre følte at dette er noe de vil gjøre alene. En av kvinnene, Linda, uttrykte følgende: "Jeg måtte gå i meg selv, og ville derfor gå alene til avhør, møte med advokat og rettssaken. "

Det å ha advokat til stede under avhøret har ikke vært noe politiet har initiert for noen av mine informanter. Ingen av kvinnene har reagert på dette. Kun i ett tilfelle var en bistandsadvokat med under avhøret. Dette var ikke planlagt, og det var ikke politiet som hadde kontaktet vedkommende. Dette skjedde fordi Silje hadde kontaktet krisesenter og der igjennom advokat som videre tok henne med til politiet for å anmelde.

Flere er usikre på hva slags informasjon de fikk i forbindelse med avhørene fordi de husker lite fra dette. Det kan derfor være slik at politiet informerer om mer enn det kvinnene husker og har fortalt meg. Noen etterlyste skriftlig informasjon fordi de ikke var i stand til å få med seg alt som ble sagt i den situasjonen.

Spørsmål rundt bekledning og bruk av alkohol har syv av informantene fått. For fem av dem har dette blitt oppfattet som standardspørsmål, og ikke spørsmål stilt for å avdekke eller insinuere at de har vært utfordrende eller lignende. Kine fortalte om det slik:

”Selvfølgelig var det kjipe spørsmål. Alt var jo kjipt egentlig, men ikke sånn negativt i forhold til meg. Selvfølgelig så kom det noen sånne også, men da på en sånn måte: Jeg må bare spørre deg om de spørsmålene her. Jeg håper du skjønner det (politikvinnen. Min anm.) Så sånn sett så var det veldig greit, og det skjønte jeg jo selvfølgelig at hun måtte spørre om selv hvor ubehagelig det var.”

Silje opplevde derimot at politiet utviste en negativ holdning overfor henne. Slik fortalte hun:

"Det teiteste egentlig var at politimannen sa: Hva var det du hadde på deg? Jo, jeg lå jo egentlig der i nattlue og lang pyjamas da. Jeg lå i min egen seng og sov, jeg hadde på meg truse ikke sant. Åja, du hadde bare truse på deg ja sa han. Jaha, tenkte jeg. Hva sover du i da?"

Hun opplevde spørsmålet som et forsøk på å få frem at hun var medskyldig i det som skjedde, noe som hadde sammenheng med måten spørsmålet ble stilt på. Cecilie opplevde også som sagt spørsmålene hun fikk som mistenkeligjørende.

I Gregory og Lees (1999) undersøkelse syntes voldtektsofrene at det var best å bli møtt av kvinnelige betjenter. En annen undersøkelse foretatt av Jordan (i Rogers 2002) viste også at kvinnelige ofre foretrakk kvinnelige betjenter. Mine informanter uttrykte derimot ikke ønske om at det skulle vært kvinnelige betjenter som tok seg av dem. Negative og positive opplevelser utspant seg med både kvinnelige og mannlige betjenter, og det var andre faktorer som å bli trodd og medmenneskelighet fra politiet kvinnene var opptatt av.

Når det gjelder avhørene er min forståelse av kvinnes erfaringer at en nøytral holdning fra politiets sin side fungerer helt greit, og ikke inngir negative opplevelser så lenge årsaken til at en del spørsmål blir stilt forklares på en god måte. Det skal derimot sies at de som føler at de første møtene med politiet har vært positive på noe vis er de som har opplevd omsorg, medmenneskelighet og/eller en form for subjektiv holdning der politiet har vist tillit til det hun har fortalt og tatt henne alvorlig. Det viktigste for kvinnene i disse innledende møtene var at politiet ga uttrykk for at de trodde på det som ble sagt, og videre tok henvendelsen alvorlig.

Tre av kvinnene, Silje, Cecilie og Berit, følte ikke at de ble trodd eller tatt alvorlig hos politiet. I hvilken grad dette kan ses som uttrykk for at myter og stereotyper eksisterer hos politiet vil jeg diskutere avslutningsvis i del 5.5.

Mangel på informasjon under avhøret, og om bruken av avhøret ble påpekt av informantene. Informasjon fra politiet kommer jeg nærmere inn på i del 5.3.

5.2 REDSEL FOR OVERGRIPER

Når det gjelder det å ikke tørre å gå ut alene og/eller om kvelden så har samtlige av informantene mine hatt slike erfaringer. Noen knytter dette i stor grad til redsel for å møte overgriper, mens andre fortalte i tillegg om en mer generell angst for å gå ut og overfor folk. Hos de fleste gjør frykt for både overgriper og andre seg gjeldende. Hva gjorde politiet i forhold til dette? Hvilke virkemidler har politiet?

Politiet har mulighet til å tilby voldtektsofre ulike former for hjelpemidler dersom de føler seg utrygge i etterkant av et overgrep. De kan plassere gjerningsmannen i varetekt. Videre kan politiet hjelpe til slik at overgriper blir ilagt et besøksforbud slik at han ikke har lov til å oppsøke henne. Voldtektsofferet kan få en voldsalarm. Den fungerer slik at hun kan opprette direkte kontakt med politiet dersom noe skjer. Den er koblet til hennes telefon. Politiet kan også gi offeret en ulealarm. Den har offeret med seg overalt, og dersom hun trykker på den vil den lage veldig høy lyd.

I 2001 ble 10,39 % av anmeldte voldtektsovergripere satt i varetekt. Dette tallet er høyere enn for eksempel i narkotikasaker der prosenten er 4,09 og i forhold til forbrytelser mot liv, legeme og helbred der 2,39 % av de anmeldte ble satt i varetekt (SSB, tabell 51, egne prosentutregninger). Antallet som blir satt i varetekt i voldtektssaker er høyt sammenlignet med andre grove forbrytelser, men dette betyr ikke at overgriperne sitter inne til saken er ferdigbehandlet.

I fire av mine informanters saker ble gjerningsmannen satt i varetekt av politiet. Blant disse opplevde ingen at overgriper satt i varetekt i venteperiodene utover fire uker i strekk. I en av sakene satt overgriper så lenge, mens i de andre sakene har overgriper sittet fra en til noen få dager. Det at overgriper stort sett har vært på frifot har medført frykt for å bli oppsøkt eller å møte overgriper, noe også flere av ofrene har opplevd.

I de to tilfellene hvor det har vært ektemann og tidligere kjæreste som har forgrepet seg har det oppstått volds- og/eller trusselsituasjoner i kjølvannet av anmeldelsen. Tina ble

utsatt for vold og drapstrusler mot seg selv og barna kort tid etter anmeldelsen, noe som medførte at hun flyktet for å leve i skjul for ektemannen. Hun turte ikke annet, og politiet oppfordret henne også til å komme seg vekk. Han ble fengslet i noen få dager, og da benyttet hun sjansen til å stikke av.

Camilla ble i tillegg til voldtekten truet på livet med pistol og forsøkt kvalt. Etter at det ble tatt ut offentlig påtale mot hennes tidligere kjæreste ble han ilagt besøksforbud mot henne. Det hindret han ikke i å komme med utallige drapstrusler overfor henne per telefon og vise seg i hagen hennes ved flere anledninger. Hun var livredd for vedkommende, men mente det ikke ville ha noen hensikt å flykte da han ville finne henne uansett. Ved ett tilfelle søkte hun ly hos et krisesenter en natt hun følte seg spesielt truet. Camilla fikk hjelp av politiet til å få ordnet besøksforbud og voldsalarm i utgangspunktet, men hun følte at det ikke ble tatt alvorlig nok når han brøt besøksforbudet og truet henne:

"Jeg ble utsatt for veldig mye telefonterror for han ble jo sluppet ut etter fire uker fordi politiet hadde glemt å innkalle skadebildene mine fra legevakten. Han hadde besøksforbud mot meg, og jeg hadde fått vite at han ikke hadde lov på noen som helst måte å kontakte meg eller vennene mine eller familien min på telefon. Han kontaktet søsteren min og sa mord, og han kontaktet meg og han kontaktet venner av meg. Det var stort sett tause telefoner, men jeg fikk også drapstrusler fra en av hans venner. Det ble ikke tatt alvorlig på noen som helst måte, det ble bare avfeid, og til og med da han hadde vært i hagen min... Jeg var ganske langt nede på den tiden. Og var interessert i at saken skulle komme opp fortest mulig. Og jeg var jo utsatt for at han var i hagen min ved flere anledninger."

Oppfølgingen syntes hun også var veldig dårlig, og da også i forhold til hvordan hun kunne sikre seg mot overgriper:

"Jeg fikk aldri møte den etterforskeren som hadde saken min på X politistasjon, ikke før rettssaken. Det var første gangen jeg så den etterforskeren. Jeg fikk aldri møte han. Jeg synes det var veldig dårlig oppfølging. Det var veldig dårlig oppfølging av hvilken sikkerhet jeg kunne trenge. Ingen informerte meg null og niks om hvilke sikkerhetsutstyr jeg burde ha rundt huset mitt. Det fikk jeg vite av andre. Det måtte jeg bruke private penger på å få vite."

Et interessant moment i denne sammenheng er hva politiet gjør når et besøksforbud ikke blir overholdt. Camilla opplevde at besøksforbudet ble brutt gjentatte ganger, noe som medførte at hun fryktet for livet sitt. Hun meldte det til politiet hver gang, men det hadde ingen konsekvenser. De foretok seg ikke noe i forhold til dette etter hva hun vet, og

bruddene fortsatte. Hun hadde blitt utsatt for drapstrusler og blitt alvorlig fysisk mishandlet i tillegg til voldtekten. Med kvelningsmerker på halsen som følge av overgrepet er det uforståelig for henne at politiet ikke arresterte han etter bruddene på besøksforbudet. På grunn av blant annet dette følte Camilla etter hvert at politiet ikke brød seg om saken, men syntes hun maste når hun kom på stasjonen for å melde fra om nye brudd på besøksforbudet. Hun var redd, og ble sint og frustrert av dette. Ved ett tilfelle hvor hun ringte for og forsøke å få politiet til å gjøre noe ble hun møtt med følgende:

"Og så sa han til slutt at: *Jeg vil jo råde deg til ikke*, og han satt med makten til å ta ut tiltale eller ikke: *jeg vil råde deg til ikke å være så aggressiv mot politiet for jeg kan jo bli sur på deg vet du*. Det er en trussel. Jeg var helt sjokkert når jeg la på den telefonen."

Hun fortalte at hun hadde blitt så oppgitt over dette med mer at hun til slutt nesten tenkte følgende:

"Akkurat nå da så tenker jeg at jeg gir blanke f i hva den mannen gjør, du gjør ikke det, men jeg tenker sånn: Han kan bare drepe meg for da kan jo politiet få se. Jeg er så sinna på dem. De forstår ikke alvoret. Han er tross alt dømt fra før. Det er flere kvinner som har anmeldt han etter meg. Han har besøksforbud mot flere, og det er i hvert fall noen til som har voldsalarm mot han. Da må de fatte og begripe at de må ta det alvorlig."

I disse to tilfellene hvor overgriper var eller hadde vært partner av kvinnen iverksatte politiet tiltak for å beskytte dem. For Tina kan dette sies å ha fungert bra, men det kommer an på hvordan man velger å se på situasjonen. Hun var fornøyd med politiet i denne sammenhengen, men det kan betraktes som noe tragisk at måten de kunne hjelpe henne på var å oppfordre henne til å rømme. Hun har som sagt måttet leve i skjul for ektemannen sammen med barna, og det er klart at det er en stor belastning og i tillegg til å bli utsatt for vold, trusler og voldtekt også å måtte pakke sakene og flytte fra alt kjent og nært. De hjalp også Camilla med å ilegge overgriper besøksforbud. Hun syntes hjelpen hun fikk var utilstrekkelig, og at politiet gjorde for lite når overgriper brøt besøksforbudet gjentatte ganger.

Tre av kvinnene ble utsatt for overgrep av en mann som ikke kjente noe til dem på forhånd. Noe disse reagerte på var at overgriper fikk tilgang til deres fulle navn og

adresse gjennom sakspapirene. I tillegg til redsel for å møte han tilfeldig på gata, noe som medførte at de beveget seg minimalt ute, var to av dem også redd for at han skulle oppsøke dem hjemme. Den tredje, Linda så ikke dette som spesielt sannsynlig, men faren hennes var derimot redd for dette:

"Jeg var mye mindre paranoid på det der enn foreldrene mine da. Faren min så noen som lyste gjennom vinduet, og da trodde han med en gang at det var noe sånn der trusselaktig, men jeg så det aldri som noen mulighet at han kom til å oppsøke oss hjemme... Jeg gikk lenge og trodde jeg så han, og det er nok en ganske vanlig greie. Jeg går ikke ut alene om kvelden lenger. Det går ikke."

Berit sa det slik:

"Jeg var jo innmari redd etter den perioden det skjedde. Turte ikke å gå i området der i det hele tatt. Ikke på dagen en gang. Jeg var ikke der på 7-8 måneder. Jeg ville ikke bevege meg der for jeg var så redd for at jeg skulle se han."

I tillegg var hun veldig redd for at han skulle oppsøke henne siden han hadde fått hennes fulle navn og adresse. Ingen av disse fikk tilbud om noe besøksforbud eller alarm fra politiet. Kine hadde gjennom sin advokat fått ordnet seg en ulealarm. Hun var også redd for å bli oppsøkt av overgriper eller folk i hans familie. For de som ble voldtatt av en ukjent gjerningsmann tilbød altså ikke politiet noen form for beskyttende hjelp.

Hva med de tre som ble voldtatt av en bekjent i nærmiljøet? De var redde for å møte han, og i tillegg var det overveiende sannsynlig at de ville komme til å treffe på han, særlig for to av dem som bodde på litt mindre steder. For Susanne ordnet politiet fortløpende med besøksforbud og voldsalarm. I tillegg fikk hun et personsøkernummer hun kunne benytte når som helst. Dette hadde stor betydning for henne på flere måter. Det var viktig for hennes trygghetsfølelse. Hun fortalte videre at det var viktig i forhold til nærmiljøet, som på grunn av besøksforbudet festet mer lit til hennes historie enn til gjerningsmannens. Det hadde også betydning for hennes forhold til politiet ved at det bidro til å vise henne at politiet tok henne og det hun hadde vært utsatt for alvorlig. Da hun ved en anledning møtte han på gata så snudde han og gikk i henhold til besøksforbudet fortalte hun. Hun var likevel veldig redd for han, og for at han skulle oppsøke henne:

"Jeg så jo ikke han. Det var mye fordi jeg holdt meg hjemme. Jeg stengte meg helt inne. Jeg snakket ikke med folk. Tok ikke telefonen. Ingenting. Det var veldig sånn – jeg trodde jo alltid at han ringte, at han var den som kom og sånn."

Susanne ble veldig redd etter første instans i retten, hvor han ble dømt, fordi hun da ikke ble innvilget videre besøksforbud selv om politiet hjalp henne å anke avgjørelsen. Hun var redd han ville hevne seg på henne etter dommen. Hun følte seg sikrere i perioden før rettssaken både fordi hun hadde besøksforbudet og fordi han ikke var dømt enda. Hun var livredd for han mellom første og andre rettssak:

"Jeg, som offer får ikke være der når han forklarer seg, men han får være der når jeg forklarer meg. Sånn at jeg visste jo ikke hva han hadde sagt – ingenting. Folk sa jo det at han hadde spilt veldig mye på det at hun har ødelagt livet mitt. Jeg har ikke ødelagt hennes, men hun har ødelagt livet mitt. Og da lagde jeg en historie oppi hodet mitt, og ble helt overbevist om det at siden jeg har ødelagt livet hans så må jo han komme til å ville drepe meg. Siden jeg hadde dømt han. Det er jo helt rett og jeg er jo kjempeglad for det nå, men det var det jeg slet med da. Jeg gikk ingen plass alene, ikke på do en gang. Jeg var veldig lite på skolen. Jeg hadde veldig problemer med å komme meg noen plass. Jeg ble helt innestengt."

De to andre kvinnene, Silje og Cecilie, som kan sies å ha vært i en lignende situasjon ved at overgriper var en bekjent fikk ingen av disse tilbudene presentert fra politiet. Silje var veldig redd for overgriper i ettertid. Hun hadde blant annet hørt rykter om at han kunne være voldelig og var redd for at han skulle oppsøke henne. Hun møtte han på gata en dag, og ble veldig redd. Han ropte ut: "Pass dere for henne", noe hun opplevde som veldig ubehagelig. Han oppsøkte henne aldri.

For Cecilie skyldtes frykten blant annet at han hadde truet henne veldig i forhold til hva som ville skje med henne dersom hun fortalte om det som hadde skjedd til noen. Han var en del eldre og sterkere enn henne, og hun var redd for at han ville gjøre alvor av truslene etter at hun anmeldte han. Det gikk også rykter om at han skulle sende folk med balltre etter henne. Ved ett tilfelle sto han parkert i bil rett ved der hun bodde en dag hun kom hjem fra skolen. Hun fortalte om det slik:

"Jeg fikk høre at han skulle sende folk etter meg med balltre og kjettinger. Jeg turte ikke å gå ut om kvelden eller noen ting. Jeg hadde alltid noen med meg. Og så kom jeg hjem fra skolen en dag, og da sto han parkert ved blokka mi, og da måtte jeg gå forbi han. Da kjørte han sakte etter meg. Han var syk i hodet."

Der hvor gjerningsmannen var en bekjent av offeret var det bare Susanne som ble hjulpet med voldsalarm, besøksforbud, og et personsøknnummer hun kunne kontakte hvis det

var noe, og dette var viktig for henne. De to andre fikk ingen slike hjelpemidler presentert.

Ofrene ble preget av redsel for overgriper etter voldtekten, noe som også medførte generell angst for å gå ut. Hvor reell faren er for at overgriper skal forgripe seg igjen eller foreta noen annen form for represalier mot dem kan vi ikke vite, men i tilfellene med ektemenn og tidligere kjæreste har flere situasjoner med overgriper gjort kvinnene svært redde. Noen av de andre har møtt han eller blitt oppsøkt, og funnet situasjonen truende, mens for enkelte har det ikke skjedd noe spesielt, men redselen for han og/eller andre har vært der likevel. Frykten oppleves uansett som svært virkelig for disse kvinnene, og gjør at de lever i en meget utrygg tilværelse.

Politiet har ikke vært like initiativrike med hjelpemidler overfor alle kvinnene. Det kan være vanskelig å forstå i hvilke tilfeller politiet velger å foreslå eller nevne hjelpemidlene, og hva som ligger til grunn for disse beslutningene ut ifra mine informanternes erfaringer. Dette viser at det virker tilfeldig i hvilken grad politiet bruker de hjelpemidlene de har til rådighet. Hvem overgriper er kan ha betydning i denne sammenheng. Er det en ukjent, partner eller en bekjent? Overfor Tina og Camilla, som ble voldtatt av partner, initierte politiet hjelpemidler. Når det gjaldt de andre kvinnene var det kun for Susanne at de igangsatte tiltak. Det kan være at politiet regner det som unødvendig med slike hjelpemidler i saker der hvor gjerningsmannen er ukjent for offeret. Som vist kan også disse ofrene være redde for overgriper fordi han får tilgang til deres navn og adresse gjennom sakspapirene. Ulike rutiner og/eller holdninger ved de ulike politikamrene kan også ha betydning.

Min oppfatning av dette er at betydningen av at politiet tilbyr denne form for hjelpemidler til kvinner utsatt for overgrep kan være veldig stor, noe beskrivelsen av disse kvinnes erfaringer illustrerer. Ut fra hva kvinnene fortalte så vi at det kan skape økt trygghet, og at det kan bidra til at offeret føler seg tatt mer alvorlig hos politiet.

5.3 INFORMASJON

Det gikk igjen et ønske om mer hjelp og informasjon fra politiet i disse sakene. Ingen av informantene har sagt noe om at politiet på noen måte fortalte om hva slags konsekvenser en anmeldelse ville innebære for dem, og fem har nevnt at dersom de hadde forstått hva det ville føre med seg så hadde de kanskje valgt å la det være. Fire sier også at de gjerne skulle ha hatt mer informasjon om hva som vil skje videre etter avhøret. Tre har blant annet hatt vanskeligheter med å kontakte advokat. Tina fikk en liste fra politiet med fire navn, og følgende skjedde:

"Der vil jeg si at politiets rutiner svikta for jeg fikk en lapp med navn på fire advokater. Jeg kunne like gjerne ha slått opp i gule sider altså. Den første skjønte ikke hvorfor jeg ringte han i det hele tatt. Nestemann var sånn: ja okay, skrev ned navnet og så skulle han kontakte meg etter hvert. Og så fikk jeg en sånn magefølelse av at dette her ikke er en advokat som ser at det er en familietragedie dette her, som ser den siden av saken."

Hun klarte å ordne seg en annen advokat selv. En hun kjente litt til fra før. I Kines tilfelle maste politiet på henne om at hun måtte få ordnet med papirer og advokat innen kort tid, noe som gjorde henne meget stresset. Hun fortalte det slik:

"Da var det snakk om advokat, og da stressa de meg for de sa at innen den og den tida så må du ha levert inn de og de papirene, og det stressa meg veldig for jeg visste ikke helt hva jeg skulle gjøre med det. Hvorfor jeg måtte gjøre det og sånne ting. Litt frustrert i forhold til advokat og sånne ting i og med at jeg ikke hadde gjort det her før, heldigvis ikke hadde gjort det før. Men det gikk jo greit."

Berit greide ikke å kontakte advokat i det hele tatt, og fikk telefon av en oppnevnt advokat angående rettssak to år etter overgrepet. Hun fikk også meget dårlig informasjon om saken. Det eneste hun hadde fått av informasjon fra politiet, og om saken overhodet, var et brev om at de hadde gått igjennom saken få måneder etter. Hun forsto ikke hva som foregikk og trodde kanskje at saken var henlagt. Hun orket ikke å ta kontakt noe sted for å få greie på det. Hun fortalte det slik:

Berit: "Jeg mener det var to ganger jeg var der, og da fikk jeg bare sånn brev etterpå om at de hadde gått igjennom saken. Så hørte jeg ikke fra politiet i det hele tatt etter det da, og da trodde jeg nesten at saken var henlagt, men på den annen side så hadde jeg ikke fått noe brev om at saken ble henlagt heller da."

Ann Iren: "Du hadde heller ikke selv tatt kontakt med politiet for å høre hvordan saken gikk?"

Berit: "Nei, jeg hadde ikke gjort det. Jeg orket ikke. Jeg har rett og slett vært innmari deprimert, og jeg orket ikke å engasjere meg i det rett og slett."

For Cecilie så ordnet politiet en bestemt advokat som hadde hatt slike saker tidligere, noe hun sa hun var takknemlig for. Politiet ordnet også advokat for Susanne. Silje og Camilla fikk hjelp hos legevakten til å ordne advokat.

Informasjon om hjelpetiltak for psykiske ettervirkninger har politiet vært sparsomme med i disse sakene. Dixi har blitt nevnt for to av kvinnene, som begge har benyttet seg av tilbudet om gruppesamtaler og vært veldig fornøyd med det. "Endelig noen som forstår hva vi går igjennom." ble ytret av Kine om Dixi. Utenom dette så ble Tina satt i kontakt med en familievoldskoordinator hos politiet¹⁵, og det hjalp henne mye:

"Jeg synes det er veldig fint med familievoldskoordinatorer. Her er det jo det. Hun er kjempehyggelig. Hun er en av grunnene til at jeg er så oppegående som jeg er. Hun har tatt tak i en del problemer og jeg stoler på at hun skjønner problemene godt nok."

Hjelp til å kontakte advokat og hjelpeapparat er noe flere har følt behov for. Berit fortalte følgende rundt dette:

"De kunne kanskje anbefalt noe psykolog eller satt meg i gang med en advokat eller noe, for det er vanskelig å gjøre sånne ting selv når du er i den situasjonen. For jeg gjorde ingenting. Jeg klarte ikke å gjøre noe selv da."

Kine sa det slik:

"Det føles vanskelig. Hvordan skal du ta tak i det. Tror dem deg, ikke sant. Det var en forferdelig situasjon. Jeg brukte egentlig veldig lang tid før jeg skulle ringe. Ringte advokat først da."

---

¹⁵ Siden 1999 har det pågått et prøveprosjekt ved Oslo og Bergen politidistrikt for å styrke politiets behandling av familievold. I denne sammenheng har de opprettet familievoldskoordinatorer. Dette er personer som skal ha særskilt kompetanse på feltet familievold, og som kvinner utsatt for vold av partner skal kunne forholde seg til og få hjelp av. Prosjektet har gitt gode erfaringer, og fra 1. juli 2003 ble det etablert en ordning med familievoldskoordinatorer ved alle landets politidistrikter (Stenersen 2003).

Linda fortalte følgende:

”Jeg fikk noen brosjyrer og sånt om steder å ta kontakt. Men jeg tok jo aldri kontakt med noen psykolog, altså sånn hjelp da. Jeg fikk brosjyrer, og det er på en måte – glem det! Man er jo ikke i den tilstanden at man klarer det. Jeg ble skikkelig sur for dette lenge i etterkant da jeg skjønnte at jeg har slitt med dette her faktisk. Selv om jeg trodde at jeg klarte meg så bra, bare fortrent og vært helt i min egen verden. Så ble alt helt sånn uff – hvorfor fikk ikke jeg noen krisehjelp eller i hvert fall noe.”

Det som kommer fram her er et ønske om at politiet i større grad kunne hjulpet med å kontakte advokat og hjelpeapparat. To av informantene uttrykte konkret ønske om at det skulle være politifolk som kjente til saker med seksuelle overgrep som tok seg av dem. De ønsket noen som hadde kompetanse om hvordan sakene og ofrene burde behandles. Ønsket om å få én person å forholde seg til som kunne hjulpet dem synes å være noe som etterlyses. De som har fått en kontaktperson har satt stor pris på det, mens de andre har vært forvirret med hensyn til hvor de skulle ta kontakt.

5.4 ETTERFORSKNING

Når det gjelder etterforskningen politiet har foretatt har ikke mine informanter hatt mulighet til å ha oversikten over dette fordi politiet ikke har informert dem i noen særlig grad rundt hva de foretar seg. Enkelte har ikke hørt noe om hva politiet har gjort etter avhøret i det hele tatt. Dette henger sammen med manglende oppfølging og det at de fleste ikke har hatt noen kontaktperson å forholde seg til. Videre sitter noen av informantene igjen med et inntrykk av at de selv måtte sørge for deler av etterforskningen, noe jeg vil vise eksempler på her. For noen har dette gitt grobunn for frustrasjon i forhold til hva som skjer med saken deres videre. Jeg vil nå beskrive noen av kvinnenenes erfaringer med etterforskningen for å forklare nærmere hva som forårsaker den nevnte frustrasjon.

Under avhøret fikk en av mine informanter, Silje, beskjed fra politiet om at hun måtte finne ut hvem over griper var siden det var en bekjent i vennekretsen. Hun dro da hjem og ringte en kamerat for å finne ut etternavnet hans, og deretter ringte hun rundt til alle med det etternavnet i telefonkatalogen til hun fant den rette, og slik adressen hans. Navn,

adresse og telefonnummer overleverte hun så til politiet. Hun syntes dette var fælt å måtte gjøre, og i ettertid har hun følt at det hele var ydmykende og forstår ikke hvordan hun kunne gå med på det. Hun hadde også advokat til stede under avhøret som heller ikke brøt inn og forhindret at hun måtte foreta denne telefonrunden. I tillegg gikk det fire måneder etter avhøret før overgriper og andre ble avhørt. Silje var ikke spesielt fornøyd med etterforskeren på saken hennes, og mente han virket uerfaren og hadde liten grad av menneskelig omtanke:

"Han var en nyutdanna uten særlig erfaring. Jeg vil jo egentlig si uten noe særlig menneskelig innsyn da. Han hadde ikke den kvalifikasjonen. Han burde være litt mer, ikke så veldig kul, men mer menneskelig"

I denne saken sa etterforskeren til henne før noen andre ble avhørt eller noe som helst var blitt gjort (ut ifra hva hun vet), at dette kom de ikke til å kunne gjøre noe med. Hun fikk videre spørsmål om hun var interessert i et meglingsmøte med overgriper, noe hun syntes var et horribelt forslag som kun ga henne inntrykk av at politiet ikke regnet det som hadde skjedd som noe alvorlig:

"Det den lille lure mannen gjør er jo at han sier at dette her er en klassisk sak så nå har jeg et tilbud til deg. Så ville han at jeg og X skulle komme sammen på kontoret og diskutere saken, bli ferdig med den. Han sa at det her er ikke noe å bygge videre på. Og det ville jeg jo ikke. Jeg ville jo ikke møte han, jeg ville ikke se han, jeg ville ikke være i samme hus som han en gang. Jeg var jo livredd mannen."

Da de avhørte overgriperen innrømte han at hun sov da han gikk inn på soverommet og forgrep seg på henne. Dette trodde Silje ville hjelpe, men fikk da beskjed om at den forklaringen kunne han endre senere så det hadde liten betydning:

"Han innrømmer i det avhøret at han hadde hatt seksuell kontakt med meg, og at jeg hadde ligget og sovet. Alt det her sier han. Og da sier hun advokaten at nå sier han jo det. Men det spilte jo ingen rolle seinere da at han sa at han hadde voldtatt meg for han kunne visst forandre saken sin i retten da, så da mente politiet at det ikke var en sterk nok sak å gå ut med."

I Tinas sak droppet politiet eller sykehuset å sende inn prøver fra legeundersøkelsen til analyse slik at bevis kunne sikres. Hun tror dette var fordi hennes og overgripers forklaringer var så like. Det var likevel merkelig at politiet ikke sørget for å sikre bevisene. Hun fortalte: "Jeg tenkte litt på det når han sa at han skulle trekke det tilbake."

Da tenkte jeg: søren og, at de har stoppet de bevisene." Tiltalte endret til en viss grad på forklaringen etter hvert og i andre instans ble han frikjent for voldtekten til tross for at han i utgangspunktet hadde innrømmet det inntrufne. I tillegg til at prøvene ikke ble sendt til sjekk, unnlot politiet å vitne under rettssaken, noe hun forsto skyldtes at de mente saken var opplagt slik at tiltalte ville bli dømt uansett.

I to tilfeller har politiets etterforskning rett og slett glippet. Flere måneder etter et overgrep viste det seg at de hadde gransket feil åsted til tross for at Kine den gjeldende natt viste dem åstedet. I saken til Camilla glemte politiet å få tak i skadebilder av henne fra legevakten, noe som medførte at tiltalte ble sluppet ut av varetekt.

Når det gjaldt vitner forespurte politiet gjennom advokatene til kvinnene om de hadde noen. Tina oppfattet det som at hun og advokaten skulle gjøre politiets jobb. Hun fortalte:

"Et annet poeng med det der med at det er politiets sin jobb og ansvar også finne ut om det skal være flere vitner for det ble jo jeg spurt om, om jeg hadde noen vitner. Unnskyld meg, men skal jeg begynne å tenke på det nå når vi skal i retten neste måned. Er ikke denne saken egentlig forberedt? (politiet tok kontakt gjennom advokaten hennes. Min anm.)"

Noen opplevde det slik at politiet hjalp gjerningsmann med vitner mens de måtte ordne denne biten selv. En av informantene mine følte at hun måtte kjempe hele veien for at politiet skulle foreta granskninger i hennes sak. Eksempler på hva hun måtte mase og purre på er å få venninnen avhørt om sine redsler, oppsporing av telefoner i forbindelse med telefonterror og vitner på sin side. Hun fortalte følgende rundt dette:

Camilla: "Jeg ble oppfattet som en pest og en plage. Jeg måtte også kjempe for at mine venninner skulle innkalles til avhør. Jeg sa at de vet hvor redd jeg var før dette skjedde så de må jo være viktige vitner. Det ble brukt mot meg i ettertid da at etterforskningen hadde tatt så lang tid på grunn av meg. Det var jo virkelig viktige vitner da."

Ann Iren: "*Det inntrykket jeg får nå så er det sånn at politiet egentlig ikke har tatt initiativ til noe etterforskning i det hele tatt?*"

Camilla: "Jo, vitner på hans side fikk han jo ganske kjapt igjennom. De skulle gå god for hvor snill og grei han var og sånn for han har jo den siden også. Men jeg måtte ta initiativet til vitner på min side. Det var ingen som spurte meg om det var noen som visste hvor redd jeg var. Det var ingen som spurte meg om noen ting."

Hun tok også initiativ til at telefonene skulle bli sporet. Ut fra hva Camilla fortalte er det betimelig å spørre om det er slik at offeret må være en sterk person i stand til å følge opp sin sak og kjempe for at noe skal skje for at det skal foretas en ordentlig etterforskning.

5.5 OPPSUMMERING OG DISKUSJON

Jeg har forsøkt å vise hvordan mine informanter opplevde at deres strafferettslige og menneskelige behov ble ivaretatt i møtet med politiet. Informantene mine har opplevd sine møter med politiet på ganske ulike måter. Spennvidden kan sies å være stor da de har følt seg møtt med alt fra uforbeholden støtte og omsorg til å føle seg mistrodd eller ikke tatt alvorlig. Ut fra hva kvinnene fortalte meg vil mangelen på tiltro og medmenneskelighet gjøre dette møtet til en tung affære. Spesielt dette med å føle at en blir tatt alvorlig og blir trodd, går igjen som veldig viktige faktorer i samtlige av mine intervjuer. Viktigheten av å bli trodd var også noe Temkin (2002) presiserte i sin undersøkelse blant voldtektsofre.

De to, Susanne og Tina, som alt i alt var mest fornøyd med hvordan politiet ivaretok dem var begge tilknyttet mindre politikamre. De faktorene som bidro til at de var fornøyde var at de ble møtt med tillit og medmenneskelighet. De fikk hjelp til å beskytte seg, og videre hadde de en person og forholde seg til som kunne gi dem hjelp og informasjon om sakens gang.

Majoriteten av kvinnene har blitt tatt imot på en god måte i utgangspunktet. Utrykningene har foregått raskt og avhørene har blitt utført slik at kvinnene har følt seg trodd. Dette er den samme positive tendensen som jeg nevnte innledningsvis at Gregory og Lees (1999) fant i sin undersøkelse fra England.

De tilfellene hvor dette første møtet med politiet har fortont seg negativt skiller seg fra de andre. Berit ble utsatt for forsøk på voldtekt og følte seg ikke tatt alvorlig hos politiet, noe som hadde konsekvenser for hennes videre bearbeiding av overgrepet. Kan det være slik at politiet ikke regner voldtektsforsøk som alvorlig nok i forhold til fullbyrdet voldtekt?

Silje og Cecilie, som ble voldtatt av bekjente, følte seg utsatt for mistenkeliggjørende spørsmål, og opplevde seg ikke trodd av politiet. Disse sakene endte senere med henleggelse. Måten disse kvinnene ble møtt på av politiet kan tyde på at mytene forbundet med voldtekt fortsatt eksisterer innad i politiet. Dette kan igjen virke inn på måten enkelte politibetjenter møter ofrene på, og spørsmålet jeg stiller da er om disse betjentenes innledende møter med voldtekts ofre kan ha innvirkning på politiets videre etterforskning. I så fall svekkes rettssikkerheten for ofrene.

Det kan virke som om hvilke grep som settes i gang i forhold til offeret og saken kan være noe tilfeldig ettersom hvilke politifolk kvinnen møter på. Ofrene var preget av redsel for gjerningsmann, og ønsket at politiet skulle ivareta dem mer i forhold til trygghet. På dette punktet virket det noe tilfeldig hvem politiet tilbydde hvilke hjelpemidler. Der hvor overgriper var partner tilbød de hjelp, om ikke tilfredsstillende, til kvinnene. Kanskje har politiet blitt mer bevisste på familievoldssaker som følge av forsøksprosjektet som har pågått siden 1999 for å styrke politiet i denne type saker, og ved innføringen av familievoldskoordinatorer i 2003 (Stenersen 2003)?

Når det gjaldt oppfølgingen var misnøyen større blant flere. Hjelp for å kunne føle seg trygge manglet, hjelp til å anskaffe juridisk bistand og kontakt med hjelpeapparatet etterlystes, informasjonen om sakenes gang var også mangelfull.

Loven sier at det skal tas ut offentlig påtale i voldtektssaker. Dette er et virkemiddel politiet i større grad kan benytte for å vise kvinnene at voldtekten tas alvorlig. Ved å forklare at det seksuelle overgrepet vil bli straffeforfulgt uansett om offeret anmelder eller ikke vil alvorligheten komme frem, og kvinnene trenger ikke stå ansvarlig for anmeldelsen dersom de ikke ønsker det. I saken til Tina oppsto det misforståelser rundt dette. Dette medførte mye usikkerhet for Tina som kunne vært unngått hvis politiet hadde tatt over ansvaret.

Det snakkes ofte om rettssikkerheten for tiltalte, men i forbindelse med etterforskningen har vi sett eksempler på at det også kan være slik at ofrenes rettssikkerhet ikke alltid blir godt nok ivaretatt ved at etterforskningen ikke blir utført til fulle. Innledningsvis nevnte jeg undersøkelsene til Lykkjen (1976) og Carstensen og Larsen (1981) som viste at etterforskningen var mangelfull i enkelte saker på 1970-tallet. Utslagsgivende var faktorer som at gjerningsmannen var bekjent, overfalt offeret uten synlige fysiske skader som følge, og om kvinnen ikke anmeldte med en gang. En eller flere av disse faktorene var også til stede hos de av mine informanter som ikke oppfattet etterforskningen som grundig nok. Det kan være holdninger blant politibetjentene som gjenspeiler seg i hvordan etterforskningen gjennomføres, men det kan også være andre faktorer som spiller inn. Det kan for eksempel være sviktende rutiner ved politikamre som fører til misforståelser eller at ting ikke blir gjort som de skal.

Politibetjenter besitter en profesjonell rolle i sin yrkesutøvelse. Hvordan kan politiet opptre profesjonelt i møte med et voldtektsoffer? Hvordan skal de ivareta et offer som henvender seg til dem? Skau (1996) mener en betingelse for å kunne fylle en profesjonell rolle er at man klarer å balansere mellom profesjonalitet og nestekjærlighet. For politiet kan denne balansegangen være vanskelig da de ifølge Ludvigsen og Marstrøm (1999, se også Rogers 2002) sin studie¹⁶ mener at de må ivareta objektiviteten i forholdet, og at dette kan vanskeliggjøre relasjonen til fornærmede. Dette fordi ivaretagelse av etterforskningsmessige hensyn fører til at politiet ikke ukritisk kan ta alt fornærmede sier som sant i juridisk forstand. Politiet opplever at kravet til objektivitet tilsier at de ikke skal ta stilling til skyldspørsmålet av hensyn til etterforskningen og tiltaltes rettigheter.

Ludvigsen og Marstrøm sier videre dette:

"Formen på og innholdet i etterforskningsprosedyrene, slik de fungerer i dag, kan oppleves som belastende. Politiet oppfatter at de kan oppleves som et nytt overgrep. Ivaretagelsen av hennes strafferettslige behov kan gå på bekostning av hvordan hun opplever seg ivaretatt som menneske." (Ludvigsen og Marstrøm 1999:23)

---

¹⁶ Deres studie er basert på dybdeintervjuer med fem politibetjenter, tre bistandsadvokater og to personer med erfaring fra klinisk arbeid med voldtatte. Studien handler om hvordan deres deltakelse i etterforsknings- og rettsprosess kan påvirke voldtattes skyldfølelse. Studien er en hovedfagsoppgave til graden Cand. Psychol.

Når det gjelder ivaretagelsen av offerets menneskelige behov regner politiet det som noe ekstraordinært som ligger utenfor deres primære fagfelt. De ser det likevel som en svært viktig oppgave i møte med voldtatte i etterforskningssituasjonen, men utover den regner de ivaretagelsen av offerets menneskelige behov som andres oppgave (ibid).

Det er forståelig at politiet kan oppleve objektivitetskravet som konfliktfylt i denne situasjonen, men jeg forsto det på mine informanter at gode forklaringer på spørsmål som stilles og det som gjøres i etterforskningen kan bidra til å unngå at den voldtatte opplever seg mistrodd. De trenger heller ikke å ta stilling til skyldspørsmålet for å kunne ta avstand fra den type overgrep det er snakk om. Det går med andre ord an å vise tillit og støtte uten at det trenger å kollidere med å være objektiv i henhold til skyldspørsmålet. Objektivitet og profesjonalitet blir ofte likestilt, men kanskje dette ikke er det beste målet på profesjonalitet? Evne til empati og det å utøve omsorg kan være like viktige bestanddeler i en profesjonell ivaretagelse av et voldtektsoffer. Videre er selvsagt arbeidet politiet gjør i forhold til å trygge og informere offeret, og etterforskningen for øvrige viktige bestanddeler i politiets ivaretagelse av kvinner utsatt for voldtekt.

Hvilken kunnskap politibetjenter har om seksuelle overgrep vil ha betydning for hvordan de ivaretar ofrene. Kunnskap kan bidra til bevisstgjøring rundt temaet og redusere eventuelle fordommer. Et godt eksempel på dette viser Lees (2002) fra England. Et TV program om hvordan politiet behandlet voldtektsofre dårlig førte til økt fokus på dette. Konsekvensene var at politiet fikk opplæring i forhold til det, og at voldtektsofre fikk en kvinnelig betjent å forholde seg til gjennom prosessen. På sikt har derfor ofrene blitt tatt bedre imot hos politiet.

Politioverbetjent Stein Myhrvold er fagansvarlig for emnet ”seksuelle overgrep” på politihøgskolen. Emnet er inkludert i grunnutdanningen sier han (Myhrvold 2004), men der er det ikke rom for å gå i dybden. Grunnutdanningen tar sikte på å utdanne generalister. I 1992 ble det introdusert etter- og videreutdanningskurs om seksuelle overgrepssaker. Det startet som et en ukes kurs, og har blitt utvidet slik at det fra år 2000 har vært mulighet for en tre trinns videreutdanning på til sammen fire uker. Flere faktorer

spiller inn på hvem som får denne etterutdanningen forteller Myhrvold. Det vil være avhengig av hvordan de enkelte politidistrikt og sjefene for politikamrene prioriterer. Prioriteringen vil da være avhengig av hva de som bestemmer synes er viktig, sammen med hvordan de velger å bruke politikammerets eller politidistriktets ressurser.

Ut fra hva Myhrvold forteller vil det være preget av tilfeldigheter om et voldtektsoffer møter politibetjenter med ekstra kunnskaper om slike saker eller ikke. Det skal samtidig sies at noen av de viktige egenskapene mine informanter la vekt på som medmenneskelighet og tiltro ikke kan læres på kurs. Bevisstgjøring kan likevel bidra til at politibetjenter i større grad forstår viktigheten av disse faktorene, og derfor tilstreber disse egenskapene. Myhrvold (2004) forteller også at det for tiden arbeides med en ny etterutdanningsplan der temaet "vold, inkludert seksuelle overgrep", foreslås som et seks måneders kurs som gir 30 studiepoeng. Dersom dette blir vedtatt vil det være en stor utvidelse av muligheten for etterutdanning på dette feltet.

Hvordan kvinnene har blitt forberedt på rettssak av sine bistandsadvokater er tema for neste kapittel.

KAP. 6 FORBEREDELSE MED BISTANDSADVOKAT

I 1981 ble bistandsadvokatorordningen innført i Norge. Denne innebærer at ofre for voldtekt har krav på bistand fra en advokat under rettssaken. Han/hun kan bli kontaktet av politiet eller hjelpeapparatet, oppnevnt av retten i forkant av rettssaken eller den voldtatte kvinnen kan finne en advokat og kontakte han/hun selv. Denne advokaten skal da bistå med juridisk hjelp i forhold til krav om erstatning og nødvendige forberedelser til rettssaken. I tillegg har bistandsadvokaten ofte en viktig funksjon i å gi menneskelig støtte til offeret i en vanskelig situasjon. Advokaten vil ha plikt til å ivareta fornærmedes interesser og gi denne advokatmessig hjelp og støtte (Robberstad 1994:43). Denne advokaten blir ikke betraktet på samme måte som en forsvarer da den for eksempel ikke har som oppgave å føre beviser og stille spørsmål til vitnene på samme måte. Ved å fremme et erstatningskrav får derimot bistandsadvokaten visse rettigheter i saken, noe som innebærer at han/hun kan stille spørsmål og føre bevis i forbindelse med erstatningsdelen. Videre gir det rett til å være til stede ved rettsmøter, og bistandsadvokaten kan holde et sluttinnlegg. Disse rettighetene omfatter ikke straffesaken, og gir derfor heller ikke rett til å anke denne. Rettighetene tillegges advokaten og ikke fornærmede selv. Hun har kun vitnestatus.

Straffeprosessloven § 107 c, 1 ledd lyder:

”Fornærmedes advokat skal vareta fornærmedes interesser i forbindelse med etterforskning og hovedforhandling i saken. Advokaten skal også gi fornærmede slik annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i forbindelse med saken.”
(Straffeprosessloven 2001)

Denne loven kan sies å være todelt i forhold til bistandens karakter ifølge Anne Robberstad sin bok om bistandsadvokatens rolle (1994). Den første setningen henspiller på den juridiske delen av saken, mens den andre setningen tar hensyn til bistand som ikke nødvendigvis er av juridisk karakter. Dette kan innebære samtaler med fornærmede og hennes nærmeste, informasjon om gjennomføringen og utviklingen av saken og å skaffe tilveie annen sakkyndig hjelp (Prp. 63 i Robberstad 1994:103). Hvor langt denne hjelpen og støtten skal strekke seg blir opp til hver enkelt advokat å definere. En begrensning

uttales imidlertid i loven, og det er at hjelpen må ha forbindelse med saken (Robberstad 1994). Robberstad mener det er viktig at advokaten opprettholder sin profesjonelle rolle slik at han/hun ikke risikerer å gjøre vondt verre ved å gå inn i en annen rolle som den ikke er opplært til, som for eksempel en behandlingsrolle. Dette trenger ikke å bety at advokaten ikke skal kunne være innlevende og forståelsesfull mener hun. I Marstrøm og Ludvigsen sin undersøkelse (1999) viste det seg at advokatene opplevde det som uunngåelig å ikke havne i en form for psykologrolle der de forsøkte å gjøre den psykiske belastningen mindre for fornærmede. Utover å forsøke og hjelpe offeret selv med bearbeiding av traume, så regnet de det som sin oppgave å formidle kontakt med psykolog (ibid). Som jeg skal vise i dette kapitlet har hjelpen mine informanter fikk av sine bistandsadvokater vært ulik.

Bistandsadvokaten besitter en profesjonell rolle. En måte å forstå begrepet ”profesjonalitet” på finner vi i Skau (1996) sin bok "Mellom makt og hjelp". Hun sier følgende:

"Med begrepet profesjonelle relasjoner mener jeg i utgangspunktet alle former for forhold mellom mennesker, hvor den enes handlinger overfor den andre skjer i form av lønnet arbeid. Det kan være forholdet mellom lærer og elev, terapeut og klient, sykepleier og pasient. Et felles trekk ved disse relasjonene er at de finner sted innenfor en ramme av profesjonell makt og kontroll, samtidig som de skal sikre klienten hjelp, omsorg, læring eller behandling." (Skau 1996:34)

Videre mener Skau at det å sikre klienten denne form for støtte innebærer at de profesjonelle må inneha et minimum av kompetanse på feltet og i tillegg være eksperter på bestemte type problemer innenfor sitt felt. Innenfor denne profesjonelle relasjonen er det ikke bare kunnskap som gjelder, da den voldtatte også kan ha behov for omsorg og forståelse. Skau (1996) mener det handler om forholdet mellom profesjonalitet og nestekjærlighet, og at for å kunne utøve yrket på en god måte må du evne og balansere dette forholdet. Nestekjærlighet alene kan føre til at den profesjonelle drukner i sine klients lidelser, mens utelukkende profesjonalitet kan ende med subtile overgrep på egne klienter. Nestekjærligheten er en viktig bestanddel i forholdet, men du trenger også

profesjonalitetens distanse og klarsyn for å oppnå en god relasjon ifølge Skau (1996). For enkelte av mine informanter har bistandsadvokaten ikke evnet å balansere dette forholdet, men enten opptrådt svært profesjonelt i forhold til saken uten å ta hensyn til de medmenneskelige sidene i relasjonen eller omvendt.

Bistandsadvokaten har en viktig funksjon i å være en som tar kvinnen alvorlig og engasjerer seg på hennes vegne (Madsen 2003b). Bistandsadvokaten er således den personen i rettsapparatet som har en klart definert rolle i forhold til at den skal støtte offeret. Den kan derfor være en buffer ved offerets møte med andre aktører i rettsapparatet. Ved å forklare offeret grundig om hvordan systemet fungerer kan den bidra til å forhindre unødige lidelser for offeret. Ut ifra at folk uten juridisk ekspertise kan ha vanskelig for å vurdere den rettslige delen av en advokats arbeid, så kan betydningen av hva slags menneskelig støtte advokaten gir være stor for kvinnenes opplevelse av sin bistandsadvokat.

Hvilke forventninger et offer har til sin bistandsadvokat kan være meget ulike, noe som har sammenheng med at ordningen med bistandsadvokat vil være ukjent for de fleste ofrene. Danmark var et foregangsland i Norden på dette området, og innførte ordningen med bistandsadvokat i 1980 (Snare 2003). Karin Sten Madsen (2003b), som arbeider ved ”Center for voldtægtsofre” i Danmark, forteller at deres erfaring er at mange av voldtæktsofrene sier nei til bistandsadvokat når politiet spør om de ønsker det. Dette skyldes blant annet at de ikke vet hva det er, og flere har svart at det er en forsvarer de trenger fordi de ikke forstår hvordan systemet fungerer. For mange er det vanskelig å kontakte politiet for å få informasjon i saken, men barrieren synes å være mindre i forhold til å kontakte bistandsadvokaten. Dette gjør det spesielt viktig at advokaten ved sine handlinger viser offeret at hun blir tatt hånd om. Ekspertise og engasjement kan klargjøre sakens gang og vise støtte til offeret (ibid).

I forkant av rettssaken eller beslutning om henleggelse av saken, var samtlige av mine informanter i forberedende møter sine bistandsadvokater. Dette kapittelet vil omhandle hva slags hjelp mine informanter fikk av sine bistandsadvokater i forkant av rettssaken.

Jeg kommer på den ene siden til å ta opp hva slags arbeid advokaten gjorde i forhold til saken, og når det gjaldt å forberede offeret på en rettssak. På den andre siden vil jeg ta opp hva slags menneskelig støtte advokaten ga offeret gjennom prosessen.

6.1 BISTANDSADVOKATENS ARBEID

Bistandsadvokaten skal blant annet forberede fornærmede på rettssaken slik at hun forstår hva som foregår, og være en støtte under rettssaken. Susanne syntes at advokaten hennes gjorde denne jobben på en god måte. Før første rettssak møttes de fire eller fem ganger, og det ble ikke satt noen begrensninger på tiden de hadde til rådighet. Hun ble tilbudt å bli med å se rettslokalet i forkant av rettssaken. Dette avslo hun imidlertid fordi klassen hennes hadde vært til stede under en rettssak på en skoleekskursjon tidligere. Isteden tegnet og forklarte advokaten for henne slik at hun skulle få en idé om hvordan det ville være. Hun fortalte videre om forberedelsene:

"Den første rettssaken – så visste jeg jo ikke hva jeg gikk til. Hun (bistandsadvokaten. Min anm.) var veldig flink. Jeg vet ikke helt hvordan hun klarte det, men hun sa fra til meg. Hun gjorde meg helt klar på det at få egentlig får en dom, og på hvor vanskelig dette kom til å være. Hun sa veldig godt hvilke rettigheter jeg hadde og hva jeg kunne gjøre og hvordan ting var og sånn. Sånn at jeg var ganske trygg på det under rettssaken. Jeg visste at nå kan jeg se på henne og så kan vi gå ut og sånn. Så det gjorde nok at jeg ikke grudde meg så veldig til den første fordi jeg visste hva jeg gikk til."

Susanne mente hun ble godt forberedt slik at hun visste hvordan det ville foregå. Det var også betryggende at hun og advokaten hadde blitt enige om et tegnsystem seg i mellom. De hadde et tegn fornærmede kunne gi hvis hun trengte en pause, og et annet tegn for å få vite om det hun sa var greit. De hadde alt i alt en god dialog under rettssaken. Tegnene fungerte godt, og i tillegg ga advokaten henne stikkord slik at hun ikke skulle glemme noe viktig. I forkant av rettssaken søkte advokaten hennes om at rettssaken skulle være lukket mens Susanne vitnet, men dette ble ikke innvilget.

Samtlige av informantenes bistandsadvokater søkte om at rettssaken skulle være lukket mens kvinnene vitnet, og det ble innvilget for alle utenom Susanne. For to av mine informanter, Linda og Berit, ordnet bistandsadvokatene det slik at retten ga dem en form

for særordninger. Linda så ikke tiltalte i det hele tatt. Dette skyldtes at hun fikk et eget rom å oppholde seg i før hun skulle inn i retten og under pauser. I tillegg fikk ikke tiltalte være til stede mens hun vitnet. Bistandsadvokaten hennes søkte om dette for at hun skulle slippe å se han igjen i det hele tatt. Dette syntes hun var veldig bra. For Berit ble det ordnet slik at hun så på tiltalte akkurat når hun identifiserte ham, men etter det ble han flyttet slik at han satt bak henne inne i rettssalen på en sånn måte at hun ikke så han. Hun var veldig stresset i forhold til det å møte tiltalte igjen, og tror det var grunnen til at det ble ordnet slik.

To av mine informanter hadde advokater som i forbindelse med forberedelsene ba dem om å spille skuespill i retten. Ingen av dem syntes noe om dette. La oss høre hva en av dem, Linda, sa om dette:

"X var sånn at hun ville jeg skulle spille på at jeg var så liten og uskyldig hvis du skjønner. Jeg klarer ikke det. Hun bare: "begynn og gråt og sånn". Jeg kan ikke bestemme meg for å spille skuespill. Jeg har ikke lyst til å spille skuespill. Hvorfor trenger jeg det? Det er jo kjipt. Jeg kommer jo sannsynligvis til å begynne å grine uansett. Det er jo utrolig ubehagelig å stå der. Hun mente jeg skulle spille for galleriet, og som sagt: Hvorfor skulle jeg trenge det?"

Det at advokatene kom med slike forslag førte til ytterligere utrygghet i forhold til utfallet av saken, og ga dem inntrykk av at for å bevise at det hadde skjedd en voldtekt så skulle de måtte overdrive og gråte ekstra når de vitnet. Slik jeg oppfattet Linda så syntes hun advokatens forslag var en fornærmelse mot henne og det hun hadde vært utsatt for, noe som gjorde at forholdet til advokaten ble mindre tillitsfullt. Denne advokaten kunne ikke møte i retten så hun måtte bytte til en annen før rettssaken. Hun var mer fornøyd med den nye advokaten. Forberedelsene de gjorde var bra syntes hun, og videre fortalte hun: "Jeg tror ikke hun var så veldig opptatt av å gå for mye igjennom ting og terpe for mye for da får man jernteppe og sånn, og det har jeg egentlig sansen for." Linda opplevde det som positivt at de ikke gikk igjennom for mye i forkant. På dette området følte Berit det motsatt. I retten ble det stilt mange detaljspørsmål som hun ikke var forberedt på. Det var over to år siden overgrepet skjedde, og i tillegg hadde hun i perioder forsøkt å fortrenge det mest mulig. Hun syntes derfor advokaten burde brukt mer tid på å gå igjennom for eksempel avhørsrapporter med henne:

"Jeg følte at jeg kanskje kunne hatt litt mer samtaler med henne enn de to eller tre samtaler jeg hadde. Det var veldig korte samtaler. Jeg burde ha forberedt meg mer i forhold til rettssaken for jeg følte at jeg stilte veldig dårlig der da. Jeg følte at det var mange detaljer som jeg ikke husket."

To av de andre har også følt advokaten deres ikke gjorde jobben sin til fulle. Cecilie fortalte:

"Hun hørte på alt jeg sa, men hun gjorde liksom ikke noe mer med det. Hun fikk meg til å føle at det var jeg som måtte styre alt og ordne alt. Jeg trodde advokaten skulle hjelpe meg med å styre og ordne og finne muligheter eller utveier."

Hun opplevde å bli overlatt til seg selv ved at advokaten ikke tok tak i ting for henne.

Silje opplevde det samme:

"Flaks i uflaksen så fulgte jeg saken selv så det var jeg som hele tiden fortalte henne hvor saken var og sa at nå må du ringe, men hun gjorde ingenting. Det var jeg som sto på når det gjaldt den delen. Jeg synes ikke hun gjorde jobben sin... Da har jeg først fått den første henleggelsen på grunn av bevisets stilling, og så får jeg beskjed av advokaten min at da må jeg skrive et brev til statsadvokaten. Jeg ante jo ikke hva man skriver til en statsadvokat. Da følte jeg meg veldig umyndig og alene egentlig."

For voldtektsofre uten juridisk bakgrunn kan det være vanskelig å vite hva en bistandsadvokat kan og ikke kan gjøre, og det gjør det også vanskelig å vurdere arbeidet vedkommende gjør. Et eksempel på vanskeligheter som kan ligge i relasjonen mellom bistandsadvokat og offer fant jeg i det Kine fortalte. For Kine var kommunikasjonen vanskelig. Da jeg spurte henne om hvordan advokaten var i forhold til å forberede henne på rettssaken svarte hun følgende:

"Jeg synes at han gjorde det for så vidt greit, men jeg følte kanskje det at vi ikke kommuniserte bra der. Han forsto meg, men jeg forsto ikke han i hvert fall. Jeg forsto ikke hva han mente med de konklusjonene han kom frem til og som han skulle gå videre med for å si det sann."

Bistandsadvokaten hjalp henne slik at hun fikk voldsalarm, men totalt sett var hun ikke spesielt fornøyd med advokaten sin, noe vi kan få et inntrykk av her:

Kine: "Han var grei han. Det var vel egentlig det. Altså, det var ikke noe ekstra, det var det ikke."

Ann Iren: "Ja, så han var ikke noen typisk sann menneskelig støtte?"

Kine: "Nei, han gjorde vel for så vidt det han måtte gjøre, men ikke noe mer enn det. Jeg husker jeg var litt misfornøyd, og tenkte jeg skulle skifte advokat, men nei. Så lenge han gjorde jobben sin så var det jo for så vidt greit... Det var sånn akkurat på kanten. Det var ikke førsteprioritet, men det skjønner jeg - det å være bistandsadvokat."

I Kines tilfelle gjorde rettsliggjøringen av hennes sak gjennom det juridiske språket det vanskelig for henne og skjønne hva som egentlig skulle skje, og derigjennom om det var godt eller dårlig arbeid advokaten gjorde. Cohen (1997) sier blant annet at uttrykk og forkortelser profesjonelle yrkesutøvere bruker kan gjøre det vanskelig for klientene å forstå hva som skjer i deres sak. Ekspertstatusen gjør at klienten går ut fra at advokaten gjør jobben sin, og har vanskelig for å vurdere advokatens arbeid.

Kine sa at bistandsadvokaten gjorde jobben sin derfor beholdt hun ham, og at hun hadde forståelse for at han ikke regnet hennes sak som førsteprioritet siden han bare var bistandsadvokat. Slik jeg forsto henne under intervjuet var dette et inntrykk hun hadde fått fra sin advokat. Om han ikke hadde sagt noe konkret om det, så viste han likevel overfor henne at hennes sak ikke var øverst på hans liste over gjøremål. Dette kan ses som uprofesjonelt. Robberstad (2002) mener det ligger et problem i at fornærmede og deres advokats rolle er uklar og omtvistet, og at dette gir seg utslag i at bistandsadvokater ofte blir avbrutt av forsvarer eller klubbet ned av dommer. Dette kan medføre at det å være bistandsadvokat blir ansett som en lavstatusjobb blant noen advokater. Kine følte seg litt overkjørt av sin advokat, noe som kom fram da hun fortalte om advokaten i forbindelse med at hun egentlig ikke ville møte i lagmannsretten. Hun syntes det var forferdelig å bli avhørt i tingretten, og var derfor i tvil om hun orket å gjennomgå det samme en gang til. Hun fortalte:

"Du føler deg veldig, veldig liten for å si det sånn (her snakket hun om det å vitne. Min anm.). Trampa litt ned i dritten. Det var det store marerittet mitt og oppleve det samme igjen når jeg skulle opp. Jeg hadde jo mest lyst til å ikke møte opp i det hele tatt. Men jeg ble råda av advokaten til å møte opp da, og jeg gjorde jo alt det advokaten min sa for å si det sånn."

Ofrene kan bytte advokat dersom de ønsker det. Dette, og det at advokatene jobber innenfor et regelverk som sier at klienten bestemmer er faktorer som kan bidra til at advokaten selv ikke er bevisst på den sterke posisjon deres rolle gir (Lerdal og Vigrestad

2001). På grunn av manglende kunnskap om hva som kan kreves av en advokat kan det være vanskelig for klienten å vurdere om de bør skifte vedkommende ut. Det er også et trekk ved det moderne samfunn¹⁷ hevder Giddens (1997), at klienter har tillit til at de profesjonelle aktørene vet best. Dersom klienten skjønner at arbeidet advokaten gjør ikke er godt nok kan det være vanskelig for offeret å foreta et slikt bytte. Kine fortalte at hun ikke orket å bytte på grunn av ubehagelighetene det ville medføre. Da måtte hun ha gitt advokaten beskjed om det, og i tillegg ringt en ny, noe hun regnet som tunge oppgaver. Dette bør ses i sammenheng med det jeg skrev i kapittel 5 om at flere av kvinnene har syntes at det er vanskelig å ta kontakt med advokat og hjelpeapparat. Selv om det er fritt advokatvalg så betyr ikke det at det nødvendigvis er lett å bytte hvis man ikke er helt fornøyd.

Hvis du ringer et advokatkontor for å få en bestemt advokat så kan det skje at det er en av assistentene ved kontoret som tar saken isteden. Det var blant annet tilfelle for Kine. Videre har Linda og Camilla ufrivillig måttet bytte advokat fordi advokatene ikke kunne på tidspunktet da rettssaken ble berammet. Her kan det ligge en forskjell i måten tiltalte og fornærmede blir behandlet i rettsapparatet. Dersom tiltalte sin forsvarer ikke kan på tidspunktet for rettssaken flyttes rettssaken (Langbach.2004), mens fornærmede må bytte advokat. Camilla skiftet også advokat to ganger selv:

"Hun var forsvarsadvokat og jeg opplever henne som kald, og det er mitt liv det gjelder så da skiftet jeg. Jeg skiftet vel ut de to advokatene og kom til en annen advokat, han som var veldig engasjert og han brukte jeg i rettssaken. Han var veldig flink og var veldig engasjert i rettssaken da. Han var sånn som på en måte gikk litt utover grensene sine for hva en bistandsadvokat skal være. For en bistandsadvokat, per definisjon, skal egentlig bare ta seg av det økonomiske, men han gikk litt utover de grensene da. Men bistandsadvokatens rolle burde være definert som at det går utover de økonomiske sakene da."

Camilla var den eneste av mine informanter som byttet ut advokater selv. Den første skiftet hun ut på grunn av det menneskelige som innebar at hun opplevde henne som kald. Den andre skiftet hun ut fordi den ikke tok saken alvorlig nok, og gjorde nok i forhold til den.

---

¹⁷ Med "moderne samfunn" forstår jeg det som Giddens (1997) mener vestlige samfunn i vår tid.

6.2 BISTANDSADVOKATEN SOM MENNESKELIG STØTTE

For Tina var den menneskelige støtten hun fikk fra sin advokat uvurderlig slik at hun valgte å beholde henne til tross for at hun ikke hadde noe kunnskap om folk i hennes situasjon: "Veldig tøff dame. Sier ting rett ut. Jeg synes hun var veldig bra. Som menneske. Men hun hadde altså ikke greie på folk på flukt i det hele tatt."

Berit følte som sagt at hun ikke ble godt nok forberedt før rettssaken. Enkelte ting var hun likevel ganske fornøyd med. Det hadde sammenheng med ikke-juridiske faktorer: "Hun var veldig koselig og grei. Veldig forståelsesfull og sa at hun skjønnte at jeg var redd og at jeg hadde problemer og at jeg burde få noe hjelp for det." Dette kunne vært bra dersom advokaten hadde tatt seg mer tid til henne mente hun. De korte møtene gjorde at hun følte seg veldig usikker og redd før rettssaken. Dessuten var det slik at selv om advokaten skjønnte at hun hadde behov for hjelp så kontaktet hun ingen for henne, og ga henne ikke noen tips om hvor hun kunne henvende seg.

I hvor stor utstrekning advokatene setter av tid til sine klienter kan avhenge av ulike ting. For eksempel kan økonomiske betraktninger virke inn på advokatenes tidsbruk (Lerdal og Vigrestad 2002). Det kan være hensiktsmessig å benytte minst mulig timer med klienten fordi lønna blir fastsatt etter et stykkprissystem, noe som innebærer at advokaten vil få betalt for et visst antall timer uavhengig av hvor mye tid han/hun faktisk bruker (ibid).

Et annet aspekt ved støtten advokaten gir handler om i hvilken grad den viser forståelse for hva voldtektsofferet går igjennom. Stort sett har mine informanter oppfattet sine advokater som forståelsesfulle, men to av dem, Kine og Silje, følte derimot at det de hadde vært utsatt for ikke ble tatt alvorlig nok. Kine fortalte:

"Jeg hadde jo kontakt med advokaten min. Han var litt sånn på at jeg på en måte skulle fortsette livet mitt som før. Han forsto ikke det at det der har gjort noe med meg for å si det sånn. Det ville jo ikke jeg forstå heller før jeg så at det ramla helt sammen."

På denne måten bidrar ikke advokaten til at klienten får den hjelp som eventuelt kan trenges for å bearbeide overgrepet. Etter å ha fått avslag på anken på henleggelsen fikk Silje følgende beskjed fra sin advokat:

"Da ringte hun meg tilbake igjen mens jeg satt på jobb, og så sier hun det at: Nå er det gått såpass lang tid "Silje", at nå synes jeg at du bare må ta og legge hele dette her bak deg og komme deg videre i livet. Det er tross alt ikke det verste som kunne skje. Det sa hun. Jeg tror aldri jeg har vært så ydmyka egentlig."

Å bli møtt slik var veldig sjokkerende for henne blant annet fordi advokaten i utgangspunktet hadde vært positivt innstilt på hennes vegne, og sagt at hun hadde en sterk sak som sikkert kom til å nå retten og føre til domfellelse.

6.3 OPPSUMMERING OG DISKUSJON

Da det kan være vanskelig for ofrene å vurdere det juridiske arbeidet advokaten gjør kan den menneskelige støtten være like viktig for dem. Mine informanter la hovedsakelig vekt på den menneskelige støtten de hadde fått når de var positive til hva bistandsadvokaten hadde gjort. Videre ble måten de ble forberedt til rettssaken vektlagt, men lite ble sagt om annet juridisk arbeid. Dette kan både ha sammenheng med at de kan ha vanskeligheter for å vurdere det, og at de har tillit til at advokaten gjør den delen av arbeidet ordentlig jamfør tilliten til de profesjonelle aktørene som Giddens (1997) påpeker.

På tross av at noen av informantene ikke var helt fornøyd med bistandsadvokatens arbeid hadde ikke bistandsadvokaten en ubetydelig rolle for kvinnene i forhold til forberedelsene. Jeg vil påpeke at kvinnes advokater ordnet flere viktige forhold for informantene. Det å få rettssaken lukket for tilhørere var viktig for kvinnene, og det ble sett på som veldig bra at bistandsadvokaten ordnet eget rom for Linda til rettssaken, og at Linda og Berit mer eller mindre skulle slippe å se tiltalte under rettssaken. Videre hjalp Kines advokat henne slik at hun fikk voldsalarm. De fikk også informasjon om hvordan rettssaken ville foregå. Hvordan det ville vært for ofrene å møte i retten uten forberedelsene med bistandsadvokaten er vanskelig å si noe om, men blant mine informanter gis det uttrykk for at de følte seg tryggere på grunn av samtaler med

bistandsadvokaten. I tillegg var den menneskelige støtten viktig for flere. Det viktige for at opplevelsen av bistandsadvokaten skulle være bra var at kvinnen følte at hun ble forklart hva som ville skje, hvilke rettigheter hun hadde, og at hun hadde en ved sin side som sto på for henne og fungerte som menneskelig støtte. Det som betinget en mindre god opplevelse av bistandsadvokaten var tilfeller der det var vanskelig å forstå hans eller hennes forklaringer på grunn av det juridiske språket, der advokaten viste liten forståelse for deres situasjon, der advokaten ga ofrene råd om at de skulle spille skuespill i retten, eller der kvinnene følte at de måtte mase på bistandsadvokaten for at noe skulle bli gjort.

Kompetansen Skau (1996) mener den profesjonelle må inneha bør i denne sammenhengen kanskje ikke kun være av juridisk karakter, men også omfatte en viss viten om kvinner utsatt for seksualisert vold. På den måten kan de få forståelse for hva offeret går igjennom. Med slik kunnskap kan bistandsadvokaten bedre vite hvordan offeret bør forberedes, og om offeret bør henvises til hjelpeapparatet.

Som jeg nevnte innledningsvis til kapittelet kan hva som forventes av en bistandsadvokat også være meget ulikt siden ordningen ikke er så godt kjent (Snare 2003). Tanken om at bistandsadvokaten skal fungere som en forsvarer eksisterer blant flere voldtektsofre i Danmark ifølge Madsen (2003). I neste kapittel vil jeg vise at mine informanter også tenkte i disse baner. Hvordan mine informanter syntes bistandsadvokaten fungerte under rettssaken vil jeg også ta opp i neste kapittel. Bistandsadvokaten kan også ha en rolle i forhold til å forklare ofrene om hvordan systemet fungerer på en slik måte at ofrene kan slippe å få skyldfølelse for at de ble voldtatt eller føler at de blir mistrodd i rettsapparatet (Marstrøm og Ludvigsen 1999). Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 9. Nå går jeg over til hvordan kvinnene opplevde rettssaken.

KAP. 7 RETTSSAKEN

I dette kapitlet er det rettssaken, og hvordan ofrene har opplevd den jeg skal se nærmere på. Fornærmede i en rettssak får ikke være tilstede når tiltalte forklarer seg. Deres rolle består i å avgi vitnemål. Dette foregår etter at tiltalte har forklart seg. Utover å vitne selv kan fornærmede være tilhører til resten av saken, og må da sitte blant eventuelle andre tilhørere.

Det har ofte tatt lang tid før det endelig blir en rettssak. Sendrektigheten i det norske rettssystemet har blitt kritisert ved mange anledninger, og i denne type saker, hvor det handler om noe veldig personlig som mange trenger hjelp til å bearbeide, var det naturlig å spørre om hva ventetiden innebar for ofrene.

Som vist i kapittel 5 er redsel for overgriper vanlig etter en voldtekt. Da selve rettssaken startet møtte ofrene overgriperen igjen, og det var for noen første gang de så vedkommende etter voldtekten. Dette kan være både skremmende og vanskelig. Noen møtte vedkommende på gangen enten før rettssaken eller i pausene. Hva skjedde i dette møtet og hvordan opplevdes det? Følte ofrene seg trygge i denne situasjonen?

Tidligere har det blitt hevdet at det i voldtektssaker fokuseres på offerets seksualmoral i form av spørsmål om hennes tidligere forhold, hva slags sex hun liker, måten hun kler seg på og alkoholinntak eller hvor mye hun er "ute på byen". Hvordan har ofrene selv oppfattet spørsmålene de har fått når de har avgitt vitnemål i retten? Har de følt at det har blitt forsøkt tegnet et bilde av dem som uverdige ofre eller har de sett spørsmålene de har blitt stilt som saklige og relevante? Det har vært snakk om at rettssaken kan oppleves som et nytt overgrep for offeret. I hvilken grad er dette tilfelle?

Flere aktører gjør seg gjeldende under en rettssak. Offeret har med seg sin bistandsadvokat som støtte. Videre vil dommeren, aktor, forsvarer, tiltalte, jury i lagmannsretten og eventuelle tilhørere være sentrale aktører. Hvordan fremstår de ulike aktørene for kvinnene? Offerets rolle begrenser seg til å være vitne, og mens hun vitner

vil forsvarer være en meget sentral skikkelse da hennes eller hans jobb består i å fremme tiltaltes side av saken. I praksis kan dette bety at forsvareren vil bruke alle midler for å svekke offerets troverdighet. I denne sammenhengen har både aktor, dommer og bistandsadvokat anledning til å fungere som buffere og hindre irrelevant og unødvendig belastende spørsmålsstilling fra forsvarer. Hvordan fungerte dette for ofrene? Hvordan var det for kvinnene å vitne? Følte de at de fikk frem sin side av saken?

Tiltalte har flere rettigheter enn offeret i og med at denne regnes som part i saken. Han får være til stede under hele rettssaken i motsetning til offeret som ikke får høre hans vitnemål. Hans forsvarer kan stille spørsmål til alle vitner om de ulike aspekter i saken mens offerets bistandsadvokat kun skal forholde seg til erstatningssaken og ikke straffesaken. Tiltalte kan anke saken mens offeret må avfinne seg med avgjørelsen retten tar. Oppfatter ofrene dette som urettferdig? Ønsker de å være part i saken eller å få utvidet sine rettigheter? Vil ofrene være mer deltakende i rettssaken?

Dette kapittelet vil ta for seg ofrenes opplevelser av rettssakene steg for steg. Først vil jeg si noe om hvordan ventetiden opplevdes av mine informanter. Deretter vil jeg si noe om hvordan det var for ofrene å møte overgriper igjen, og hvordan denne situasjonen var. De ulike aktørene i retten, og den voldtattes rettigheter som offer er temaer som følger dernest.

7.1 "HAR DE GLEMT MEG?"

Da jeg spurte mine informanter om hva som var det verste for dem med rettssaken eller rettsprosessen har samtlige, som har vært igjennom rettssak, tatt opp ventingen og hvor lang tid det tar før rettssaken begynner som en avgjørende faktor. Blant mine informanter har tidsperioden fra anmeldelse til endelig utfall variert fra ett år og syv måneder til tre år. Ifølge assisterende riksadvokat Hans-Petter Jahre blir over halvparten av voldtektssakene ikke avgjort før i lagmannsretten (i Aftenposten 19.10.2002). Samtlige av de seks informantene mine som har fått sin sak fremmet for retten har opplevd at saken har blitt

anket og at det derfor har blitt en rettssak til i en ny instans¹⁸¹⁹. Dette har bidratt til at det har tatt desto lengre tid før kvinnene kunne legge saken bak seg. Hva skjedde i venteperiodene? Hva gjorde denne ventetiden med kvinnenens livssituasjon?

Felles for mine informanter var at hele prosessen opplevdes å ta lang tid, noe de syntes var vanskelig. Noe av det som gjorde at denne tiden var så tung var at de følte at de ikke kom seg videre. Livet stoppet til en viss grad opp frem til saken var ferdigbehandlet.

Susanne sa dette om ventingen:

"Det er en enorm påkjenning å gå igjennom en rettssak. Og i hvert fall når man er innstilt på det at det er en rettssak – ferdig med det, og så kan jeg begynne å leve igjen. Men når jeg da får vite at det er en til og den kommer ikke før om ett år. Jeg følte at jeg var en liten brikke i et svært spill som aldri gikk fremover. Det sto bare stilt."

Linda uttrykte følgende om ventingen:

"Livet blir jo satt på pause. Man kommer aldri videre når man vet at man må igjennom det en gang til... Dødsperiodene imellom så går du jo og fortrenger det, ikke sant? Da pakker du det vekk igjen. Når man holder på med sånne fortrenningsgreier så blir alt annet så utrolig uvesentlig. Man blir så sliten mentalt uten at man helt vet det selv. Men jeg ser det særlig etterpå da for jeg har vært helt sånn virkelighetsfjern og apatisk, veldig destruktiv da."

I tillegg til at ventingen medførte at de følte at de ikke kom seg videre i livet ble det også nevnt hvordan det hele var tungt mentalt. Dette gikk igjen hos samtlige av kvinnene.

Tre av kvinnene fortalte at de til tider nærmest holdt på å gi opp, blant annet fordi det tok lang tid. En av disse var Linda, som uttrykte det slik:

"Det ble jo vanskeligere siden det tok så lang tid da. Jeg holdt jo på å gi opp flere ganger. Da jeg fikk kjæreste så jo livet mitt litt lysere ut. Jeg tenkte at jeg orker ikke å rippe opp i det en gang til. Nå er det nok."

Tina så både fordeler og ulemper ved at det tok lang tid, men synes det var tungt, noe som bidro til at hun vurderte å trekke anmeldelsen ved flere anledninger:

---

¹⁸ En av dem, Berit, ventet fortsatt på at saken skulle opp på nytt på intervjutidspunktet.

¹⁹ Som sagt i kapittel 2 ble samtlige av sakene anket av forsvarer. To ble også anket av aktor, men det kan ha vært flere. Ikke alle mine informanter visste dette.

"Fordelen med at det tok lang tid er jo at du får se hva slags mén det får. For det er jo ting som har vært vanskelig i forhold til menn og seksualitet som kommer etter hvert... Det hadde vært greit å bli ferdig med det sånn ganske raskt, men kanskje ikke sånn en måned etterpå for da tror jeg du er for oppskjørt enda, i hvert fall jeg. Jeg tror det, du bør få noen måneder på deg. Det som er tungt med det er at du vurderer gang på gang på gang om du skal trekke anmeldelsen."

Som vi så i kapittel fem har informasjonen fra politiet til kvinnene vært ulik, og dette har også satt sitt preg på venteperiodene. Susanne fortalte at den gode kontakten med politiet, og det at hun hele tiden visste hva som skjedde i forhold til saken var til god støtte for henne under hele prosessen. I tillegg var hun flere ganger hos advokaten sin de siste tre månedene før første rettssak og forberedte saken. God støtte fra både politi, advokat og familie var uvurderlig for henne under prosessen. I den andre ytterenden var Berit som ikke fikk noe informasjon overhodet, og som derfor ikke visste om saken var henlagt eller hva som skjedde. Hun ville gjerne visst noe om hva som foregikk, men orket ikke å kontakte politiet. Motsetningen finner vi i Camilla som kontaktet politiet selv ved flere anledninger for å få informasjon og fortgang i saken:

Camilla: "Jeg vet ikke hvor lang tid det egentlig ville tatt hvis ikke jeg hadde stått på. Nei, for det har jo tatt veldig lang tid dette her. "

Ann Iren: "Var det noen spesielle grunner til at det tok så lang tid eller?"

Camilla: "Nei, de gjorde ingenting. Jeg tror ikke det var spesielle grunner fordi jeg har måttet purre på dem hele tiden."

Fellestrekket hos disse er at de ønsket å få informasjon angående saken i ventetiden. Det ville Linda også:

Linda: "Jeg ville i hvert fall hatt en sånn forklaring på hvorfor det tar så lang tid."

Ann Iren: "Tenker du på informasjon i forbindelse med ventetida?"

Linda: "Ja. Hvis det skulle være noe. Man føler jo: Har de glemt meg?"

Ventingene opplevdes som tung uansett for mine informanter, men hva slags hjelp de fikk til å bearbeide overgrepet, og hvilken informasjon de fikk om hva som skjedde i saken var utslagsgivende for hvor vanskelig det hele ble. Det mine informanter vektla var at deres liv ble satt på pause, og at det ble vanskelig for dem å bearbeide overgrepet på grunn av at prosessen tok så lang tid.

7.2 MØTE MED TILTALTE

Mine informanter hadde så å si ikke sett overgriper mellom anmeldelse og rettssak. Tina hadde et par møter med tiltalte kort tid etter anmeldelsen før hun flyktet, og Camilla hadde sett overgriper i forbindelse med høring om besøksforbud. De andre fire hadde nesten ikke sett han i det hele tatt (Susanne hadde sett han, men han snudde og gikk i henhold til besøksforbud). Under rettssaken er det to ulike situasjoner hvor offeret kan treffe tiltalte. Den ene er mens hun vitner, hvor det vanligste er at tiltalte sitter foran og til siden for henne i rettslokalet og hører på. Den andre situasjonen er på gangen før hun skal vitne eller under pauser.

Som sagt i kapittel 6 ordnet bistandsadvokatene til Linda og Berit det slik at de fikk visse særordninger. Linda så ikke tiltalte i det hele tatt under rettssaken, og Berit så han når hun identifiserte han. Etter at Berit var ferdig og vitne var hun til stede mens kameraten vitnet, og da så tiltalte rett på henne. Hun fortalte at han satt og gliste mot henne og så helt ”psyko” ut, noe hun syntes var ubehagelig.

Når det gjaldt tiltaltes tilstedeværelse i rettssalen mens de vitnet, påpekte Susanne og Camilla at de syntes det var viktig at han var der slik at han fikk høre hva han hadde gjort mot dem. Susanne sa det slik:

”Nå i ettertid så er jeg glad for at han var der og fikk høre det, for jeg sa ganske mye. Jeg sa mange ganger at jeg klarer ikke å se hvordan livet mitt kommer til å bli, at jeg er en annen person... Det måtte han høre på og uansett hva slags menneske han er så må det ha gått inn en eller annen plass hva han har gjort.”

De håpet at deres vitnemål skulle få overgriper til å innse hva han hadde gjort.

I Tinas rettssaker pratet hun med tiltalte i pausene, og det syntes hun var greit. Hun oppfattet ikke situasjonen som truende. Han mistet derimot fatningen under rettssaken og slang fæle bemerkninger til henne. Hun fortalte:

”Som sagt så kom jeg dit og forsøkte å holde meg til saken, og bare overse den drittslenginga han kom med under rettssaken. Da mista han fatningen. Han ble sint og sånn, noe som aldri skjer ellers. Han er sånn veldig behersket.”

I forhold til dette tenkte hun at den oppførselen ville han tape på selv. Det som opplevdes som verre var at han fikk lov til å uttale seg når hun var ferdig å vitne. Hun fortalte at da reiste han seg opp og holdt en tale om hvor jævlig hun var.

Susanne, Kine og Camilla opplevde alle sammen truende atferd fra overgriper under rettssakene. Susanne fortalte om tiltaltes oppførsel inne i rettssalen. Hun syntes noe av det verste med rettssakene var at han satt rett ved henne. Hun fortalte:

"Det var gått mer enn ett år, så når jeg traff han igjen i rettssaken så var det ganske tøft. Jeg sitter jo her i midten og så sitter han rett ved siden av meg. Og han var ikke rolig for å si det sånn. Han snakka direkte til meg og trua meg ganske hardt så de måtte be han ta seg sammen mange ganger. Så jeg var ute under rettssaken mange ganger for å samle meg for jeg satt jo sånn (viser meg hvordan hun skalv), helt skjelven."

Dette var under den første rettssaken. Han hadde også stirret mye på henne og han virket truende syntes hun. I den andre rettssaken brukte han tydelig kroppsspråk overfor henne i tillegg til verbale uttrykk om at hun var billig, kalte henne ei fitte og lignende. I tillegg hadde en kamerat av tiltalte i en pause også virket noe truende overfor Susanne ved å si at han ville gjøre alt for kameraten, inkludert gå i fengsel for han. Dette viste han også under saken ved å avgi falskt vitnemål. Han vitnet om at hun hadde hatt sex i en bakgård fjorten dager etter overgrepet. Det han vitnet om ble tilbakevist fordi Susanne hadde alibi for den kvelden han hevdet å ha sett henne. Poenget fra forsvarers side med dette vitnet skulle slik hun forsto det være at hun ikke kunne ha blitt voldtatt hvis hun hadde hatt sex i en bakgård etterpå, eller å sette i tvil hennes seksualmoral.

Venting i gangen på tinghuset opplevde Kine som ubehagelig:

"Det som var litt ubehagelig synes jeg var det at mens vi sitter utenfor der da får han lov til å spankulere fritt rundt der og sånn. Han er jo ikke helt god i knotten sin da, så han kom jo rundt der og gikk rundt meg. Det syntes jeg var veldig ubehagelig."

Hun så aldri på han, men følte at han stirret på henne. Han gjorde dette før hun skulle inn å vitne, og gjentok det så i alle pausene. I lagmannsretten hadde han flere utbrudd. Blant

annet om at hun hadde trodd han var yngre i politiavhøret (tiltalte var veldig opptatt av dette med alder siden han var en del eldre enn henne). Han fikk tilsnakk fra dommeren flere ganger.

Camilla var veldig redd under rettssakene. Hun hadde leid inn privat vakt, og skaffet seg skuddsikker vest i tilfelle han hadde våpen. Hun fortalte:

"Under rettssaken så oppførte han seg veldig truende overfor både meg og en til. Vi hadde et privat vaktelskap, og til og med da så oppførte han seg veldig truende. Han satte seg rett overfor meg og stirret på meg og sånn... Og så satt jeg jo ute på gangen, det var i en av de rettssakene. Jeg husker i hvert fall at vi satt helt ubeskyttet ute på gangen. Kunne ikke se vakter eller noen ting. Det var en liten sånn gang før rettslokalet, og da kom han. Han gikk flere ganger sakte forbi også stoppet han til slutt foran meg og stirret. Da hadde jeg folk med meg for jeg forutså det. Så alt kan skje i sånne rettssaker hvis man ikke har folk med seg, og det er veldig skremmende... Det er ikke noe beskyttelse for hvordan gjerningsmannen påvirker vitner, ingenting. Jeg synes at man burde ha egne vitnerom, og at ikke ofrene og gjerningsmann må møte hverandre. Jeg var jo også livredd for at han skulle ha pistol med seg i rettslokalet som han ville bruke hvis han skjønnte at ting ikke gikk hans vei. Jeg var jo livredd for det så jeg hadde skuddsikker vest på meg."

Hun hadde blitt truet på livet ved flere anledninger, og var derfor redd for å se han i retten. Hun og bistandsadvokaten diskuterte om de skulle forsøke å få til at han måtte gå ut mens hun vitnet. Camilla ville imidlertid ikke det fordi hun heller ville at han skulle få høre hva han hadde gjort mot henne. Det hun ville forsikres om var at han ikke under noen omstendighet kom seg bak henne.

Ut fra mitt materiale ser jeg at disse kvinnene i stor grad har følt seg utrygge i forbindelse med rettssakene. For to av dem, Linda og Berit, løste problemet seg på en forholdsvis god måte ved at de nesten ikke så tiltalte grunnet ordningene bistandsadvokatene deres hadde fått gjennom, mens de resterende fire ble utsatt for ubehagelige opplevelser.

Opplevelsene utspant seg inne i rettsalen ved at tiltalte ble gitt anledning til å holde tale, eller tok seg til rette og uttrykte seg kroppslig og/eller verbalt mot fornærmede. Andre ubehageligheter oppsto på gangen ved at tiltalte gikk rundt dem, stirret på dem og ble oppfattet som truende.

7.3 NÅR OFFERET VITNER

Når det gjelder tilhørere i salen fikk alle mine informanter utenom Susanne, saken lukket for andre mens de var inne og vitnet. Det kom som et sjokk på Susanne at rettssaken ble holdt åpen for alle fordi hun og bistandsadvokaten hadde regnet med å få godkjent at saken skulle være lukket. Siden saken var kjent i nærmiljøet gjennom lokalavisen og ryktebørsen medførte dette full sal med både venner av henne, venner av tiltalte og folk som var generelt nysgjerrige. Hun fortalte at dette var en ekstrabelastning for henne. Det var tungt å skulle fortelle om det som hadde skjedd uansett, og det at mange i nærmiljøet også skulle høre detaljene fra overgrepet var vanskelig for henne.

Foruten avgjørelsen om at saken skulle være åpen eller lukket spilte hvor mye tid som var satt av til hovedforhandlingen inn på hvordan informantene oppfattet rettssaken. Tre av kvinnene, Susanne, Tina og Camilla, syntes det var satt av for lite tid til saken deres i tingretten. Susanne hadde ikke noe å utsette på tiden som var satt av til henne, men mente det ble vanskelig for andre vitner i saken fordi de fikk så lite tid. Det var spesielt moren hennes hun tenkte på i forhold til dette:

"Du må prøve å begrense deg sånn at du ikke bare snakker mye om en ting. Fordi du har kun de ti minuttene eller det kvarteret og da må du få sagt alt det viktige, ikke bare snakke mye om en ting. Vi hadde problemer med det og mor var veldig sånn etterpå: "Jammen, jeg sa ikke det som var viktig." Og sånn. Jeg hadde den tida jeg trengte følte jeg i hvert fall."

Tiden gjorde hennes mor nervøs for om hun fikk sagt det mest vesentligste. I tingretten mente Tina at de hadde satt av alt for lite tid. Dette medførte at retten stresset gjennom saken, noe hun følte var respektløst:

"Det var dommeren i tingretten som var veldig sånn og spurte direkte spørsmål. Han hadde det veldig travelt. Det er kanskje ikke så trivelig. Det var veldig saklig i tingretten da, men han hadde det veldig travelt. Jeg følte at det var litt respektløst i forhold til sakens natur."

Videre fortalte hun at det føltes som at det ble tatt mer alvorlig i lagmannsretten fordi de hadde satt av god tid og virket mer rutinerte. Camilla syntes også at de hadde satt av alt for liten tid i tingretten. De fikk problemer med å rekke alle vitnene, og slik hun forsto

det var grunnen til at et sentralt vitne fikk lov til å vitne at et annet vitne ikke møtte opp. De hadde ikke tatt seg tid til vitnet hvis ikke det andre vitnet hadde uteblitt. Videre fikk hun ikke fremmet krav om erstatning for tapt arbeidsinntekt på grunn av tidsnøden.

Kvinnene jeg intervjuet har stått fra en time til flere timer spredt over opp til tre dager i vitneboksen. Det vanligste var mellom to og tre timer. Om de opplevde det som lenge eller ikke var ikke nødvendigvis relatert til hvor lang tid de reelt hadde stått der. Berit vitnet i en time, det vil si kortere enn de andre jeg intervjuet, men opplevde det som svært lenge. Det var også en time i strekk uten pause, og hun syntes det var vanskelig at de ikke stoppet opp fordi hun holdt på å begynne å gråte hele tiden. Kine syntes også at hun sto veldig lenge:

- Kine: "Jeg sto der i tre timer, jeg. Det var veldig lenge, og da hadde jeg vel en dopause eller noe sånt."
- Ann Iren: *"Ja, var det han forsvareren som holdt på veldig lenge da?"*
- Kine: "Ja, veldig lenge. Han masa om og om igjen hele tida."
- Ann Iren: *"Hva var det han gikk mest på? "*
- Kine: "Det var små detaljer som jeg var litt usikker på, ikke sant. Han kjørte på det, og det mest ubehagelige skulle han ha meg til å fortelle ti ganger. Han skulle vel finne et eller annet å peke på da."

Det som utpekte seg som spesielt vanskelig for mine informanter under rettssakene var på den ene siden å skulle huske alle detaljer fra overgrepet som de hadde forsøkt å fortrenge, og som var langt tilbake i tid. På den andre siden var det vanskelig for dem at de ikke fikk frem det de ville ha sagt. Fire av informantene mine opplevde det som stressende å vitne, og da særlig fordi de var redde for å ha glemt noe. Linda syntes noe av det verste med rettssaken var at hun ble utspurt i forhold til sine ord på papir. Det var vanskelig å huske siden det var så lenge siden:

"Det er jo på en måte at de skal gå gjennom det du har sagt under et forhør som skjedde for lenge siden. Det er ordene dine på papir. Man får jo skumma gjennom papirene, men det betyr jo ikke at, når man driver og fortrenger og sånn, man blir jo livredd for å ikke huske. Kanskje svare feil, hva som helst."

I tingretten følte Tina det som at hun måtte prestere. De hadde det så travelt, og hun stresset derfor med å være mest mulig kortfattet og veltalende. Berit syntes også det var stressende å skulle huske, og da særlig alle detaljene det ble spurt etter:

"Det at det varte så lenge og når forsvarer stilte meg spørsmål så var det så mange detaljer som det ble spurt om. Og når dommer også spurte ut om det og ba meg tegne også. Det var så mye detaljer, og da følte jeg meg veldig usikker... Så det var egentlig det som jeg synes var veldig ekkelt. Det at jeg følte meg dum fordi jeg ikke husket eller følte at jeg ikke var flink nok til å huske og forklare."

For Camilla var det også stressende i forhold til om hun husket alt når hun vitnet. Videre følte hun at hun gjerne skulle fått sagt mer under rettssaken. Fem av informantene har følt i etterkant at de ikke fikk sagt det de ville når de vitnet, og at de dermed ikke har fått frem alt de syntes var relevant under saken. Camilla fortalte:

Ann Iren: "Kan du fortelle litt om hvordan det var når du skulle vitne?"
Camilla: "Ja, det var jo stressende da synes jeg. Det er en så lang historie. Jeg vet ikke om jeg husker noe fra det, men jeg skulle ønsket at jeg hadde fått si mer. For man er så stresset i den situasjonen at man glemmer ting og sånn."

Hun mente at hun ble for lite utspurt. Berit følte at det ikke kom godt nok frem under rettssaken at hun hadde vært veldig redd for livet sitt:

Ann Iren: "Følte du at du fikk sagt det som var viktig å få sagt? "
Berit: "Det meste fikk jeg jo sagt, men jeg skulle sagt tydeligere at jeg faktisk var veldig redd for livet mitt der og da. Det fikk jeg kanskje ikke sagt tydelig nok da."

Kine syntes det manglet en del på at hun hadde fått frem sin side av saken godt nok:

Kine: "Det var mye jeg ikke fikk fortalt."
Ann Iren: "Du følte altså at det var ting som ikke kom ordentlig fram eller? "
Kine: "Ja det gjør jeg. For min del så synes jeg det. Det synes jeg absolutt."

Trine Rjukan (2001) har foretatt en undersøkelse av Høyesteretts måte å behandle voldtektssaker på i et historisk perspektiv. Hun fant at Høyesterett var blitt mer subjektivt orientert og interessert i et helhetsbilde av offerets situasjon. Kan man likevel komme bort fra at hun kun er et vitne på linje med andre? Ifølge Robberstad (1994) gjør det at offeret ikke er part i saken situasjonen slik at hun ikke er en aktiv deltaker, men snarere et objektivt undersøkelsesobjekt. Det er godt mulig at domstolene er blitt mer interessert i et helhetsbilde av offerets situasjon, men det er fortsatt aktørene i retten som med sine spørsmål avgjør hva som er rettslig relevant og derigjennom hva offeret får fortalt.

Det som kom fram i mitt materiale var at kvinnene syntes at de ulike aktørene i retten ikke stilte de rette spørsmålene i forhold til dem. De fikk derfor ikke vært fullt ut delaktige i egen sak siden det de fikk sagt ble styrt av andre. Videre var det aspekter i saken de mente ikke kom godt nok frem. Tidspress i retten kan også spille inn på hva ofrene får sagt. Det kan gå på bekostning av rettssikkerheten dersom retten ikke setter av nok tid til vitner og vitners forklaringer, noe enkelte av mine informanter mente ikke ble gjort. Hvis tidspresset blir så stort at viktige vitner og viktig informasjon for å belyse saken blir utelatt vil ikke rettssikkerheten i forhold til utfallet av saken være ivaretatt.

Fokuset rettes nå mot de ulike aktørene i retten, og hvordan disse ble opplevd av ofrene.

7.3.1 Bistandsadvokaten i retten

Under rettssakene har ikke bistandsadvokatene vært spesielt aktive. I Susannes tilfelle hadde de som sagt i del 6.1 et tegnsystem som fungerte bra mens hun var inne og vitnet. Enkelte spørsmål har blitt stilt av bistandsadvokatene, og de har hovedsakelig handlet om ettervirkninger offeret har fått som følge av voldtekten. Det har vært spørsmål i forbindelse med erstatningsdelen. Berit sa følgende om dette:

"Det var jo hun bistandsadvokaten min som på en måte var litt sånn hyggelig og prøvde å si hva slags ettervirkninger jeg hadde. Det sa ikke aktor noe om eller spurte om da. Det var jo kun bistandsadvokaten som spurte om det da (dette blir sagt i et ironisk toneleie. Min anm.)"

Kine følte ikke hun fikk frem det hun ville ved bistandsadvokatens spørsmål. Videre syntes hun at han kunne stått på mer for henne ved å bryte inn når forsvarer avhørte henne. Hun hadde ønsket at han hadde vist at han skulle ta vare på henne slik at hun kunne følt seg tryggere mens hun sto i vitneboksen.

Ifølge § 107c har bistandsadvokaten lov til å bryte inn og hindre utilbørlige spørsmål eller spørsmål som ikke angår saken (Straffeprosessloven 2001). At bistandsadvokatene er tilbakeholdne under rettssaken kan skyldes at deres rolle er uklar og omtvistet, og at de ofte blir stoppet av dommer dersom de blander seg inn (Robberstad 1994). Et ønske om

at bistandsadvokaten skulle hatt en større rolle i retten går igjen hos fem av mine informanter, og jeg kommer tilbake til dette i del 7.5 som omhandler ofrenes deltakelse og rettigheter i forbindelse med rettssaken.

7.3.2 Hvilken side er aktor på?

Aktor representerer staten i straffesaker, og er da den offentlige anklageren. Når fornærmede vitner er det aktor som starter spørsmålsstillingen. Blant mine informanter har aktors rolle fremstått som noe uklar. Mitt inntrykk er at det hersker en oppfatning om at tiltalte har en forsvarer på sin side, mens aktor skal være mer på offerets side hos mine informanter. Kine syntes det var forvirrende da hun ble utspurt av aktor. Hun trodde han skulle hjelpe henne, men hadde problemer med å forstå spørsmålene hans. Det var uklart for henne om de var til hennes beste eller ikke:

"Det var tider der jeg rett og slett ikke forsto spørsmåla til aktor. Det ble litt vanskelig. Vet ikke helt hva du mener med det spørsmålet her. Hva skal jeg svare på det da? Er det negativt for meg eller er det positivt for meg? Hva vil du jeg skal svare? Hva vil du ha frem her?"

For Berit var det også annerledes enn hun hadde trodd på forhånd:

Berit: "Jeg syntes egentlig aktor var ganske tøff jeg. Det må jeg faktisk innrømme."

Ann Iren: "Overfor deg eller?"

Berit: "Ja, egentlig det også. Hun var jo hyggelig nok når jeg snakket med henne etterpå og sånn, men jeg syntes hun virket som en ganske sånn tøff dame. Jeg hadde kanskje trodd at de som på en måte var på min side var litt mer sånn myke."

Hun hadde også forventet at aktor skulle være mer på hennes side. Tina følte at aktor var på hennes side under rettssaken: "Jeg følte jo på en måte at han var på min side. Jeg hadde ikke noen annen oppfatning." Hun skulle gjerne ha snakket med aktor i forkant, men var klar på at da måtte også tiltalte ha snakket med han for at det skulle blitt rettferdig.

Under intervjuene med Susanne og Linda var ikke aktors rolle et tema de hadde noe spesielt å si om. Som vi ser ut fra hva de andre har sagt så har aktors rolle vært noe uklart for ofrene. Forsvarerens rolle og spørsmålsstilling har derimot vært et sentralt tema for alle informantene, og dette er tema for neste del.

7.3.3 "Forsvarsadvokater er noe herk!"

Forsvareren er ikke ansatt for å bidra til oppklaring av saken ved å få frem hva som er skjedd. Hans jobb består i å hjelpe sin klient, den tiltalte. Tor Langbach (1996) presiserer i sin bok om forsvarerens rolle i Norge at hans eller hennes oppgave består i å få sin klient frikjent, og hvis dette ikke lar seg gjøre er neste oppgave å få straffeutmålingen lavest mulig.

Forsvarere har blitt kritisert av mange for måten de går frem på overfor ofrene i voldtektssaker. Denne kritikken går ut på at ofrene blir spurt ut på en måte som gir inntrykk av at det er de som blir anklaget for å ha gjort noe galt. Langbach (1996) er opptatt av at forsvarere under eksaminasjonen av fornærmede skal stille konkrete og adekvate spørsmål på en skikkelig måte. De bør ikke stille insinuerende spørsmål eller opptre verbalt aggressivt overfor offeret. Langbach hevder at kritikken mot forsvarere og rettsapparatet i forhold til hvordan ofrene blir behandlet er innsiktsløs og basert på manglende kunnskap. Videre mener han at et større rettssikkerhetsproblem enn at ofrene trakasseres er at forsvarere opptre for forsiktig i sin spørsmålsstilling.

Hvordan har mine informanter oppfattet forsvarerens eksaminasjon? Har han vært forsiktig og stilt spørsmål på en ordentlig måte slik Langbach hevder at det hovedsakelig gjøres? Eller kan det være noe i den kritikken som har blitt reist? I forhold til dette er det interessant å se på hva slags type spørsmål kvinnene har blitt stilt. Hvilket bilde ble forsøkt tegnet av ofrene? Spilte forsvarerne på mytene omkring voldtekt? Hvordan spilte relasjonen offeret hadde til overgriper inn på forsvarerens taktikk?

Susanne, som ble voldtatt av en bekjent, mente at hun ble forsøkt fremstilt som "en billig tøs" av forsvareren. Hun fortalte:

"Jeg forstår ikke at en forsvarer kan være så usaklig som han var... Og da sa han også det at han hadde hørt - for han hadde jo snakka med mange visst nok, og fått masse tilbakemeldinger fra han som voldtok meg da, at de første månedene etter voldtekten så hadde jeg vært på byen, ute hele tida og jeg hadde alltid gått med miniskjørt og utringa topper og sånn som det, og hvis jeg hadde blitt voldtatt så hadde jeg ikke kunnet gått sånn. Sånn var det bare. Hun (dommeren. Min anm.) stoppet han mange ganger og spurte – "hva er det du vil, kom til det du vil frem til, hva har dette med saken å gjøre?"... Så det var veldig overraskende at en voksen mann som er forsvarer, og som skal holde seg til saken, peilte det så feil vei altså."

Hun og bistandsadvokaten hadde pratet om dette, og hun svarte derfor tilbake om at dette ville hun ikke svare på for hadde hun gått naken rundt så skulle ikke det hatt noen betydning. Hun syntes likevel det var tungt å bli stilt slike spørsmål. Hun fortalte videre:

Ann Iren: "Spurte han noe om fra før voldtekten?"

Susanne: "Ja, han spurte veldig mye om forskjellige ting, om jeg hadde vært mye og festa, og om jeg hadde hatt mye seksuell omgang med andre, om jeg hadde vært med mange gutter, om jeg hadde oppfordra til det selv. "

Ann Iren: "Spurte han direkte om det?"

Susanne: "Jo, han spurte rett ut så det var ganske mange spørsmål som var ganske krasse. Han spurte rett ut om jeg var sikker på at jeg ikke hadde oppfordra til det selv. Og han ble stoppa enormt mye. Dette her kan du ikke spørre om rett og slett... Når jeg gikk og lukka opp døra så gikk jeg kun i en nattskjorte. Hvorfor jeg ikke kledde på meg for det var jo ganske normalt å kle på seg før en tok inn noen. Jo, og så sa jeg - men det er ikke så veldig normalt at folk kommer grinende på natta og skal komme inn heller, men jeg skulle være snill – jeg forventa jo ikke det at en kamerat skulle gjøre noe sånt. Også begynte han å trekke inn og spørre om hvorfor jeg ikke hadde laget lyd og hvorfor jeg ikke hadde gått opp og sagt til foreldrene mine at nå kom det noen inn og masse sanne ting. Så jeg sleit veldig etterpå – Hvorfor gjorde jeg ikke det? Så det ble jo enda verre. Jeg brøt jo sammen etter ganske kort tid (etter rettssaken. Min anm.)."

Forsvarerens spørsmålsstilling førte til vanskeligheter for henne i etterkant fordi hun selv begynte å stille seg de samme spørsmålene. Hvorfor hadde hun ikke gjort sånn eller slik? Etter første instans brøt hun sammen, og oppsøkte derfor psykolog. I lagmannsretten brukte forsvareren dette mot henne, og ville ha det til at hun oppsøkte psykolog som et

ledd i å styrke saken. Susanne fortalte i retten at hun hadde bitt tiltalte i et forsøk på å komme unna. Dette skulle forsvareren ha til at hun gjorde fordi hun likte ”den type sex”. Hun fikk også spørsmål om alkoholinntaket den aktuelle kvelden. Da hun svarte at hun var sjåfør og derfor ikke hadde drukket noe den kvelden ville ikke forsvareren godta svaret, og spurte henne derfor gjentatte ganger om hun var sikker på at hun ikke hadde drukket. I Susannes tilfelle går forsvareren inn og definerer hennes handlinger som uadekvate i den situasjonen hun var i, og som følge av det får hun et sammenbrudd. Dette kan ses som et eksempel på makt som ligger innvevd i systemet ved at det juridiske system tar tak i handlingene og vurderer dem ut fra rettslig relevans slik at offeret blir forvirret med hensyn til hvordan hun så på handlingen. Dette handler også om det at konflikter blir tatt fra de berørte parter, og omdefinert i et annet system (Christie 1977), noe jeg vil komme nærmere inn på i kapittel 9.

Kine ble voldtatt av en fremmed eldre mann, og opplevde mye av det samme som Susanne. Hun følte seg trakassert av forsvareren, og mente det ble forsøkt skapt et negativt bilde av henne. Det var også veldig tungt for henne at forsvareren skulle ha henne til å fortelle det mest ubehagelige mange ganger.

Kine: "Jeg visste ikke hvordan det skulle være. Jeg bare håpa at noen kunne redde meg. At ingen reagerte på at han holdt på. Jeg holdt jo på å svime av flere ganger der jeg sto. Han var så ubehagelig. Jeg følte meg litt svikta egentlig. Er det virkelig ingen som tror på meg."

Ann Iren: *"Stilte han spørsmål rundt klær, alkohol og sånt?"*

Kine: "Ja, jeg tror han stilte spørsmål om absolutt alt som det gikk an å spørre om. Men det var jo selvfølgelig stilt negativt i forhold til meg da. At jeg var dritings, at det der ville jeg selv."

Ann Iren: *"Stilte han deg spørsmål om tidligere forhold du har hatt?"*

Kine: "Ja, og det at jeg faktisk hadde fått meg kjæreste allerede igjen var liksom et spørsmål da. Ja, og i og med at den mannen her var eldre, så var alder på tidligere kjærester noe da."

Hun syntes det var forferdelig hvordan forsvareren fikk lov til å spørre henne ut i det uendelige, og syntes det var trakasserende.

Berit hadde ut ifra hva hun har sett på TV om rettssaker forventet at det skulle være veldig ille. Hun fikk spørsmål om alt fra klær, alkoholinntak, eventuell narkotikabruk og om hun ikke kledde av seg frivillig og egentlig ville det selv. Hun følte seg litt tråkket på, men hadde trodd det skulle være verre. Hun fikk også inntrykk av at forsvareren forsøkte å få henne til å virke dum:

"Det var saklige spørsmål, men jeg ble litt irritert et par ganger for han prøvde å få meg til å høres dum ut. Skjønner du hva jeg mener? Da ble det sånn at jeg måtte forsvare meg selv."

Disse tre har blitt utsatt for henholdsvis bekjentskapsvoldtekt og overfallsvoldtekt, og samtlige har blitt forsøkt fremstilt som lettsindige kvinner eller uverdige ofre. Fokuset har vært på hva slags klær de har gått med og om disse kunne anses utfordrende. Videre har alkoholinntak og om de har vært mye "ute på byen" vært et tema. Deres seksualliv både før og etter voldtekten har det blitt stilt spørsmål rundt. Spørsmål ble også rettet mot hva slags motstand ofrene hadde ytt. Det ble blant annet stilt spørsmål til Susanne om hvorfor hun ikke hadde laget lyd, og overfor Berit ble det antydning at hun ikke gjorde nok motstand når hun kledde av seg selv etter å ha blitt truet på livet. At ofrene blir stilt denne type spørsmål tyder på at myter rundt voldtekt har etterlevninger hos forsvarerne eller i hvert fall at de forsøker å spille på dem i forhold til saken.

Linda ble også utsatt for voldtekt av en fremmed, men situasjonen i retten var annerledes for henne. Hun fikk også spørsmål om hva slags klær hun gikk med og hvor mye hun hadde drukket, men det ble ikke gjort noe forsøk på å tegne et bilde av henne som "tøs" mente hun. Dette kan ha sammenheng med at denne voldtekten passer rett inn i stereotypien av en voldtekt (Petrak 2002a). En fremmed mann som kommer ut av det blå i en gate om kvelden og overfaller kvinnen. Det kan også ha hatt andre årsaker som at forsvareren ikke fant det hensiktsmessig og fremstille henne på en negativ måte, og/eller at forsvareren ikke benytter den type taktikk. Hun hadde likevel et negativt inntrykk av forsvareren fordi hun mente at han forsøkte å vippe henne av pinnen på andre måter:

"Spørsmålene han stilte meg var hele tida utrolige. De skal jo på en måte vri på det du sier litt og sånn. Det er jo jobben deres selvfølgelig. Men i tillegg så var han bare så utrolig, han hadde hele tida et sånt frekt smil om munnen. Han prøvde å psyke meg ut på den måten også da følte jeg."

På spørsmål om hva Linda syntes var mest vanskelig under rettssaken var det som sagt innledningsvis i del 7.3 det å skulle huske alt, og i tillegg så syntes hun følgende:

"Det er jo det med at forsvareren driver og griller deg så innmari. Jeg er så utrolig lykkelig for at det (overgrepet. Min anm.) ikke hadde skjedd på en annen måte for det må jo være grusomt. Hvor du virkelig kan bli satt i tvil da."

Linda ga uttrykk for en form for takknemlighet for at overgrepet ikke hadde skjedd på noen annen måte. Camilla uttrykte noe av det samme ved at hun var bekymret for de som ikke hadde slike skader som henne, og hva de hadde å stille opp med i retten.

Overfor Camilla og Tina, som ble voldtatt av ekskjæreste og ektemann, ble fokuset satt annerledes enn hos andre. I saken til Camilla var forsvareren opptatt av at hun kunne rukket å skade seg selv. Hun fortalte om dette slik:

"Forsvareren var ekkel. Ja, han var ekkel. Han ville bruke det at jeg hadde brukt 21 minutter (før hun ringte politiet. Min anm.), men det fikk jeg senere tilbakevist, at det faktisk bare var 19 minutter, men det spiller jo ikke noen rolle. Han brukte det mot meg, og jeg synes det mest fornedrende ved hele rettssaken det var at jeg ble beskyldt for å ha skadet meg selv. Det var så fornedrende, det var så jævlig og stå og høre det at jeg hadde skadet meg selv. Jeg har aldri hørt om en mann som har blitt beskyldt for å ha skadet seg selv, aldri. Jeg tror det er et kvinnefenomen. Det ble brukt mot meg i rettssaken da. I og med at det tok nitten minutter fra overgrepet til jeg ringte, så kunne jeg ha brukt den tiden til å skade meg på."

Da forsvareren anket saken så godtok statsadvokaten den delen av anken som omhandlet voldtekten på grunnlag av at det ikke var umiddelbar sammenheng mellom voldtekten og skadene. Det syntes Camilla var veldig skremmende. Hun ble utsatt for kvelningsforsøk, ble slått og hadde en pistol mot hodet, og dette skulle ikke ses i sammenheng med voldtekten som inntraff rett etter volden.

Under rettssaken forsøkte forsvareren å tegne et bilde av Camilla som en som drakk mye alkohol til tross for at hun var edru den kvelden overgrepet skjedde. Dette ble tilbakevist av hennes venner, men hun syntes likevel det var suspekt at forsvarer prøvde på dette.

For Tina var opplevelsen ulik i tingretten og i lagmannsretten. I tingretten hadde de det veldig travelt, noe som gjorde at det hele gikk for fort unna. Hun sa: "Ja, han forsvareren

ble bare avspist. Jeg tenkte det at nå blir det anka bare fordi at dere har ikke fått komme til orde ordentlig." Voldtektssaken ble anket av forsvareren, og i lagmannsretten syntes hun det var annerledes fordi de hadde satt av god tid, og ga inntrykk av at de tok det mer alvorlig. Dette inntrykket varte ikke gjennom hele saken. Hun trodde retten skulle ta for seg om det var begått en voldtekt eller ikke, men i praksis ble alt mulig annet tatt opp. I tillegg var det veldig vanskelig for henne at både dommeren og forsvareren spurte henne ut om det at hun hadde hatt sex med sin ektemann uten å ha hatt lyst ved tidligere anledninger. Hun mente det var stygt å blande deres seksualliv med overgrepet som ble begått. Hun fortalte

"Vi droppa det (ekstra vitner. Min anm.) for jeg tenkte at jeg skal ikke ta igjen med samme mynt. Det er ikke det det dreier seg om. Det dreier seg om; har du gjort det eller har du ikke gjort det, og så gjorde det ikke det i lagmannsretten i det hele tatt. Det dreide seg ikke om det... Jeg synes forsvarsadvokater er noe herk. De har jo ikke moralske skrupler i det hele tatt føler jeg nå. Det er bare om å gjøre og gjøre en god jobb. Psykopater er jo de beste til å bli forsvarsadvokater har jeg tenkt... Og så det der med at han også spurte meg om dette her med at jeg hadde hatt sex uten å ha hatt lyst selv så mange ganger. Det er uanstendig å blande det. Du skjønner det at dette her har skjedd. Like godt som meg, men så finner du en sånn saksbehandlingsfeil eller et eller annet sånn juridisk stilling eller noe som du kan henge det på. Du kan så mye juss og så finner du noe som du kan spille videre på så han blir frikjent. Det har jo ikke noe med å kalle en spade for en spade."

Hun sa videre at hun syntes mye kunne vært greit hvis det handlet om å få frem formildende omstendigheter og å få lavest mulig straff, eventuelt betinga dom, men det som skjedde var at hun følte forsvareren manipulerte juryen til å få et uriktig bilde av henne. Det ble en veldig skjev fremstilling siden hun og bistandsadvokaten holdt seg til selve overgrepet, mens tiltalte og forsvarer la frem hele fortiden deres med kun vitner som støttet hans side (blant annet medlemmer av hans familie). I tillegg syntes hun det var ille at forsvareren spilte slik på jussen uten å ta hensyn til hva som faktisk hadde skjedd. I tingretten ble forsvareren ifølge Tina avspist, og totalt sett stresset de gjennom saken. Ut ifra hva hun fortalte handlet ikke dette om at forsvareren var for forsiktig slik Langbach (1996) mener det er fare for at forsvarere er, men at dommeren stresset og derfor stoppet forsvarers spørsmål. Slik Tina fortalte om lagmannsretten, der de tok seg god tid, opplevde hun at det fra tiltaltes side var relevant med alt smuss fra fortiden, mens hennes side og aktor forholdt seg til om det hadde skjedd et overgrep eller ikke.

Ingen av mine informanter syntes at forsvarerne stilte kun konkrete og adekvate spørsmål slik som Langbach (1996) mener det bør gjøres. Langbach var også bekymret for rettssikkerheten da forsvarerne ifølge ham er for forsiktige overfor ofrene i saker om seksualisert vold. Dette støttes ikke av mine informanter²⁰. Forsvarerne i disse kvinnenes saker kan heller sies å være i den kategorien som er verbalt aggressive og insinuerende. Ofre for ukjente, bekjente og kjæreste/ektemann kan sies å bli møtt med noe av det samme av forsvarer. På den ene siden stilles det spørsmål om hva som skjedde i forbindelse med overgrepet, og spørsmålene stilles gjentatte ganger. På den andre siden stilles det spørsmål om offerets opptreden i helt andre situasjoner. Disse spørsmålene kan sies å være et forsøk på å kategorisere offeret som verdig eller uverdig ved å insinuere at hun har dårlig moral, og derfor ikke er et fullverdige offer, men snarere en medskyldig. En slik form for kategorisering kan bidra til å stigmatisere ofrene, noe som kan føre til at bearbeidningen av overgrepet blir vanskeligere. Flere voldtekts ofre føler ifølge Lees (2002) at når deres rykte blir angrepet i retten er det like ille som selve voldtekten. Mine informanter sa det ikke slik, men det var tydelig at de opplevde mye av spørsmålsstillingen som ydmykende og stressende.

7.3.4 Dommer

Dommeren styrer rettssaken, og har derfor en posisjon der hun/han har muligheten til å fungere som en form for buffer i forhold til hva slags spørsmål som blir stilt fornærmede. Dommeren kan stoppe forsvarer eller aktor dersom de stiller irrelevante spørsmål eller opptre usaklig overfor fornærmede. Når det gjelder opptreden i retten har jussens aktører lover å forholde seg til. Særlig relevant i denne sammenheng er Straffeprosesslovens § 134 som starter slik:

”Bevisførsel om et vitnesandel eller for å svekke eller styrke et vitnes troverdighet i sin alminnelighet må bare finne sted på den måte og i den utstrekning retten tillater. Dette gjelder også bevisførsel om et vitnes tidligere seksuelle atferd. Slik bevisførsel bør nektes når den ikke antas å være av vesentlig betydning. Motbevis må alltid tillates.”

---

²⁰ Som sagt i metodekapittelet kan jeg ikke foreta noen generaliseringer på bakgrunn av intervjuer med åtte informanter, noe jeg vil presisere her. Det Langbach (1996) hevder kan være tilfelle i en større sammenheng.

Med uttrykket "vandel" siktes det vanligvis til en persons atferd eller livsførsel, og det vil omfatte bevisførsel rundt vitnets tidligere seksuelle adferd (Straffeprosessloven 2001). Med andre ord vil spørsmål om fornærmedes byturer, tidligere alkoholforbruk, klesstil og seksualliv falle inn under denne bestemmelsen. Dette er noe aktørene i retten skal forholde seg til, men dommeren kan sies å ha et overordna ansvar for at lover og retningslinjer følges under rettssaken. I straffeprosessloven presiseres også dommerens ansvar ved benevnelsen "i den utstrekning retten tillater". Den gir dommeren mulighet for skjønnsutøvelse. Dommeren kan stille fornærmede spørsmål selv for å klargjøre faktorer i saken. Jeg vil nå si noe om hvordan mine informanter oppfattet dommerne.

En av mine informanter, Kine, opplevde to motsetninger i henholdsvis første og andre rettssak. I tingretten var dommeren passiv, og Kine var sint på han fordi han ikke brøt inn, men lot forsvarer spørre så mye han ville. Hun fortalte om det slik:

Ann Iren: "Hvordan opplevde du å vitne?"

Kine: "Det var helt forferdelig. Det er det verste jeg har opplevd. Altså første gangen, det var det verste. Da var alt imot meg altså. Alt var imot i meg. Den der dommeren, han kjørte meg rett i grøfta rett og slett."

Ann Iren: "Dommeren? Eller forsvareren til tiltalte?"

Kine: "Ja, han og, men det var dommeren som lar dem holde på da, ikke sant. Jeg prøvde hele tiden – må jeg virkelig gjøre det liksom. Og når ikke dommeren skyter inn noe så får dem bare leke seg vilt ikke sant."

Ann Iren: "Hva med bistandsadvokaten din, brøt han inn?"

Kine: "Nei."

Som vi så i del 7.3.3 om forsvareren så følte Kine seg svikta under forsvarers eksaminasjon. Det at ingen brøt inn fikk henne til å føle at ingen trodde på det hun sa. Hun måtte gjenta alt mange ganger, og da særlig de mest ubehagelige detaljene. Under intervjuet rettet hun sinnet spesielt mot dommeren. Da vi snakket om dette, og hvorfor hun ikke ble sint på bistandsadvokaten eller forsvareren isteden, forklarte hun at det antageligvis hadde sammenheng med hvordan saken utviklet seg i lagmannsretten. Der fikk hun oppleve hvor annerledes det kunne være dersom dommeren var aktiv i forhold til hvilke spørsmål som ble stilt:

Kine: "Hun (dommeren. Min anm.) var det beste som kunne skjedd meg, tror jeg. Hun var så utrolig flott."
Ann Iren: "*Den andre saken ble ganske annerledes enn den første da?*"
Kine: "Ja, jeg var ikke inne der lenger enn en time, halvannen. Og hun skjærte igjennom hele veien: "Det der har du spurt om, det der er irrelevant." Det var så flott altså. Hun var jo veldig mye på min side da. Det var jo en dom på det fra før av (i tingretten. Min anm.)."

Situasjonen ble helt annerledes i lagmannsretten. Det var i forhold til aktor at dommeren stoppet irrelevant spørsmålsstilling, og da det ble forsvarer sin tur hadde han ingenting å spørre om. Kine ble veldig sjokkert. Hun hadde gruet seg til at forsvareren skulle begynne å avhøre henne, og så hadde han ingen spørsmål. Hun følte at det hadde betydning at dommeren var kvinne, og opplevde det som at denne dommeren var på hennes side. Kine sine rettssaker illustrerer hvor ulikt eksamineringen kan foregå, og hvor stor innflytelse dommeren kan ha på hvordan fornærmede blir utspurt.

Dommerne har stort sett hatt en lite aktiv rolle i forhold til utspørringen av mine informanter. Linda ble beroliget av dommeren før hun begynte å vitne med at hun skulle ta det med ro, og at det bare var å få det unna, men utover det brøt ikke dommeren inn. Berit ble bedt om å lage en tegning fra åstedet. Dommeren var heller ikke aktiv i Camilla sin sak, og hun sa helt konkret til meg at hun skulle ønske at dommeren hadde brutt av overfor forsvarer i løpet av avhøret. Susanne opplevde at dommeren snakket til forsvarer og tiltalte flere ganger, men syntes han kunne vært enda mer aktiv. Hun fikk tilsnakk selv også ved en anledning der hun hisset seg opp over forsvarers spørsmål.

Tina mente at dommeren i tingretten avbrøt forsvarer for mye, og at han derfor ikke fikk spurt om det han trengte. Noen av spørsmålene som ble avbrutt var usaklige, men hun mente dommeren også stoppet spørsmål som burde stilles. Hun mente dette spilte inn på at voldtektssaken ble anket. Denne dommeren var ifølge Tina selv tydelig stresset, og det virket som om dette var årsaken til at forsvarer ble avspist, og ikke hensyn til henne som offer. Han stilte også flere direkte spørsmål til henne, blant annet rundt følgende:

"Dommeren sa det, jeg husker ikke ordrett hva han sa, men det han sa var at jeg hadde vært med på, at jeg hadde hatt sex med han uten å ha hatt lyst selv før i ekteskapet. Når han dommeren sa det så måtte jeg bare reise meg å gå, de måtte dra meg ned igjen. Det var bare så nedverdiggende. For det var noe helt annet."

Forsvareren stilte også spørsmål rundt Tinas seksualliv, og det opplevdes som ille, men hun var ikke forberedt på at dommeren skulle stille slike spørsmål og følte det spesielt nedverdiggende. Hun syntes totalt sett at det var sjokkerende at retten blandet sammen hennes lyst på sex i ekteskapet med voldtekten hun hadde blitt utsatt for da det for henne var totalt forskjellige situasjoner som hun mente det var uanstendig å blande sammen.

Ut fra hva mine informanter har fortalt kan det sies at hvordan en rettssak blir blant annet vil være avhengig av hvilken rolle dommeren inntar. Dommeren bestemmer hva som skal tillates innenfor rettssalens fire vegger, og har derfor muligheten til å stoppe forsvarere som stiller uanstendige eller irrelevante spørsmål. Dette vil da være avhengig av om dommeren inntar en passiv eller aktiv rolle under rettssaken.

7.3.5 Jury

I lagmannsretten vil det være en jury til stede. Fire av de fem informantene som har hatt saken oppe i lagmannsretten syntes det var vanskeligere når disse var til stede. Følgende ble sagt:

"Bare det at de satt der, og ikke et blick som fikk meg til å tro at her er det noen som tror meg. Jeg følte liksom at dette her går helt feil vei. Det var ganske forferdelig å sitte der. Jeg visste ikke helt. Det var ganske mye mer skremmende med alle de i forhold til når de ikke var der." Susanne

"De satt bare der og var tilhørere. Jeg fikk ikke noe følelse fra dem. Det var bare ubehagelig at de var der." Linda

"Det var jo steinansikter da. Du følte at det var mange som så på deg." Tina

"Jeg synes det er ubehagelig i forhold til det at det er mannen i gata. Det synes ikke jeg er noe ålreit. Det er greit når det er profesjonelle folk som vet hva dem har med å gjøre, men når det er mannen i gata så vet dem ikke hva det gjelder... Jeg så ikke på dem, men forholdt meg til de som snakka til meg." Kine

Susanne opplevde at juryen ble mer positive til henne etter hvert, noe hun mente skyldtes forsvarers og tiltaltes oppførsel i retten. Hun fikk nikk og smil fra dem mens hun forklarte seg, men syntes likevel det var ubehagelig å ha dem der. Kine var redd for at hun skulle kjenne noen av dem som satt i juryen, og mente det burde være kun profesjonelle folk som tok seg av rettssakene. Linda mente det hadde vært bedre dersom juryen for eksempel satt bak en skjerm slik at hun hadde sluppet å føle seg beglodd.

7.4 DELTAKELSE OG RETTIGHETER

På 1600-tallet var det privat påtale som var hovedregelen (Robberstad 1994). Det var ofrene selv som foretok forfølgningen av krenkelser mot ære, eiendom eller legeme. Utviklingen i Norge fra 1700-tallet og fremover har gått i en retning der ofrene har blitt satt mer og mer på sidelinjen ifølge Robberstad (1994). Dette har skjedd parallelt med at det offentlige har tatt ansvar for straffeforfølgningen. I dag er påtalen primært en offentlig sak, og ofrene er blitt fratatt muligheten til å utøve særskilt innvirkning på saken da saken er mellom staten og den tiltalte.

I straffesaker i Norge stiller ofrene på lik linje med andre vitner. Forskjellen i voldtektssakene er at de har en bistandsadvokat, og denne kan, som jeg skrev i kapittel 6, få enkelte rettigheter ved å kreve erstatning på vegne av offeret, noe samtlige av mine informanter gjorde. Om ofrene bør ha utvidete rettigheter eller full partsstatus har vært et meget omstridt tema, og ble for alvor satt på dagsorden i 2003 da Anne Robberstad fremla sin rapport "Kontradiksjon og verdighet" om offerets plass i rettsvesenet i Norden (2002). Hun fremmet her forslag om at fornærmede burde få de samme rettighetene som tiltalte i straffesaker. Kort forklart vil det å ha partsstatus innebære like rettigheter som tiltalte med mulighet for å stille spørsmål, være til stede under hele rettssaken (ofrene ville da ha fått hørt tiltalte sin forklaring), føre beviser, være til stede ved alle rettsmøter og anke saken (Robberstad 2002). Det finnes muligheter for å oppnå partsstatus i dagens system (ibid), men ingen av mine informanter var i denne posisjon.

Tirsdag 5/11-02 deltok jeg på et nordisk seminar om fornærmedes straffeprosessuelle stilling der Robberstads rapport var utgangspunktet. Hun argumenterer for at ofrene bør få bli fullverdige parter i egne saker²¹. Representantene fra Finland og Sverige, der ofrene har en mer sentral rolle enn i Norge, snakket positivt om dette ut ifra sine erfaringer. Motargumentet fra påtalemyndigheten her hjemme gikk, i tillegg til de økonomiske motforestillingene, ut på at det ikke er behov for dette.

Her vil jeg ta opp hvordan ofrene opplevde det at de ikke hadde de samme rettighetene som tiltalte. I forhold til dette stilte jeg åpne spørsmål til mine informanter. Det kan argumenteres med at jeg burde stilt konkrete spørsmål om de ulike partsrettigheter, men jeg mener dette kunne ført til ledende spørsmål. Videre har folk utenfor jussens verden ofte ikke stor kunnskap om slike rettigheter. Det jeg ønsket å finne ut var hva ofrene syntes burde være annerledes ut fra sine opplevelser. Jeg tok derfor utgangspunkt i hva ofrene fortalte meg om hvilke rettigheter de eventuelt ønsket, og hvor deltakende de ville være. Dette er derfor ikke en gjennomgang av alle mulige rettigheter²².

Det som opptok syv av mine informanter var at de ikke hadde samme rettigheter som tiltalte. Det å få være til stede når tiltalte forklarte seg i retten var et sentralt tema, noe også muligheten til å kunne anke saken var. Et ønske om at bistandsadvokaten skulle fungert mer som en forsvarer ble også uttrykt.

To av informantene, Linda og Tina, reagerte på hvordan deres rolle var i forbindelse med rettssaken. De uttrykte det på følgende måte:

"Altså, man får litt sjokk når man forstår hvor liten rolle man faktisk spiller i det. Saken går sin gang uansett." Linda

"Og så mista jeg på en måte saken min skjønte jeg etter hvert. Plutselig så var jeg vitne. Det var veldig vanskelig. I hvert fall for sånne som meg som pleier å ordne opp i mine egne ting. Så skulle jeg være vitne i den saken som var noe av det verste og viktigste jeg har gjort noe med i livet." Tina

---

²¹ Dette blir også foreslått i en europeisk rapport: *Rape: the forgotten issue*, fremlagt av professor Liz Kelly og Linda Regan i 2001.

²² Fornærmedes rettigheter i Norge og Norden er redegjort for i Anne Robberstads rapport, *Kontradiksjon og verdighet* (2002).

Når det gjaldt å være part i saken var Tina den eneste som var helt klar på at det var noe hun ikke ønsket:

"Han (en person i avisen fra en artikkel om ofre og partsrettigheter. Min anm.) er ikke for at offeret skal bli part i saken. Og det er jeg litt enig med han i altså. For jeg vil på en måte ikke ha det ansvaret. Da blir det enda mer meg som går til angrep på han. Jeg synes på en måte det er veldig greit jeg at det er det offentlige som skal straffe han for det der. Ikke jeg. Så kan jeg heller mene hva jeg vil om lengden på straffen og alt det der... Hvis vi skal være part så vil det ha mye å si hva slags ressurser vi har. Vi har opplevd et overgrep som mer eller mindre reduserer oss, og så skal vi måtte gjøre en jobb."

I hennes tilfelle handlet det om hennes egen ektemann, og hun var veldig i tvil i forhold til det å anmelde og opprettholde anmeldelse mot han, og syntes det var et tungt ansvar. For henne ville det å skulle være part gjort at hun hadde følt seg enda mer ansvarlig i forhold til straffesaken mot mannen, noe hun ikke ønsket. Hun tror partsrettigheter kunne blitt en ekstra belastning for ofrene. Videre var Tina opptatt av at måten et offer kunne benyttet partsstatusen sin på ville vært avhengig av hva slags ressurser personen hadde, og at dette kunne ført til ulikheter. Camilla, som kan sies å ha vært i en noe lignende situasjon som Tina, bortsett fra at overgriper var en ekskjæreste i hennes tilfelle, var helt uenig og var den som var klarest på at hun ønsket at ofrene skulle være part i saken. Hun fortalte følgende om sitt syn på saken:

"Jeg mener at en fornærmet må være part i egen sak. For det jeg opplevde når jeg kontaktet politiet var at jeg ble avvist hele tiden fordi at de skulle være objektive. Og aktor var objektiv, men forsvareren var ikke objektiv, ikke sant. Informasjonen vil bli mer korrekt... Som fornærmet og vitne så blir ikke vitnemålet tillagt like stor bevismessig betydning som et vanlig vitne. Og jeg tenker på andre voldtekts ofre som ikke hadde de skadene jeg hadde, hva med dem? Jeg tror at det ville blitt mye mer rettfærdig og mye mer riktig belysning av sannheten hvis offeret kunne fått lov til å være part i egen sak, og få lov til å stille spørsmål"

Susanne sa også at hun ønsket å være part i saken, men var usikker i forhold til det å være til stede hele tiden. Hun visste ikke om hun hadde orket å høre på tiltalte, og syntes derfor at det måtte være mulighet til å velge om hun ville vært der når tiltalte forklarte seg eller ikke. Det viktige ville vært og hatt muligheten. Hun syntes det var urettferdig slik som det var:

"Rettighetene som han hadde følte jeg var veldig urettferdig. At han skulle få mer rettigheter enn meg når det var jeg som var offeret. Det ble tatt hensyn til han, men ikke til meg. Ja om jeg bare hadde fått muligheten i hvert fall."

De andre informantene var ikke så klare i sin tale som disse tre på dette feltet. Linda og Kine var usikre i forhold til dette. Linda svarte følgende på spørsmål om hun hadde ønsket å være mer deltakende under rettssaken: "Mer deltakende - ja, jo, nei jeg er ikke sikker på det. Ja på en måte så ville jeg jo gjerne hatt litt flere rettigheter da." Da hun fortalte om hvilke rettigheter hun kunne tenke seg så handlet det om muligheten til å kunne høre hva tiltalte sa, men hun mente også at dette måtte få være noe hun kunne velge, og ikke tvang. Videre var hun opptatt av å kunne anke, og at bistandsadvokaten skulle fungert mer som en forsvarer for ofrene. Med disse rettighetene ville hun langt på vei hatt partsstatus. Kine var opptatt av det med å kunne høre tiltaltes forklaring, men sa også at hun var usikker på om hun hadde orket det.

Når det gjaldt å være til stede under eksaminasjonen av tiltalte var dette noe som ble ønsket, men Kine, Susanne og Linda ville at det skulle være en mulighet som de kunne avstå fra dersom de ikke orket det. Tina og Camilla var klare på at de hadde ønsket å høre tiltalte sin versjon, og syntes det var vanskelig å skulle vitne uten å ha hørt hva han sa. Camilla sa følgende om dette:

"Altså, han løy jo som bare det under rettssaken, og jeg hadde ikke lov til å kommentere, jeg hadde jo rett og slett ikke lov til å være inne under det første avhøret av han, og det hadde jeg fått hvis jeg hadde vært part i saken. Og da kunne jeg tilbakevist mye av det han sa hvis jeg hadde fått lov til å være med der, ikke sant. Det er jo mange usannheter som kan bli tatt for god fisk av dommeren."

De syntes begge det var vanskelig å skulle motbevise hva tiltalte sa når de ikke hadde fått høre han selv. Linda, Tina og Camilla uttrykte klart at de gjerne ville hatt ankerett.

Fem av informantene mente at bistandsadvokaten burde hatt en større rolle i retten. Tina sa det slik:

"Ja, det er vel det jeg har tenkt på siden. At hun kanskje burde vært mer på banen på mine vegne og på barnas vegne kanskje. Isteden for at jeg skal være part i saken, men at hun på en måte var motparten hans eller et eller annet sånt."

Selv om partsstatus ikke uttrykkes konkret som ønske av alle tyder ønskene om flere rettigheter på at informantene ikke har opplevd det eksisterende system som rettferdig og tilfredsstillende. På den annen side fremmet Tina et viktig poeng i at det for noen ofre vil føles som en ekstrabelastning å skulle ha et slikt ansvar. Flere vektla også at det ikke måtte være slik at de ble nødt til å for eksempel høre tiltaltes forklaring i retten. En ting er ønsket om å ha rettighetene, men viktigheten av at bruken av dem må være frivillig ble påpekt.

7.5 OPPSUMMERING OG DISKUSJON

Noe av det som opplevdes spesielt tungt for kvinnene jeg intervjuet var at hele prosessen tok så lang tid. Ventetiden gjorde bearbeidingen av det seksuelle overgrepet vanskeligere, og de følte at de ikke kom seg videre i livet. God informasjon i ventetiden samt støtte fra advokat og familie var faktorer som kunne lette prosessen.

Kvinnene var redde for å møte overgriper igjen under rettssaken, og de opplevde møtet som ubehagelig i tillegg til at flere ble utsatt for truende oppførsel. Når det gjelder redselen for tiltalte i forbindelse med rettssaken fungerte det bra der hvor offeret hadde et eget rom å oppholde seg i. I denne type saker hvor ofrene ofte har ettervirkninger som følge av overgrepet jamfør kapittel 3, kan det være av stor betydning om de kunne slippe trusler og ubehageligheter fra overgriper i tillegg til belastningen med rettssak. Anonym vitneførsel er omdiskutert av rettssikkerhetsgrunner og regulert i Straffeprosessloven (Ot.Prp. 40. 1999-2000). Hovedsakelig kan det tillates dersom det er grunn for å tro at vitnet ikke vil kunne gi en uforbeholden forklaring uten å være anonym (ibid). Ut ifra hva mine informanter har fortalt tror jeg ikke-prosessuelle virkemidler for å trygge ofrene under rettssaken på mange måter kan fungere like godt som anonym vitneførsel. Jeg tenker da på bygningsmessig tilrettelegging slik at de slipper trusler og ubehageligheter fra tiltalte, ulealarm og ledsaging til og fra rettsbygningen. Det å stille egne rom til disposisjon for fornærmede burde være et tilbud som ble presentert for alle i voldtektssaker.

Da voldtektsofrene vitnet i retten ble de i stor grad overlatt til seg selv ved at bistandsadvokatene og dommerne inntok passive i roller og i liten grad var på vakt i forhold til hva slags spørsmål som ble stilt til fornærmede. Kvinnene opplevde det som stressende og følte seg nærmest trakassert av forsvarernes spørsmålsstilling. Deres moral og verdighet ble satt i fokus, og forsøkt trampet ned. Ifølge den pågående undersøkelsen til Helstrup (Dagsavisen 23.6.2004) om hva som vektlegges i domspapirene fra voldtektssaker er fokus gått bort fra negativ vinkling på hva slags klær fornærmede hadde på seg og hva slags alkoholpåvirkning hun var under. Dersom det er slik at denne type spørsmål ikke har noen betydning i forhold til domsavsigelsene kan det spørres om hvorfor dommere likevel tillater utstrakt utspørring av ofre om slike faktorer. Hvilken funksjon har disse spørsmålene? De kan bidra til usikkerhet og vanskeligheter for ofre selv. De kan brukes som et forsøk på å influere juryen ved å spille på mulige fordommer blant dem. Forsvareren har en jobb å gjøre som innebærer at hensynet til klienten, det vil si tiltalte, kommer først, og det kan derfor være vanskelig å kreve at hun/han bør vurdere nøye hva slags spørsmål som kan stilles fornærmede ut ifra hvordan offeret vil takle det. Inne i rettssalen vil det overordnede ansvaret i så måte ligge hos dommeren, og ut ifra hva mine informanter har fortalt lar dommere forsvarere gå mye lenger i sin spørsmålsstilling enn hva retningslinjene tilsier at de skulle fått lov til. Det medfører stor forskjellsbehandling av disse sakene når noen dommere følger retningslinjene mens andre ikke gjør det. En mer entydig praksis ville vært et steg i riktig retning. Bistandsadvokaten har som oppgave å støtte ofre gjennom rettssaken. Deres juridiske ekspertise tilsier at de burde vite noe om hva slags spørsmål som kan stilles ofre og ikke. Som sagt har fornærmedes advokat lov til å protestere for å hindre utilbørlige eller irrelevante spørsmål. Slik sett hviler det et ansvar på dem også i forhold til å hindre at unødige spørsmål stilles deres klient. Om mytene fortsatt lever i rettsapparatet vil drøftes nærmere i kapittel 9. I tillegg vil mulige svakheter i rettsapparatet som system tas opp.

Mine informanter uttrykte ønske om økt deltakelse og flere rettigheter. Det å få være til stede da tiltalte avga forklaring, ha mulighet til å anke saken, og en mer aktiv bistandsadvokat var ønsker som ble fremhevet Tidligere så vi at flere av kvinnene følte at de ikke fikk sagt det de ville da de vitnet. Et poeng med flere rettigheter ville også ha vært å øke deres mulighet til å bli stilt spørsmålene de ønsket slik at de i større grad hadde fått frem det de ville. Dette handler ikke bare om at de vil få sagt det som de oppfatter som viktig for saken juridisk, men om at overgriper gjennom deres vitnemål skal få høre hva han har gjort mot dem. Dette kan være et ledd i bearbeidingen av overgrepet, noe jeg kommer nærmere inn på i neste kapittel.

KAP 8 UTFALL

Av mine informanter har Silje og Cecilie fått sine saker henlagt, mens Tina, opplevde at mannen hennes ble frikjent i lagmannsretten etter å ha blitt dømt i tingretten. I de resterende fem sakene ble tiltalte dømt. Hvilken betydning har utfallet av saken for kvinnene? Hvilke tanker gjør de seg i ettertid om prosessen de har vært igjennom? Hva syntes de om reaksjonen overfor overgriper? Hva syntes de selv skulle vært gjort? Følte de at de fikk noen form for oppreisning? Har prosessen hjulpet dem i forhold til bearbeiding av overgrepet?

Den 18. juli 2004 var det en reportasje i Aftenposten som omhandlet at det i Danmark nå er foreslått en ordning der voldtekts ofre skal få sjansen til å møte gjerningsmann i en slags forliksmegling. Dette forslaget er fremmet på bakgrunn av at ofre kan ønske å konfrontere overgriper med hva han har gjort, og at ofrene gjennom en slik megling skal kunne bearbeide voldtekten bedre sier Karin Sten Madsen (i Aftenposten 18.7.2004). Anne Robberstad sier i avisartikkelen at dette også er noe vi bør se på her i Norge. Hun mener dette kan være vel så helende for ofrene som en straffesak som begynner lang tid etter overgrepet. Jeg spurte mine informanter om de kunne tenke seg noen annen måte å ta opp saken på enn slik det gjøres i dag, og deres syn på dette vil bli presentert i siste del av kapitlet.

8.1 BETYDNING AV UTFALLET, OG ETTERTANKE

Jeg vil her si litt om hvilke tanker mine informanter gjør seg om utfallet av saken, og hva de tenker om prosessen de har vært igjennom nå i ettertid. Det kan være forskjeller på hvordan de ser på dette avhengig av utfallet i saken deres, og jeg deler dem derfor inn i forhold til om saken ble henlagt, tiltalte frifunnet eller dømt.

8.1.1 Henleggelse

Ut fra Statistisk Sentralbyrås statistikk er henleggelse det mest vanlige utfallet av en voldtektsanmeldelse. Hele 80 % av de anmeldte sakene ble henlagt i 1997 (Stene 2001). Norge har blitt kritisert av FNs kvinnekommisjon fordi dette tallet anses å være meget høyt (Hennum 2004). I denne sammenhengen vil hvordan det oppleves av et offer å få sin sak henlagt settes i fokus.

To av mine informanter, Silje og Cecilie, fikk sine saker henlagt. Cecilie fikk denne beskjeden per brev allerede to måneder etter at hun anmeldte voldtekten. Silje fikk derimot ikke saken endelig avgjort før det hadde gått to år etter anmeldelsen.

Cecilie forsto det som at saken ble henlagt fordi det var tre gutter til stede på den aktuelle festen, men bare to jenter, og at guttene rottet seg sammen slik at politiet hadde tre vitner mot to å gå ut ifra. I tillegg forsto hun det på advokaten som at saken ikke stilte så sterkt fordi hun var beruset. Hun syntes uansett det var rart at de kunne henlegge saken. Hun mener at det burde vært opp til retten å avgjøre hva som skjedde, og følte saken ble avgjort uten at den var blitt rettferdig behandlet. Hun hadde skader på kroppen i form av kloremerker og rifter. Dette hadde tiltalte forklart med at de gikk gjennom noen skarpe busker. Hun syntes det var besynderlig at politiet skulle tro den forklaringen siden hun hadde på seg olabukse som er laget av et sterkt stoff. På bakgrunn av dette tenker hun i ettertid at hun ikke ville anmeldt hvis hun ble utsatt for et overgrep en gang til:

"Hvis det skulle skje meg en gang til så har jeg faktisk ikke lyst til å anmelde for jeg tenker at det blir henlagt allikevel. De må jo ha bevis på at det er et eller annet. Jeg hadde kloremerker, jeg hadde rifter, men det var ikke nok."

Cecilie fortalte at hun angret på anmeldelsen for sin egen del fordi den bare medførte negative ting for henne. Hun syntes likevel det var viktig i tilfelle han forgrep seg på noen andre for da kunne hun vitne. Hun mente at alle egentlig bør anmelde med tanke på om overgriper gjør det igjen. Hun er likevel i tvil med tanke på at ikke alle orker noe slikt siden det ofte fører mest negativt med seg for personen det gjelder.

Det var vanskelig for Cecilie å akseptere at saken ble avsluttet slik. Det var likevel ikke hevtanker hun fortalte om i intervjuet. Det dreide seg om å bli hørt og trodd, og om at overgriper skulle erkjenne hva han hadde gjort. På spørsmål om hva en dom ville betydd for henne svarte hun følgende: "Da hadde jeg blitt hørt, trodd. Samme om han hadde fått bot eller ti års fengsel. Jeg hadde i hvert fall blitt hørt og trodd. Det holder det." For henne ble det en uoppgjort sak, og hun fortalte at hun flere år etter begynte å gå til en samtalegruppe hos Dixi. Videre gjorde hun forsøk på å kontakte overgriper:

"Når fredagen kom så tok jeg meg et par halvlitere og så gikk jeg bort til foreldrene hans for jeg visste at han bodde der og banka på. Sa jeg ville prate med han. Jeg skulle fortelle han akkurat hvordan jeg hadde det, akkurat hva han har gjort for noe bare for å se reaksjonen hans og høre hva han hadde å si. Så var han ikke hjemme, det ble bomtur."

Noen dager etter fikk hun tak i han på telefon, og fikk fortalt han det hun ville. Han husket den kvelden, men mente fortsatt at han ikke hadde gjort noe galt. Cecilie følte seg uansett bedre fordi hun hadde fått sagt til han hva han hadde gjort mot henne. I tillegg er hun mindre redd for han etter at hun kontaktet han. Han var ikke så skummel lengre.

Silje sin sak ble også henlagt. Det verste for henne var at dette ble sett på som et bevis for at hun løy i vennekretsen. Hun fortalte følgende om dette:

"Det var ganske tøft fordi det kom svart på hvitt hjem at denne saken var henlagt. Da hadde jeg jo sitti der og jugi da. Da var det til ingen nytte da. For i mellom tiden så visste jo alle om det da for X (overgriper. Min anm.) hadde ikke holdt kjeft om hva jeg hadde gjort. Jeg hadde jo dømt han uskyldig... Den dagen den første henleggelsen kom (Bistandsadvokaten hennes rådet henne til å klage avgjørelsen inn for statsadvokaten, noe hun gjorde. Min anm.) fikk jeg vite at X (overgriper. Min anm.) hadde vært på byen og feira med gutta hele natta. Det var jo et bevis på: Hvem var det de trodde på nå da. Det er ikke sant. Det var kjempebevis for alle det. Saken var henlagt. Det var ikke fordi de tvilte på han, men da var det jeg som hadde jugi."

Videre syntes hun møtet med politiet, og ventingen på en avgjørelse var veldig tungt, og i ettertid angret hun på at hun hadde anmeldt voldtekten:

"Det er mange, mange ganger som jeg har angra så utrolig. Jeg sleit veldig lenge med det at jeg hadde utsatt meg for de ekstra tingene, gått og anmeldt det faktisk. Hvis det skulle ha skjedd igjen så ville jeg aldri ha gått og anmeldt det. Aldri i livet om jeg ville gått og ydmyka meg så fælt nede på politistasjonen overfor en etterforsker som jeg føler egentlig ikke har den respekten for meg. Du blir litt sånn umyndiggjort når du sitter der, og så skal du gå i alle de månedene og vente på at kanskje ting skjer. Alt blir jo bare henlagt."

Silje sitter igjen med samme inntrykk som Cecilie om at det ikke var verdt det, og at det førte for mye negativt med seg. Ut fra hva disse to fortalte var det tydelig at det var vanskelig å slå seg til ro med en henleggelse. Det føltes ikke rettferdig, og i tillegg gjorde mistro fra folk i nærmiljøet situasjonen verre ved at de på en måte fikk sin mistro bekreftet. Både Cecilie og Silje hadde også ubehagelige møter med politiet, som særlig for Silje bidro ekstra til at hun angret på anmeldelsen. Hun følte at hun hadde latt seg nedverdige hos politiet til ingen nytte.

8.1.2 Frifinnelse

Ektemannen til Tina ble dømt i tingretten, ikke bare for voldtekten, men også vold og trusler. Han anket kun voldtekten, og ble frifunnet i lagmannsretten. For Tina var dette uforståelig siden han så å si hadde innrømmet overgrepet i politiavhør. I lagmannsretten tok forsvarer opp veldig mye fra deres fortid presentert ved vitner på hans side. Slik hun så det handlet det om helt andre ting enn om han hadde begått voldtekt eller ikke. Hun syntes det var veldig tungt at en jury kunne mene at hun fortjente noe slikt. Hun fortalte om hvordan hun opplevde dette:

Tina: "Jeg var jo veldig innstilt på at dette er en rettssak og sånne ting, men når det ble sånn som det ble i lagmannsretten så sliter jeg mer og mer med hva det er som gjør at de etter at jeg vitna i to timer, og jeg satt der og de har kanskje fulgt med på ansiktsuttrykk og væremåte og sånn, men hvordan i all verden kan de stemple meg som så ufyselig eller jævlig mot han at jeg bare skal tilgi han for dette her. Det er veldig vanskelig. Hadde det vært at de følte at de ikke hadde bevis eller at jeg ikke var troverdig eller noe sånt noe så hadde det vært noe helt annet. Jeg synes dommen er veldig vanskelig å leve med. Hva tror andre folk om meg? Mange ganger så føler jeg at jeg har fått et nytt problem av det på en måte."

Ann Iren: "Hva slags tanker har du om rettssystemet sånn totalt sett etter dette her?"

Tina: "Noen ganger så har jeg sagt at etter dette her så mista jeg troen på rettssystemet fordi de lot så mye annet spille inn, men jeg har selvrespekten. Han kom ikke i fengsel, men jeg har ikke gjort dette verre enn det var, ikke blåst det opp og lagd masse mer dritt og tatt igjen."

I forhold til om hun angret på anmeldelsen sier hun: "Jeg ville ikke gjort det om igjen hvis det bare var voldtekten. Det hjelper meg jo ikke noe, føler jeg." Videre spurte jeg henne om hva en domfellelse ville betydd for henne, og fikk følgende svar:

"For han (overgriper. Min anm.) fortalte at i hjembygda hans kom de bare til å le av det, man kunne ikke voldta sin egen kone og sånn. Det var en av tingene som jeg håpet på med anmeldelsen, at samfunnet sa at dette her aksepterer vi ikke. Dette her synes ikke vi er en ålreit måte å oppføre seg på. Du har faktisk gjort noe helt uakseptabelt her. Det ville kanskje fått han til å forstå."

Tina følte altså at han gjennom frifinnelsen fikk bifall fra samfunnet om at det han hadde gjort ikke var galt, men noe hun måtte finne seg i. Det hun ønsket mest av alt var at han skulle innse hva han hadde gjort:

"Er det noe jeg virkelig ønsker meg i livet så er det at han skal komme og be om unnskyldning. Ærlig og oppriktig. Det mennesket du valgte å leve livet ditt sammen med har du gjort forferdelig vondt."

8.1.3 Domfellelse

I fem av mine informanters saker ble utfallet av saken domfellelse. Hva har det innebåret for kvinnene at overgriper ble funnet skyldig? Ville de ha anmeldt en gang til? Det som ble spesielt fremhevet av fire av kvinnene var viktigheten av at de hadde blitt trodd. To av dem uttrykte det slik:

"Det var en lettelse å bli trodd... Det er den største delen av det for min del. For det andre syntes jeg det var bra å bli tatt såpass alvorlig. At de faktisk ga han X år, og først X år og X måneder." Kine

Linda: "Det som det har vært en utrolig stor hjelp for da, er at jeg ikke er noe redd for å prate om det, jeg har ingen sperrer på det sånn utad."

Ann Iren: "Du har ikke følt deg mistrodd noen gang på det her?"

Linda: "Nei, det er det som er så utrolig. Det er det som er den viktige delen av det. Det at jeg har blitt trodd to ganger, og det er kjempeviktig da. Selv om det er mange frustrasjoner, det tar lang tid og alt det der så har det vært en viktig del av bearbeidelsen."

Det å bli trodd har stor betydning for de voldtatte. Dette kan ha sammenheng med holdningene i samfunnet for øvrig, og hvordan disse kvinnene kan ha internalisert fordommer slik at de følte at det hadde mye å si å bli trodd (Marstrøm og Ludvigsen 1999).

Et annet moment som ble trukket frem i denne sammenhengen var at ofrene kunne føle seg trygge mens overgriper sitter i fengsel. Denne tiden kunne også brukes til å forsøke å komme seg litt ovenpå før overgriper slapp ut igjen. Susanne sa det slik:

"Det var godt for meg den tida. I begynnelsen så gikk det en stund før jeg i det hele tatt turte noe, men så plutselig ble jeg klar på at han sitter inne, og det gjorde at jeg fikk såpass lang tid på meg til å bli trygg nok til å gå ut igjen at når han kom ut igjen så turte jeg å gå ut."

For Berit var dette det viktigste med dommen slik jeg forsto henne:

"Jeg er jo veldig glad for at han får straff. Jeg har jo vært veldig redd for det i perioder at siden navnet mitt står i rapporten at han kanskje finner meg. At han blir hevngjerrig, og hvis han da kommer ut etter kort tid, ett år ikke sant så kanskje han vil oppsøke meg. Det er klart jeg har tenkt på det. Det ligger trygghet i det rett og slett. Jo lenger han sitter inne, desto mer trygghet ligger i det for meg."

Camilla var også veldig opptatt av dette, men i hennes tilfelle hadde ikke politiet klart å få tak i overgriper enda så han var fortsatt på frifot, noe som gjorde henne engstelig. I tillegg syntes hun dette var dårlig av politiet siden han var blitt observert i byen ved flere anledninger. Hun følte heller ikke at hun fikk noen form for oppreisning før han blir satt inn.

Linda har ikke fått noe informasjon om den dømte har blitt fengslet eller ikke. Dette ville hun gjerne hatt. Det handlet om å se resultater av hva hun hadde vært igjennom. Kine fikk derimot litt for mye informasjon i forbindelse med dette syntes hun. Hun fortalte:

Kine: "I jula, lille julaften så fikk jeg plutselig en telefon ifra fengselet han satt i om at han skulle ha permisjon i to dager."

Ann Iren: "*Fikk du telefon om det lille julaften?*"

Kine: "Ja. Egentlig skulle det gjøres skriftlig skjønner du, men det hadde ikke han fått gjort da. Det var for det første, greit at de sier fra, men nei jeg vet ikke hvor lyst jeg har til å høre det. For det første så kommer det opp igjen og så blir det litt sånn bekymringer. Nei, jeg synes ikke det var noe ålreit. Det var visst en ny prosedyre hos politiet da. Jeg fikk meg et lite sjokk."

Det er et poeng for kvinnene å se enden på prosessen de har vært igjennom. Å få vite at nå sitter han som begikk overgrepet inne. Slik ser de et resultat av anmeldelsen de leverte til politiet, og i tillegg kan de føle seg trygge i hvert fall for en periode.

Informantene mine var også opptatt av at dommen ville bidra til å få frem at seksuelle overgrep ikke er akseptabelt.

I ettertid har ofrene hatt ulike formeninger om de syntes at domfellelsen gjorde at det var verdt å gå igjennom en rettssak, eller om de angret på at de anmeldte i utgangspunktet. Susanne sa at hun ikke angret siden han ble dømt, og i tillegg var det viktig for henne at han innrømte overgrepet i det første politiavhøret selv om han gikk tilbake på det senere. Hun fortalte:

"Det å vite at han en gang har sagt at ja, jeg har gjort det og skrevet under på det, det betyr enormt mye ja. For da vet jeg at han har en liten forståelse, selv om jeg ikke aner hva som skjer i tankene hans, så vet jeg at selv om han gjerne kommer til å angre resten av livet på at han sa det, så vet jeg at det var noe som skjedde inni han med at han innrømte det."

Linda følte at det var verdt det, og at hun gjorde det rette ved å anmelde. Dette med tanke på å hindre han i å forgripe seg mot noen andre. For henne fungerte det også som en slags bearbeiding ved at hun lærte mye om seg selv og egen styrke, og at hun ikke er redd for å prate om det som skjedde. Berit var også helt klar på at dette var noe hun måtte gjøre med tanke på andre, og mener at alle bør anmelde. Hun har ikke angret i ettertid.

Kine var ambivalent i forhold til om det var det beste å anmelde overgrepet. Hun angret en del underveis, og har lurt på hvordan det ville vært dersom hun hadde tidd stille om det isteden. I ettertid var hun likevel glad for at hun hadde gjort det, og at han ble dømt. Hun fortalte:

"Når jeg var ferdig så var det ålreit. Da var jeg ufattelig glad for å være ferdig med det. Fordi det tok så lang tid. Du ville og måtte komme videre, men kom ingen vei. Du må hele tiden ha kontakt med de samme personene i to år som bare dro deg tilbake til det som skjedde. Jeg føler vel egentlig at det var verdt det, men med det oppstyret, og alt som har vært rundt det så veit jeg ikke om det hadde vært bedre og tidd stille om det. Ikke sagt noe om det. Jeg lurar på hvordan det hadde vært. Det har vært mye om det og rundt det for min del. Det at folk rundt meg visste om det."

Underveis angret Kine altså en del på anmeldelsen, og mest fordi det tok så lang tid. Tiltalte ble dømt, men hun er likevel i tvil om det hadde vært bedre å la det hele være.

Camilla ville ikke gått igjennom noe sånt igjen. Hun oppfattet systemet som kvinnefiendtlig, og mente at politiet ikke evnet å se saker i sammenheng, noe som gjorde prosessen veldig tung for henne.

To av informantene, Susanne og Linda, angret ikke i ettertid, og følte også at prosessen bidro til deres bearbeiding av overgrepet. At disse følte det slik må ses i sammenheng med at de også var fornøyde med måten de ble behandlet på av politi og bistandsadvokat. Begge har følt seg trodd av sine nærmeste og aktørene i rettsapparatet, bortsett fra forsvarer. Susanne fikk problemer som følge av forsvarers utspørring og mistenkeliggjøring av henne, men angret likevel ikke. Historiene til Susanne og Linda kan ses som uttrykk for at rettsapparatet kan fungere på en god måte for ofrene dersom de blir ivare tatt gjennom prosessen.

8.2 REAKSJON OVERFOR OVERGRIPER

I kvinnes saker har straffens lengde variert mellom ett år og i underkant av fire års ubetinget fengsel. Den laveste straffen på ett år var utfallet i Berit sin sak som omhandlet voldtektsforsøk. Blant de fullbyrdede voldtektene var den laveste dommen på ett år og

åtte måneder. Den lengste dommen ble avsagt i Camilla sin sak, men den innbefattet flere tiltalepunkter, blant annet vold og trusler. Der hvor saken kun omhandlet voldtekt var den lengste dommen på tre år. Når ofrenes stilling i rettsapparatet blir omtalt i media legges det ofte vekt på at de er hevngjengjerrige, og derfor ikke kan uttale seg om temaer som for eksempel straffnivå. Er det slik at ofrene bare ønsker at overgriper skal få mest mulig straff slik at de får sin hevn, eller gjør de seg noen andre tanker rundt straff og hva de ønsker å oppnå? Hva slags synspunkter ofrene har på straffeutmålingen og på straff generelt vil tas opp her²³.

I forrige del så vi blant annet at betydningen av straffen lå i tryggheten offeret kunne føle mens overgriper var fengslet. Silje, som fikk sin sak henlagt, mente at en eventuell straff burde ses i forhold til hvor lang tid det ville ta før den personen som ble utsatt for overgrep kunne fungere normalt igjen, og mente ut ifra det at straffnivået i dag er for lavt:

"Jeg sleit for å komme meg sånn noenlunde på beina igjen i de første 4 1/2 til fem år så jeg synes minimum på voldtektsstraffer i dag skulle vært på fem år. Også fordi da får den som har blitt utsatt for det litt tid til å kunne komme seg ut uten å være redd for at den personen skal du kunne møte på gata igjen."

I Kine og Linda sine saker ble straffeutmålingen, slik de forsto det, influert av hvor lang tid det tok å behandle sakene. Dette ble det gitt uttrykk for i dommene. Slik Kine fikk det forklart av sin advokat fikk tiltalte utmålt lengre straff i lagmannsretten fordi retten mente han hadde sløst med offerets og rettens tid ved å anke saken. Linda forsto det derimot slik at tiltalte fikk en form for strafferabatt fordi han ikke kunne lastes for at rettssaken tok så lang tid²⁴. Linda oppfattet dette som urettferdig da hun fikk inntrykk av at forsvarer og tiltalte bevisst utsatte saken. Hun møtte i retten fire ganger før saken ble ferdigbehandlet. Dette skyldtes at tiltalte ikke hadde fått beskjed i tide om tidspunkt for hovedforhandling i tingretten. I lagmannsretten møtte han ikke ene gangen saken var berammet grunnet sykdom. Hvordan retten vurderer om tiltalte skal få økt eller redusert straff på grunn av hvor lang tid det tar er vanskelig å si. Det kan ha betydning hvem det er som har anket

---

²³ I denne sammenheng velger jeg ikke å ta opp diskusjonen om hensynet til offeret forsvarer bruken av strafferettslige reaksjoner.

²⁴ Jeg vil påpeke at ventetiden i rettsapparatet selvsagt også kan være belastende for tiltalte.

saken. I Kine sin sak var det kun forsvarer som anket saken, mens i Linda sitt tilfelle anket både aktor og forsvarer. For Linda virket det uansett provoserende at overgriper skulle få nedsatt straff fordi det tok lang tid, når nettopp det at det tok lang tid forverret situasjonen for henne.

Samtlige fem syntes straffene overgriper fikk var for lave. Tre av ofrene satte dette i sammenheng med annen form for kriminalitet som for eksempel narkotika- og økonomiske forbrytelser. De syntes at lovbrudd som gikk så dypt inn på en person, og som satte slike varige spor burde straffes hardere enn de mindre personlige lovbruddene. I tillegg mente alle fem at straffen burde settes i forhold til hvor lang tid det ville ta før de kunne fungere normalt igjen. De uttrykte sine synspunkter slik:

"Den personen som gjør noe sånt mot en annen person skal få den straffen som det tar for at vedkommende igjen kan ha et normalt liv, og det kan være snakk om ti år. Jeg har enda ikke et normalt liv, og det er fem år siden." Susanne

"Ifølge min advokat så var det veldig bra. I forhold til hvordan det egentlig ligger an i Norge så var det veldig bra. Det har jeg på en måte slått meg til ro med. Om at det var egentlig det beste vi kunne få. Det er godt å få det fram at sånne ting ikke er akseptabelt. At dem faktisk får en straff. Det er så synd at det er så få som blir straffet. Det blir liksom for enkelt. Jeg synes rettssystemet i Norge blir helt feil. Snillisme hele veien synes jeg da. Tar du med deg litt narkotika inn i landet så får du mange år, men hvis du gjør noe mot et menneske som får ødelagt livet sitt på enkelte områder så er det ingenting." Kine

"Vel, det er jo en dom i hvert fall. Det er jo fint lite da på en måte. Jeg vet ikke om han er i fengsel nå for eksempel. Ofte så slipper de jo ut etter ganske kort tid... Jeg blir jo mektig irritert når jeg ser at folk som har svindla noe penger må betale over 100 000 i erstatning og får fengselsstraffer på kanskje flere år. Da synes jeg det er ganske vilt da, men selvfølgelig – jeg har jo aldri sittet i fengsel, jeg vet ikke hvor ille det er. Har inntrykk av at norske fengsler er litt barnehageaktige... Han kunne i hvert fall fått to år og X måneder (tiden det tok før saken var ferdigbehandlet. Min anm.). Jeg synes straffer på sånt generelt sett er milde da. Jeg synes ikke det skal være sånn, det synes jeg ikke. Tross alt så ødelegger det utrolig mye sånn psykisk da." Linda

"Det ble nok såpass dom på grunn av at det var voldtekt, men det syntes jeg var latterlig lavt, og jeg var ikke fornøyd med det. Jeg ble jo fortalt at det var en veldig bra dom da. Ifølge rettspraksis så var det en veldig bra dom, men det er jo ikke det. Man blir jo ødelagt for livet. Jeg har jo fått psykiske skader som kommer til å følge meg resten av livet. I hvert fall når strafferammen er femten år så synes jeg det er idioti og gi tre år og X måneder." Camilla

Berit syntes også at straffen var for lav i forhold til hva han hadde gjort.

Ut fra at seks av informantene mine syntes straffenivået er for lavt kan det gis et inntrykk av at det handler om hevn og lengst mulig straff for ofrenes del. Bildet er likevel mer nyansert enn som så. Ofrene var opptatt av to former for forholdsmessighet. På den ene siden følte de at overgrepet var noe som ville ta dem flere år å bearbeide slik at det opplevdes feil for dem at overgriper skulle straffes mildere tidsmessig enn tida de ville trenge for å komme seg videre i livet. På den andre siden var de opptatt av noe, som jeg også tror folkeopinionen tidvis reagerer på. Henholdsvis hva slags straff som gis for hvilke lovbrudd. Ifølge Rieber-Mohn (1992) har Riksadvokaten i sitt direktiv satt seksuelle overgrep øverst sammen med drap og alvorlige voldsforbrytelser slik at dette blir regnet som de mest alvorlige forbrytelser i Norge, og dette var også noe av bakgrunnen for at det ble innført minimumsstraffer for å begå voldtekt. På bakgrunn av dette kan det skurre når media gir inntrykk av at for eksempel narkotikaforbrytelser og økonomisk kriminalitet straffes hardere enn seksualisert vold. Slik jeg tolket mine informanters uttalelser var det ikke hevntanken som gjorde at de syntes straffenivået var for lavt, men deres rettferdighetssans.

Den eneste av mine informanter som sa at hun ønsket hevn var Silje. Hun fortalte om det slik:

"Jeg hadde veldig mange timer for meg selv eller med venninner hvor jeg fantaserte om hevn på han fordi jeg følte det så urettferdig at jeg var den som led, og som hele tiden ble påmint om det og utsatt for det."

Da hun beskrev hva disse hevntankene handlet om var ikke fengsel enn del av dem, men utøvelse av ulike former for vold mot ham. Cecilie, som også fikk sin sak henlagt, hadde ikke slike tanker, men var som vi har sett mer opptatt av at overgriper skulle erkjenne hva han hadde gjort, og i forhold til straff så hun det som uvesentlig hva han hadde blitt ilagt. Det vesentlige ved en domfellelse hadde vært at hun hadde blitt trodd.

For Tina handlet det ikke om å få ektemannen straffet. Hun ville også at han skulle forstå at det han hadde gjort var galt, og at han hadde skadet henne med sin oppførsel. Videre mente hun følgende:

"Men han hadde ikke behovd å komme i fengsel for det for jeg vet ikke om det hjelper rett og slett... Jeg håpet at han skulle få hjelp. Det var jeg skuffa over i rettsapparatet, det at de ikke så på den biten. At de ikke kunne dømme han til noe behandling eller et eller annet sånt. For det var noe av det som gjorde meg veldig oppsatt på å trekke anmeldelsen fordi det eneste som kunne skje var straff eller ikke straff, fikk jeg inntrykk av."

Slik hun så det trengte ektemannen hjelp, og hun kunne ikke se hvordan en fengselsstraff egentlig skulle bidra til det. Om fengselsstraff kunne ha noen rehabiliterende funksjon ble det også satt spørsmålstegn ved av Susanne:

Susanne: "Jeg er litt for det der med at det nytter ikke bare å putte en person inn i fengsel også la han sitte der og gå igjen for da gjør han det igjen. Han har jo gjort det igjen."
Ann Iren: "Har han det?"
Susanne: "Det var fem stykker etter meg. Fem personer. Alle fem er henlagte. Det sier jo litt om systemet, der henlegger de. Det var etter at han (overgriper. Min anm.) fikk sin første dom, så har de kommet fortløpende, og det er personer jeg aldri har hørt om.... Det er ikke sikkert fengselsstraff er det beste, men en eller annen påkjønning sånn at han virkelig forstår hva han har utsatt et annet menneske for."

Til tross for hevtankene var Silje også skeptisk til om fengselsstraff ville være den beste reaksjonen overfor voldtektsforbrytere. Hun hadde en oppfatning om at denne type lovbrøtere fikk sanksjoner fra andre innsatte i fengslene, noe hun trodde kunne gjøre at de oppførte seg enda verre når de slapp ut igjen. Videre mente hun at behandling kunne vært en bedre måte å møte disse lovbrøterne på.

Som sagt var ikke hevn noe uttalt ønske hos syv av mine informanter. Slik Tina så det var det tiltalte og forsvarer som virket hevnghjerrige i retten. Det mente hun fordi de trakk frem mest mulig fra fortiden for å sette henne i et negativt lys i lagmannsretten. Camilla var veldig klar på at anmeldelsen ikke handlet om hevn, og uttrykte det slik:

"Jeg synes det er veldig bittert. Jeg har gjennomgått utrolig mye, og ser at andre kvinner har gjennomgått mye. Og det er på en måte forgjeves. Vi får ikke oppreisning før han er satt inn. Det handler ikke om hevn, det handler om

oppreisning. Jeg blir så irritert når jeg leser i avisen at det handler om hevn. Det har ikke noe med hevn å gjøre. Skulle jeg hevne meg på han så ville jeg fått en torpedo til å knuse kneskålene på han. Det hadde vært en skikkelig hevn det. Hvorfor gjør jeg ikke det da? Fordi det er ikke hevn. Det er at han skal skjønne hva han har gjort, og at han skal sone for det. Det er ikke sikkert han blir bedre av det, men det gir i hvert fall et signal fra samfunnet om at sånn er det ikke akseptabelt å oppføre seg og så gir det ofrene en oppreisning."

I hennes øyne, i likhet med Siljes, ville hevn vært noe helt annet enn en rettssak. Hun uttrykte også liten tro på fengselsstraffens rehabiliterende funksjon.

Det jeg mener kom frem under intervjuene med disse ofrene var at de ikke var fokusert på hevn og at straffene skulle være lengst mulig. Det ble heller ikke satt noe likhetstegn mellom fengselsstraff og hevn. Straffene ble regnet for å være lave, men det var ikke hevngjerrighet som lå til grunn for dette synspunktet. Når det gjaldt hvilke funksjoner en fengselsstraff kunne ha ble det ytret skepsis til om den kunne ha noen individualpreventiv virkning, og om det var den beste formen for reaksjon overfor lovbrøteren²⁵. En annen funksjon ble nevnt som betydningsfull, og det var tryggheten som fulgte av å vite at overgriperen var låst inne. Det å få overgriper dømt var viktig ved at det kunne gi offeret oppreisning, og en opplevelse av å bli trodd. Videre var erkjennelse et sentralt punkt. Med dette menes et ønske eller behov for at overgriper skulle forstå hva han hadde gjort. Dette ønsket kan sies i liten grad å ha blitt innfridd gjennom anmeldelse og eventuell påfølgende rettssak. Om noe av dette kan tyde på at ofrene mener at det finnes andre løsninger enn rettsapparatet slik det fungerer nå, som kan være bedre egnet i disse sakene vil jeg se nærmere på i del 8.3.

8.3 ALTERNATIVER

Under noen av intervjuene følte jeg at alternativer til dagens rettsapparat var et vanskelig tema. Dette hadde sammenheng med at jeg var redd for å såre informantene ved å antyde at overgrepet ikke var så alvorlig at overgriper burde idømmes fengsel. Alle informantene fikk spørsmål om de kunne tenke seg noen bedre måte å gjøre opp disse sakene på

---

²⁵ I denne sammenhengen velger jeg å forholde meg til hva mine informanter uttrykte om straff uten å gå inn på de omdiskuterte aspektene rundt straffens funksjoner.

innenfor eller utenfor rettsapparatet. Jeg stilte spørsmål om dette på en forsiktig måte, og gikk ikke spesielt i dybden på dette temaet med alle informantene. Tre informanter var ikke åpne for å prate om dette²⁶.

På spørsmål om alternativer var det to av informantene som i sine svar sa hva de syntes burde forbedres innenfor det eksisterende rettsapparatet. Det som ble trukket frem av dem var at det måtte bli fortløpende i saken (dette har implisitt blitt sagt av samtlige informanter som fikk sin sak fremmet for retten), at det burde være egne folk som kjente til slike saker som arbeidet med dem, og at forsvarer ikke burde få så fritt leide inne i rettssalen.

Kun tre av mine informanter sa noe konkret i forhold til alternativer til dagens system, og megling var da det som ble nevnt. Susanne syntes at en rettssak var en dårlig måte å behandle en slik sak på, men hun kunne ikke tenke seg til noe fungerende alternativ. En meglingssituasjon var helt utenkelig. Hun fortalte:

"Jeg skulle gjort mye for å kunne løst det på en annen måte ja, men jeg har aldri visst hvordan. For jeg vet det at jeg aldri kunne sittet på siden av den personen og kommet til noen enighet. Aldri. Det hadde ikke gått an... Jeg kunne gjerne tenkt meg og visst hvordan den personen egentlig hadde det."

I kapittelet om politiet så vi at Silje tok det som en fornærmelse når en politimann foreslo å holde et meglingsmøte mellom henne og overgriper. Tina var mer åpen for en meglingssituasjon, men hun var bekymret for at voldtektssaker ved å behandles slik ville bli bagatellisert. Hun mente at disse sakene kanskje var for alvorlige til å bli løst på en slik måte.

Det som nevnes av informantene i denne forbindelse er forbedringer innenfor det eksisterende system og megling med gjerningsmannen. Kun én er åpen for ideen om megling, og én er åpen for noe annet, men er usikker på hva det skulle vært.

---

²⁶ Jeg oppfattet at dette var fordi informantene ikke var åpne for å tenke i slike baner.

8.4 OPPSUMMERING OG DISKUSJON

Silje og Cecilie, som fikk sine saker henlagt, angret på at de hadde anmeldt voldtekten. De syntes begge at anmeldelsen førte mye negativt med seg ved at de følte seg mistrodd, hadde blitt utsatt for negative opplevelser hos politiet og at saken var uoppgjort. Da Tinas ektemann ble frifunnet for voldtekten oppfattet hun dette som at retten sa at hun burde finne seg i det hun hadde blitt utsatt for, og opplevde det som veldig tungt. Hennes ønske med en domfellelse var at mannen slik skulle erkjenne at det han hadde gjort var galt. For mine informanter var noe av det viktigste i møte med rettsapparatet om de opplevde å bli trodd og tatt alvorlig. Det handlet om dette uavhengig av hva utfallet av saken ble. I de tilfeller der utfallet blir henleggelse eller frifinnelse mener Marstrøm og Ludvigsen (1999) at aktørene i rettsapparatet kan bidra mer slik at ofrene ikke tar på seg skyld selv, og ikke føler seg mistrodd. De skiller mellom juridisk og menneskelig troverdighet. Både politi og bistandsadvokat har en oppgave i å forklare det juridiske system, og hvordan det gjør at det kan være vanskelig å bevise hva som har skjedd. Like viktig er det at de samtidig tror offeret i utgangspunktet og plasserer skylden hos overgriper. Videre kan de forsøke å hjelpe ofrene til å tolke avhørs- og vitnesituasjonen, utfallet og egen atferd annerledes. Marstrøm og Ludvigsen mener også det bør iverksettes tiltak som avslører for ofrene at systemet ikke fungerer på kvinners premisser. Et klart flertall av de som anmelder voldtekt får sin sak henlagt²⁷, noe som gjør at tiltakene Marstrøm og Ludvigsen presenterer er viktige å introdusere.

En domfellelse tas som uttrykk for at ofrene har blitt trodd, og slik jeg forstår det veier den i noen grad opp for den vanskelige prosessen offeret har vært igjennom. Dette kommer til uttrykk gjennom at ingen av disse helt og fullt angrer på at de anmeldte overgrepet i utgangspunktet. Enkelte følte også at prosessen hadde hjulpet dem i forhold til bearbeiding av overgrepet. Når det gjelder rettsapparatets bidrag til bearbeiding av overgrepet kan det mine informanter har fortalt tilsi at dette vil være avhengig av hvordan de blir fulgt opp og ivaretatt. I litteraturen på feltet er det uklarheter i forbindelse med om

---

²⁷ Diskusjonen rundt årsaken til de mange henleggelsene tar jeg ikke opp i denne sammenheng. Hennum (2004) tematiserer dette i artikkelen "Den rettslige behandlingen av voldtekt – hvorfor har Norge blitt kritisert av FN?".

det å anmelde overgrepet og gå igjennom rettsapparatet vil kunne gi større eller mindre psykologisk fordel i forhold til bearbeiding. Noen studier hevder at involvering med rettsapparatet kan bidra til økt frykt (Kilpatrick et al. i Petrak 2002b:37) mens andre studier tilsier at det å anmelde overgriper kan føre til økt selvsikkerhet hos ofrene (Cluss, Boughton m. fl. i Petrak 2002b). Det er mer naturlig å tro at det å ta tak i situasjonen ved å anmelde kan ha positiv effekt for individet mener Petrak (2002b).

Informantene mine syntes reaksjonene overfor overgriperne var for milde. Kritikkk har blitt rettet mot at domstolene legger seg på nedre del av skalaen i forbindelse med straffeutmåling til tross for at signaler om det motsatte er gitt fra Stortinget og Høyesterett (Grambo 2001). Grambo (2001) stiller i likhet med mine informanter spørsmålstegn ved om straffeutmålingen i saker om seksuelle overgrep er lavt sammenlignet med i narkotikasaker eller grove ran. I så fall vil dette si noe om hvor alvorlig domstolene ser på denne type saker. Jeg har ikke hatt mulighet til å se på dette i forbindelse med denne avhandlingen, og lengden av straffen var heller ikke det viktigste for mine informanter. Når det gjaldt reaksjon overfor overgriper lå betydningen i at kvinnene kunne føle seg trygge mens han satt fengslet. Videre ville fengslingen av overgriper synliggjøre resultatet av prosessen de hadde vært igjennom, og gi en form for oppreisning. Det ble også uttrykt skepsis til om fengsling var den fornuftigste straffereaksjonen med tanke på å forhindre gjentakelse.

Erkjennelse fra overgriper var viktig for kvinnene jeg intervjuet, og det ønsket ble i liten grad innfridd i rettsapparatet. Totalt sett kommer det også frem at kvinnene syntes rettsprosessen var lang og vanskelig. Kunne de tenke seg alternativer? To ville gjerne at saken skulle blitt løst på en annen måte enn rettssak, men stilte seg skeptiske til megling. Jeg vil påpeke at en av disse, Susanne, som ikke angret i ettertid, følte at prosessen hadde bidratt til bearbeiding, fikk god støtte hele veien, likevel sier at hun syntes at rettssak var en dårlig måte å løse en slik sak på. I neste kapittel vil jeg drøfte rettsapparatets egnethet til å ivareta voldtekts ofre, og i den sammenheng vil jeg gå nærmere inn på megling som en mulig utenomrettslig løsning.

KAP. 9 RETTSAPPARATETS EGNETHET TIL Å IVARETA VOLDTEKTSOFRE

Kvinner har i senere år blitt oppfordret til å benytte rettsapparatet når de har vært utsatt for seksuelle overgrep, og antall anmeldelser har økt. De forutgående kapitlene har vist en del av hva et voldtektsoffer går igjennom i møtet med rettsapparatet. Forskningen på dette feltet og min egen undersøkelse viser at det er vanskelig og tungt for et voldtektsoffer å gå igjennom rettsprosessen. I dette kapitlet vil jeg samle trådene, og ta opp noen temaer som har utkrystallisert seg som viktige i forhold til hvordan ofre har følt seg ivaretatt av rettsapparatet.

Min undersøkelse har vist at det ofte er slik at politiet kontaktes impulsivt etter voldtekten, noe som kan tyde på tiltro til at politiet kan gjøre noe i forhold til det inntrufne. Videre syntes det som at det har skjedd forbedringer i måten politiet møter ofre på ved at de har tatt dem på alvor og ikke mistrodd dem i utgangspunktet. Det er likevel slik at det kan stilles spørsmål ved om gamle myter innvirker på hvordan politiet går frem. Når det gjelder oppfølging og informasjon etter avhør er foretatt, kan denne sies å være mangelfull. Redsel for overgriper og usikkerhet om hva som skjer med saken satte sitt preg på kvinnene.

Tiltro, medmenneskelighet og forståelse utvist fra politibetjenter og bistandsadvokater letter prosessen for ofre. Bistandsadvokatens hjelp i forhold til å forberede ofre på rettssak er ikke alltid like god, og kan være avhengig av hvor mye tid de setter av til dette, og hvilke evner de har til å forklare de juridiske aspektene og hva som vil foregå i retten. Enkelte av mine informanter har følt seg godt ivaretatt av både politi og bistandsadvokat, og tenker i etterkant at rettsprosessen har bidratt til deres bearbeiding av overgrepet. Andre etterlyste mer initiativ fra disse aktørene for å sette dem i kontakt med hjelpeapparatet.

Mine informanter har vært redde for overgriper, og når de møtte i retten var de i liten grad beskyttet mot truende og ubehagelig oppførsel fra han. Under rettssaken inntok bistandsadvokaten ofte en forholdsvis passiv rolle. Det samme gjorde dommerne i forhold til hvilke spørsmål som ble stilt fornærmede. Resultatet ble at offeret sto alene, og risikerte å bli nærmest trakassert av forsvarer. Hva de får sagt under rettssaken er styrt av andre, og flere følte at de ikke fikk frem det de ville da de forklarte seg.

Det opplevdes som vanskelig å følge saken når de ikke fikk høre tiltaltes forklaring. Samtidig følte det urettferdig at tiltalte hadde flere rettigheter enn dem. I denne sammenheng ble det presisert at de ikke ville tvinges til å høre tiltalte fordi det ville være for tungt for enkelte.

Når det gjaldt reaksjon overfor overgriper var det ikke hevn som sto i sentrum. Det var å føle at reaksjonen var rettferdig ut ifra hva de selv hadde gjennomgått, og sett i forhold til deres oppfatning av straffeutmålingen overfor annen kriminalitet. Ut fra dette fant de straffene å være for lave. De ønsket å se resultatet av den tunge prosessen de hadde vært igjennom, og mente de fikk en form for oppreisning gjennom den straffen overgriper fikk. Det var også et poeng at de kunne føle seg trygge mens vedkommende satt fengslet.

Totalt sett vil jeg si at ofrene ikke har blitt tilstrekkelig ivaretatt i møtet med det norske rettsapparatet. Gjentatte ganger i ulike kontekster fremheves et ønske og behov for å bli trodd, og tatt alvorlig. Videre gis det uttrykk for at medmenneskelighet og forståelse utvist fra aktører i rettsapparatet letter prosessen for ofrene, men at disse faktorene ikke alltid er til stede. Hva er årsaken til at voldtekts ofre opplever at de blir mistrodd? Jeg tror ikke de fleste ofre for andre voldsforbrytelser eller for eksempel tyverier er opptatt av det samme, noe som skyldes at disse tar det for gitt å bli trodd. Det kan være flere årsaker til at voldtekts ofre føler spesielt på dette, men det bør ses i sammenheng med at seksuelle overgrep er et tabuområde beheftet med flere myter som bidrar til negative holdninger overfor en del av ofrene for denne type overgrep. Noen av aktørene i rettsapparatet vil ha mer kunnskap om voldtektssaker enn andre, slik at de har lært at disse mytene ikke er spesielt holdbare. Noen vil likevel kunne ha fordommer i forhold til seksuelle overgrep,

noe som kan gjenspeile seg i deres relasjon til ofrene. Holdninger kan være medvirkende til hvordan voldtektsofrene blir møtt i rettsapparatet, og dette vil være tema for del 9.1.

Kan det være svakheter innbygget i systemet som gjør at kvinnene følte at de ikke fikk frem sin side av saken, var utrygge under rettssaken og ikke ble tilstrekkelig ivaretatt. Ofrene har kun vitnestatus og regnes ikke som part i straffesaker. Dette kan være medvirkende til hvor lite deltakende kvinnene har følt seg i "sine" saker. Et ønske om større rettferdighet når det gjelder deltakelse i retten ble fremmet. Ofrene så et stort problem i at prosessen fra anmeldelse til utfall av saken ble avgjort tok lang tid. Et ønske om erkjennelse fra overgriper ble også vektlagt, noe som i liten grad oppfyltes i rettsapparatet. Rettsapparatet som sosialt system vil være tema i del 9.2.

Jeg vil utdype og drøfte rettsapparatets egnethet til å ta seg av disse sakene, og i forlengelsen av dette vil jeg i del 9.3 også se på alternative løsninger og mulige veier videre.

9.1 HOLDNINGER OG AKTØRENE I RETTSAPPARATET

Politibetjenter stiller mistenkeliggjørende spørsmål. Forsvarere får lov til å stille spørsmål som ofrene opplever som trakasserende, og deriblant spørsmål som går utover retningslinjene, og som spiller på gamle myter. Dette er tegn på at det fortsatt henger igjen fordommer om seksualisert vold. Hva kan årsakene være til dette? Hvordan innvirker holdninger på rettsapparatets behandling av voldtektsofre?

Mye kritikk har blitt rettet mot den rettslige måten å avgjøre om voldtekt har funnet sted på (Lees 2002, Temkin 2002). Dette fordi mye fokus rettes mot om offeret samtykket eller ikke. Det som menes med dette er at fokus rettes mot hennesandel, oppførsel i forkant av overgrepet og om motstanden hennes kan regnes som stor nok. Mye av det mine informanter har fortalt om rettssaken tyder på at de i stor grad er "fritt vilt". De fleste følte seg utrygge da de ikke hadde noen form for beskyttelse mot overgriper, og ble nødt til å møte han på gangen i pausene så vel som inne i rettslokalet. I tillegg ble de

utspurt om alt som tenkes kunne uten innblanding fra verken dommer eller bistandsadvokat. De gamle mytene ser i min undersøkelse ut til å leve i beste velgående da mye fokus ble rettet mot mine informaners klesstil, tidligere seksualliv og alkoholbruk. Disse faktorene har ikke lenger særlig betydning i domspapirene hevder Helstrup (i Dagsavisen 23.06.04) og Rjukan (2001). Så lenge de gjør seg gjeldende inne i rettssalen vil det være merkelig om de ikke også kunne ha innvirkning på utfallet av sakene, og da særlig i lagmannsretten hvor det er en jury til stede. Hva som skrives i dokumentene trenger ikke nødvendigvis å reflektere alle bakenforliggende tanker som førte frem mot utfallet av saken.

Bourdieu (2000) stiller spørsmål ved om ikke dominansrelasjonen mellom menn og kvinner strekker seg lengre enn hjemmet, og videre inn i instanser som skole og stat. Han mener den maskuline dominans synliggjøres ved at den ikke trenger rettferdiggjørelse. Det mannlige kjønn opptrer som nøytralt mens det feminine karakteriseres eksplisitt både i den sosiale oppfattelse og i språket. Guillamin (1995) tar opp hvordan kjønnsinndelingen er oppstått. Hun fremhever at den ikke er naturlig, men sosialt konstruert innenfor en kontekst der den sosiale relasjonen er preget av dominering og avhengighet. Bourdieu (1996, 2000) sier i forhold til dette at de som domineres tar i bruk kategorier som er konstruert av de dominerende. Slik forsøker han å si noe om at maktforholdet, i denne sammenheng menns makt over kvinner, er et produkt av et uopphørlig reproduksjonsforhold som enkeltstående aktører og samfunnsinstitusjoner bidrar til. Dominansforholdet mellom kjønnene kan være en bakenforliggende faktor som forklarer hvorfor voldtekts ofre blir utspurt som beskrevet ovenfor. Ut fra dette kan man tenke seg at så lenge aktører i rettsapparatet eller rettsavgjørelser er preget av at kvinner er underordnet vil rettsapparatet bidra til at den type holdninger reproduseres. Robberstad (1994) illustrerer hvordan maktforholdet mellom menn og kvinner kommer til uttrykk i rettsanvendelsen. Kun i ærekrenkelsessaker har ofrene enkelte fordelaktige særregler. Dette finner Robberstad besynderlig da hun mener at voldtekt og seksuelle overgrep mot barn kunne anses som en større integritetskrenkelse enn krenkelser av en persons ære. For øvrig sier hun, er dette saker som stort sett reises av godt voksne menn til motsetning fra saker om seksualisert vold som oftest har rammet kvinner (ibid).

Den seksuelle liberalisering skal visstnok ha gitt kvinnene like muligheter som menn til å bestemme over egen seksualitet, men den økte friheten er motsetningsfylt hevdes det (Carstensen og Kongstad m.fl. 1981). På den ene siden innebærer den at kvinnene skal kunne kle seg som de vil, ferdes alene, drikke øl på en pub, by en mann opp til dans osv. På den annen side knyttes det noen seksuelle forventninger til bestemte situasjoner der kvinnen beveger seg utenfor de tradisjonelle rammer for deres utfoldelse. Den seksuelle liberalisering har også medført at det er blitt mer nærliggende å forvente at kvinnen kan være villig til samleie. Det at undertrykking av kvinner på andre områder fortsatt eksisterer, gjør at den seksuelle frigjøringen for kvinner ikke er reell mener enkelte. Videre påstås det at det generelle dominansforholdet mellom kjønnene, understøttet av myter medfører at samværssituasjonen mellom menn og kvinner blir definert ut ifra mannens ståsted (ibid).

Som beskrevet i innledningen er mytene på dette feltet mange. Blant annet at voldtekt er et fysisk voldelig overfall begått av en fremmed, psykotisk mann, at kvinner selv fremprovoserer voldtekt, at kvinner ønsker å bli voldtatt og at ektemenn ikke kan voldta sine koner. Forskning har tilbakevist at disse mytene representerer virkeligheten, men de har likevel innvirkning på hvordan ofrene selv oppfatter overgrepet, og hvordan de takler den emosjonelle og psykologiske bearbeidingen (Petrak 2002b). Mytene kan bidra til at ofrene blir spesielt sensitive i forhold til om de opplever seg trodd av de rundt seg. Myter, misforståelser og stereotypier vil også ha betydning for hvordan samfunnet, det rettslige og det medisinske systemet, møter ofre for seksuelle overgrep (Petrak 2002b). En undersøkelse fra Canada viser at de årsaker som oftest blir oppgitt av ofre for ikke å anmelde, er at de ikke tror politiet kan gjøre noe, negative holdninger i rettsapparatet og redsel for flere overgrep (Kelly og Regan 2001). Jeg vil nå gå nærmere inn på holdningenes mulige innflytelse på hvordan politiet og domstolen møter voldtekts ofre sett i lys av hva mine informanter har fortalt.

9.1.1 Politiet

Kelly og Regans (2001) undersøkelse om voldtektssaker i europeiske land viste at politiets holdninger til voldtekts ofre er et problem. Dette gir seg utslag i at de utviser mistro til ofre og at de ikke gjennomfører en ordentlig etterforskning (Kelly og Regan 2001). Lykkjen (1976) fant, i sin undersøkelse av politiet i Norge, ut at voldtekts ofre utsatt for en bekjent gjerningsmann med lite fysiske merker og der hvor hun ikke anmeldte omgående hadde lite sjanse for å bli trodd hos politiet. Videre viste hun at etterforskningen hadde vært mangelfull i de henlagte sakene.

Min egen undersøkelse har vist at voldtekts ofre er redd for å bli mistrodd. Det kom likevel frem at bildet var nyansert i forhold til hvordan de oppfattet politiet i praksis. De to av mine informanter som fikk sine saker henlagt, fortalte begge om negative holdninger utvist fra politiets side. Begge disse sakene inneholder de tre faktorene som Lykkjen (1976) mente medførte mistro og mangelfull etterforskning fra politiet, det vil si at ofre ble voldtatt av en bekjent, hadde få fysiske merker og ikke anmeldte omgående. Blant de seks andre var det en som ikke følte seg tatt alvorlig, noe hun trodde kunne ha sammenheng med at det var et voldtektsforsøk. Et voldtektsforsøk kan oppleves som like krenkende for offeret som en fullbyrdet voldtekt (Lees 2002). De resterende fem informantene ga hovedsakelig uttrykk for at de følte seg trodd av politiet og at de ikke ble stilt mistenkeligjørende spørsmål²⁸. Alle disse fem anmeldte omgående. I motsetning til hva Lykkjen (1976) fant i sin undersøkelse var tre av disse sakene en bekjentskaps- eller parvoldtekt, og de opplevde likevel å bli tatt imot på en skikkelig måte. Det kan være slik at andre faktorer i disse sakene spilte inn, men det kan også være et resultat av endrede holdninger og/eller økt kunnskap om at voldtekt ofte blir begått av en bekjent.

---

²⁸ Mitt materiale omfatter hovedsakelig saker som har nådd langt i rettsapparatet. Det er naturlig at ofre er generelt mer fornøyd i de sakene enn ofre i saker som fører til henleggelse. Dersom mitt materiale var større og bestående av flere henlagte saker kunne antall misfornøyd med politiet vært flere, men dette kan ikke sies med sikkerhet.

Spørsmålet som kan stilles er om politiet lar forestillinger om voldtekt spille inn slik at måten de behandler et voldtektsoffer på blir avhengig av faktorer som anmeldelsestidspunkt, grad av vold, situasjonen rundt voldtekten og hvem offer og gjerningsmann er. Det kan være vanskelig å etterforske og bevise at voldtekt har funnet sted, og da særlig i saker der offer og gjerningsmann kjenner hverandre ifølge Hennum (2004) Hennum sier, som nevnt tidligere, at det på 1990-tallet har skjedd en holdningsendring ved at fokus er blitt rettet mot menn som er uskyldig dømt og falske voldtektsanmeldelser. Dette har medført at den offentlige debatt er preget av større skepsis til voldtekt, og dette kan videre ha medført økt skepsis hos aktører i rettsapparatet (Hennum 2004). Politiet bør ha kunnskap om disse sakene for å unngå at de innehar fordommer som kan medføre ekstra belastning på ofrene. Politiet kan ved å holde et åpent sinn gjennomføre en grundig etterforskning for å avdekke alle sider av saken uten å vise mistro til hva offeret forteller. Av mine informanter ble det vist forståelse for at politiet måtte stille ubehagelige spørsmål. De ble derimot ikke oppfattet som mistenkeliggjørende når dette ble forklart, og stilt på en måte der politibetjenten ikke uttrykte mistro. Politiet er første instans i rettsapparatet, og viktigheten av at de viser forståelse, medmenneskelighet og tiltro til offeret er derfor stor. Mangel på sådan kan i tillegg til belastning for voldtektsofrene også medføre mangelfull etterforskning

9.1.2 Domstolen

I Norge har innføring av bistandsadvokatordningen, minstestraff og lovendringer gitt inntrykk av at voldtektsaker blir tatt mer alvorlig enn tidligere. Likevel opplevde mine informanter mistenkeliggjørende spørsmål fra forsvarerne da de vitnet i retten. Kan holdninger blant aktørene i domstolen være årsak til at dette gjøres og tillates?

I forhold til rettsvesenet kritiserer Kelly og Regan (2001) blant annet at saker droppes av påtalemyndigheten uten god forklaring, og at holdninger medfører respektløs behandling av ofrene i retten ved utspørring om deres rykte og tidligere seksualliv. I deres undersøkelse viste Norge seg å være ett av de landene med lavest antall domfellelser i voldtektsaker (ibid). En eldre undersøkelse om holdninger til voldtekt fra Danmark viste

at både befolkning og rettsvesen hadde fokus rettet mot kvinnenens oppførsel i forkant av voldtekt, og at befolkningen var mer tilbøyelige til å definere flere handlinger som voldtekt enn rettsvesenet (Kongstad 1981). Denne undersøkelsen viste i tillegg at kvinner la mer vekt enn menn på offerets atferd i forhold til å definere situasjoner som voldtekt, noe Kongstad mener er et utslag av kvinners sosialisering til å påta seg ansvar for ikke å fremprovosere uønskede situasjoner.

Lykkjen (1976) fant at fordommer gjorde seg gjeldende blant dommere og lagrettsmedlemmer. Disse ga seg uttrykk i ordvalg, og særlig to faktorer som retten tok hensyn til fremheves. Den ene var om kvinnen hadde rykte på seg for å være lettsindig, og den andre var om hun frivillig hadde gitt seg i lag med en ukjent beruset mann. En nyere undersøkelse ble foretatt av Grambo (2001) og omfattet en gjennomgang av 248 dommer fra perioden 1995-2000. Hun mener dommene gir uttrykk for holdninger som innebærer et negativt syn på fornærmede der hun regnes som medvirkende til det seksuelle overgrepet ut fra atferd, utseende og tidligere relasjoner. Eksempelvis kunne offerets bruk av rusmidler gi henne et medvirkningsansvar, mens hvis rusbruken gjaldt tiltalte kunne det ha formildende effekt. Et annet eksempel er at domstolene gjennomgående regner overfallsvoldtekt for å være mer graverende enn voldtekter begått av bekjente (ibid, Lees 2002). Lees (2002) viser at bekjentskapsvoldtekter er like alvorlige som voldtekt av ukjent for ofrene. Faktorene nevnt her viser at domstolene i Norge ikke er fremmed for mytene som omspinner voldtekt. Helstrup (i Dagsavisen 23.6.2004) holder som sagt tidligere på med en undersøkelse der hun skal analysere alle voldtektssaker som var oppe i Oslo tingrett i 2002 og 2003 og intervjuer dommere. Hun har funnet at verken klesstil eller rusbruk blir omtalt negativt i forhold til kvinnene. Videre sier hun at alkoholpåvirkning i noen tilfeller har blitt brukt som bevis på at offeret var ute av stand til å forsvare seg. Det som ikke blir nevnt i avisartikkelen er hva hennes materiale viser i forbindelse med spørsmål om tidligere relasjoner og seksuelliv, noe Grambo (2001) fant at ble brukt for å gi ofrene et medvirkningsansvar. Overfor mine

informanter ble det stilt inngående spørsmål om forhold til menn og seksualliv, og klær og alkohol den aktuelle dagen. Rettsapparatet skal sette handlingen i sentrum og avgjøre skyld i forhold til den (Finstad 1988). Det kan likevel synes som om holdninger spiller inn i voldtektssaker slik at fokuset isteden rettes mot offerets vandel. Det samme påpeker Lees (2002) og Temkin (2002) i sine undersøkelser fra England.

I retten vil holdninger kunne virke inn på hva slags spørsmål som stilles og som tillates å bli stilt til ofrene. Som vi så i kapittel 7 kan disse være myntet på å mistenkeliggjøre offeret. Dersom det er slik som Helstrup (i Dagsavisen 23.6.2004) hevder å ha funnet ut i sin undersøkelse av tingretten i Oslo at dommerne i domspapirene ikke bruker faktorer som offerets klesstil, alkoholpåvirkning og lignende mot ofrene er det slik jeg ser det helt unødvendig at disse spørsmålene stilles i det hele tatt dersom eneste formål er å forsøke å fremstille henne som et uverdig eller lite troverdig offer. Den eneste funksjonen de da har er å gjøre rettssaken til en vondere opplevelse enn nødvendig for ofrene.

Forsvarsadvokater spiller på mytene og får ut fra hva mine informanter har sagt stort sett lov til det. Ved å gjøre dette kan forsvarerne bidra til økt skyldfølelse hos ofrene, og vanskeliggjøre bearbeidelsen av overgrepet. Det er meget mulig at Helstrup (i Dagsavisen 23/06-04) har rett når hun hevder å ha funnet en mer positiv holdning enn tidligere, og at dommerne gir uttrykk for at negative holdninger i disse sakene er på vei ut. Det er likevel slik at hva dommerne uttrykker i intervjuer og i domspapirer er vel og bra, men for ofrenes opplevelse av rettsapparatet vil det være viktig hvordan dette kommer til uttrykk i praksis under rettssaken. Mine informanter opplevde i liten grad at dommerne grep inn og forhindret slike spørsmål. At dommerne tillater slik spørsmålsstilling kan være uttrykk for fordommer hos enkelte dommere.

Helstrup (i Dagsavisen 23.6.2004) har sett på domspapirer fra tingretten hvor det ikke er en jury som skal avgjøre saken. Mistenkeliggjørende spørsmålsstilling kan ha større eller annerledes innvirkning dersom de tillates i lagmannsretten der det er en jury representert. Holdninger kan virke inn på hvordan juryen fortolker det som skjer i rettssalen. En jury består av den vanlige mann og kvinne. Skaar (1992) er bistandsadvokat og retter et kritisk blikk mot juryordningen i voldtektssaker. Hun mener at voldtekter som ikke passer inn i

det stereotype bildet, det vil si bilde av en ukjent mann som overfaller og voldtar en kvinne i et mørkt smug, lett kan fremme fordommer hos jurymedlemmer slik at feil rettsforståelse blir lagt til grunn. Videre skjer mange voldtekter mot yngre jenter, og de litt eldre som sitter i juryen kan mangle grunnleggende kunnskap om dagens ungdomskultur. Dette kan gjøre det vanskeligere for dem og forstå situasjoner utover de klassiske voldtektene. Videre gir juryordningen mulighet for jurymedlemmer til å børste støv av sine fordommer, som for eksempel antikverte holdninger overfor kvinner (ibid). Adler (i Petrak og Hedge 2002) påpeker også faren ved hvordan holdninger blant jurymedlemmer kan påvirke dem slik at resultatet ikke blir riktig ifølge loven. Hun mener saker som ender med dom er de der offeret er seksuelt uerfaren, har en respektfull livsstil, ble overfalt av en fremmed, fikk fysiske skader mens hun kjempet imot og anmeldte øyeblikkelig. Med andre ord saker der offeret ses som verdig og overgrepet passer med myter om voldtekt. I lagmannsretten vil dommerens rolle på bakgrunn av dette være spesielt viktig ved at hun/han har makt til å gripe inn ved spørsmål som spiller på eventuelle fordommer blant juryen, og som ikke egentlig er relevant for å avgjøre om lovbruddet har funnet sted. Min informant, Tina, opplevde at overgriper ble frifunnet i lagmannsretten, og hun mente dette hadde sammenheng med at forsvareren presenterte faktorer fra henne og mannens fortid, som ikke hadde relevans for avgjørelse om et overgrep hadde funnet sted. I tillegg kan man si at forsvareren spilte på myten om at voldtekt ikke kan skje i ekteskapet ved å fokusere på om hun hadde hatt sex med sin mann uten å ha lyst ved tidligere anledninger.

Kvinnernes oppfatning av rettssaken vil være avhengig av flere faktorer enn om de opplever seg trodd. Utover holdninger som kan innvirke på rettsapparatets aktører og derigjennom ofrenes opplevelser i retten er det viktig å se på svakheter som kan være innebygd i systemet. Som nevnt innledningsvis til dette kapittelet var mine informanter opptatt av å få frem sin side av saken og egen grad av deltakelse i retten. Del 9.2 vil omhandle dette.

9.2 RETTSAPPARATET SOM SOSIALT SYSTEM

I denne delen vil jeg ta for meg rettsapparatet som sosialt system, og i hvilken grad ofrene er deltakende i dette. Det er flere trekk ved rettsapparatet som kan være medvirkende til at ofrene ikke føler seg tilstrekkelig ivaretatt. Innenfor rettsapparatet blir offeret redusert til vitne og saken blir overtatt av profesjonelle. Det at saken blir tatt over av det juridiske system kan også endre saken i offerets øyne slik at den ikke lenger inneholder det som er viktig for henne (Christie 1977). I forhold til tiltalte står hun på sidelinjen uten de samme rettighetene, noe som kan oppleves urettferdig. Hun har en bistandsadvokat ved sin side, men det ligger begrensninger i forhold til hvordan denne får utøvd sin rolle. Dette gjør at vedkommende ikke har mulighet til å støtte offeret på best mulig måte gjennom prosessen.

Videre ligger det en svakhet i systemet ved at det ikke fremmer erkjennelse fra overgriper, noe ofrene ønsker. Det som ligger i dette er at ofrene ønsker at overgriper skal vise at han innser at han har gjort noe galt. Betydningen av erkjennelse for offeret er også begrunnet og dokumentert i forskning om seksualisert vold (Finstad 1996, Lees 2002, Petrak 2002b) I rettsapparatet blir ikke dette ønsket innfridd. Dette har sammenheng med oppbygningen av rettsapparatet. Det fungerer slik at det oppfordres til benektelse, og derfor er lite egnet for oppnåelse av erkjennelse (Finstad 1996). I fire av sakene til mine informanter har overgriper til en viss grad tilstått i avhør hos politiet hva han har gjort. I løpet av sakens gang har de imidlertid gått tilbake på det de har sagt. Dette henger sannsynligvis sammen med at forsvarer kommer inn i bildet. Forsvarerens jobb er å få tiltalte frifunnet eller å oppnå lavest mulig straff. Siden få dømmes i voldtektssaker vil det være nærliggende å tro at forsvarer vil anbefale tiltalte å forsøke å bli frifunnet. Karin Sten Madsen (2003a:3) uttrykker motsetningen slik: ”De oppfordres til og forventes at holde sig så langt fra hinanden som mulig og med en forsvarer ved sin side tilstår ingen mand at have udøvet voldtekt.” Forsvarer kan anbefale tilståelse da dette skal gi strafferabatt, men dette gjøres sjelden i praksis i straffesaker generelt (Aftenposten 5.6.2004), og antageligvis svært sjelden i disse saker der domfellelse som nevnt ikke skjer ofte. Madsen (2003a) hevder at tilståelse sjelden forekommer i saker om

seksualisert vold i Danmark. Aktor skal forsøke å bevise at tiltalte er skyldig, men forsvarer vil bruke alle midler for å svekke offerets troverdighet. Denne motsetningen gir ikke grobunn for å finne ut hva som har skjedd, men heller ytterpunktene i hver ende. Innenfor dette kontradiktoriske system har forsvarerne som oppgave å få sin klient frikjent, og er bundet av hvordan systemet er lagt opp. Det kan likevel stilles spørsmål ved hvor langt de trenger å gå for å gjøre jobben sin. Når retningslinjer blir overskredet og ofrene føler seg trakassert er det slik jeg ser det på tide å vurdere hvor grensene skal gå. En rettssak fungerer også slik at den ikke gir gjerningsmannen mulighet til å ta ansvar for sin handling, og bidra til gjenopprettelse av skaden han har forvoldt (Madsen 2003a).

Følgende sitat fanger opp noe av hva mine informanter uttrykte som ankepunkter mot den rettslige behandlingen de fikk:

”Uavhengig av utfallet av saken kan den rettslige behandlingen av saker om seksuelle overgrep oppleves som svært belastende for offeret. Ofrene får ikke komme fram med sitt syn, sin historie og sin smerte ut over det de blir spurt om når de vitner. Offeret er ikke part i saken, og formålet med rettssaken er ikke å ivareta hensynet til offeret.” (Hennum 2000:89-91)

Et av ankepunktene handlet om at de gjerne skulle ha fått uttrykt sin side av saken på en bedre måte under rettssaken. Dette ønsket hang sammen med at de ville at overgriper skulle få høre hvilke konsekvenser hans handling hadde. Noe annet som ble oppfattet negativt blant mine informanter var at de hadde færre rettigheter enn tiltalte, og at de ble redusert til vitner under rettssaken. Liv Finstad (1996) påpeker at det er en reell risiko for at ofre kan bli redusert til rettslige objekter i dagens rettsapparat i en artikkel om rettsapparat og erkjennelse:

”En avgjørende begrensning for offerets mulighet til å bli ivaretatt i retten ligger i at hun ikke er et handlende subjekt i prosessen – hun er et rettslig objekt.” (Finstad 1996:48)

Karin Sten Madsen (2003a) vektlegger viktigheten av at voldtektsofre får uttrykt sitt sinne og sin angst ved å få fortalt overgriper hvilke konsekvenser hans overgrep har hatt, i et innlegg som omhandler om konfliktråd kan benyttes i voldtektssaker. Det jeg vil drøfte her er i hvilken grad rettsapparatet er egnet til å ivareta voldtektsofrenes ønske om deltakelse, og om det er måter der dette kan ivaretas bedre.

Anne Robberstad (2002) argumenterer i sin rapport ”*Kontradiksjon og verdighet*”, som omhandler fornærmedes stilling i de nordiske land, for at fornærmede bør få partsstatus i straffesaker. Hun mener at fornærmede på den måten ville blitt behandlet som en verdig deltaker i prosessen, og at dette kan være viktigere for fornærmede enn utfallet av saken. Hun ville blitt tatt mer på alvor, blitt anerkjent som en sentral deltaker for å finne ut hva som har skjedd, og hun ville blitt behandlet som en person hvis mening det var verdt å høre (Robberstad 2002:69). Ved å delta mer aktivt ville hun hatt et bedre grunnlag for å forstå resultatet (ibid). I dag må offeret fremme et erstatningskrav overfor overgriper for å oppnå visse rettigheter som ble beskrevet i del 7.4. I samtlige av mine informanters saker ble dette gjort nærmest automatisk slik jeg forsto det, noe som er logisk dersom det må til for å få innsyn i saken og visse rettigheter. Robberstad (2002) mener vi må bort fra denne koblingen der fornærmede skal være nødt til å fremme et krav for å oppnå rettigheter. Når det gjaldt utøvelsen av noen av disse rettighetene i praksis, tydet det mine informanter fortalte på at det ikke fungerte helt som det burde. Bistandsadvokaten i deres saker brukte i liten grad muligheten til å stille spørsmål, føre bevis, holde sluttinnlegg og passe på at deres klient ikke ble stilt irrelevante spørsmål. Kan det være slik at ofrene må få fullverdig partsstatus for at rettsapparatet skal la bistandsadvokaten slippe til, eller for at bistandsadvokaten selv skal kreve sin plass?

Blant informantene ble det helt klart etterlyst en mer aktiv bistandsadvokat. Uttrykket ”han/hun skulle fungert mer som en forsvarer” ble sagt gjentatte ganger under intervjuene. Dersom bistandsadvokaten hadde benyttet seg av mulighetene som ligger i systemet ville ofrene i større grad kunne fått frem sin side av saken. Sann som det er nå vil påtalemyndigheten konsentrere seg om de rettslige bevis mens forsvarer vil sette alt inn på å sverte offeret og male et fordelaktig bilde av overgriper. Christie (1977) skriver i sin artikkel ”*Konflikt som eiendom*” om hvordan han mener staten stjeler konfliktene fra de berørte parter. Videre at de i retten blir omgjort til noe helt annet enn det de var i utgangspunktet. Dette skjer ved at det er det rettslig relevante som vektlegges og ikke hvordan de berørte partene selv oppfattet det inntrufne. Slik det er i dag har likevel tiltalte i større grad mulighet til å få fremmet sine synspunkter gjennom sin subjektive forsvarer enn det offeret har. Dersom bistandsadvokaten innehar en passiv rolle vil ingen ivareta

offerets ønske om å få sagt hva overgrepet har innebåret for henne. Dette gjenspeilet seg i hva Berit sa om at det bare var bistandsadvokaten som hadde spurt henne noe om hvilke konsekvenser overgrepet hadde hatt for henne.

Som Finstad sier ”kan ikke rettens vesen løsriver seg fra at det er en informasjonsinnhenting strukturert etter bestemte rammer” (1996:49). Slik det er i dag vil det som sagt ovenfor være bestemte interesser som ivaretas fra påtalemyndighetens og forsvarers side mens offerets side ivaretas i mindre grad. Tina fortalte om hvordan hun følte at fremstillingen i lagmannsretten ble veldig skjev fordi hun, bistandsadvokaten og påtalemyndigheten konsentrerte seg om voldtekten hadde funnet sted eller ikke, mens forsvarer og tiltalte dro frem det negative de kunne finne i hennes fortid, og det positive i hans. Christie (1993:139) vil gjerne at hele personen skal ses i retten. Dersom dette skal fungere rettferdig må vel offeret ha en større rolle slik at hun også skal ses som en hel person. Dette ville i så fall kunne føre til at fordommer om verdige og uverdige ofre fikk spille inn i enda større grad. I dag er hovedprinsippet i domstolen at handlingen skal settes i sentrum (Finstad 1988). Har han begått lovbruddet eller ikke? Utelat offerets og tiltaltes fortid. Som mine informanter har fortalt fungerer det ikke slik. Finstad (1988:20) mener at domstolen fjerner seg fra sitt prinsipp i saker om seksuell vold ved å trekke inn offerets vandel og samtykkespørsmålet. Med samtykkespørsmålet menes spørsmål rundt hennes atferd rett forut for overgrepet for å avdekke om det kan settes tvil ved om hun motsatte seg handlingen eller ikke. I staten Victoria i Australia fungerer det slik at overgriper må bevise at samtykke forelå (Lees 2002). Et annet alternativ kunne ifølge Finstad (1988) være at det relevante i en sak om seksualisert vold var hvilke konsekvenser overgrepet har medført for offeret. Psykiske og sosiale så vel som fysiske. Videre om hun tidligere hadde vært utsatt for noen form for vold. Dersom offeret hadde hatt en sterkere stilling kunne det tenkes at fokuset hadde blitt flyttet noe, eller at konsekvensene overgrepet hadde for ofrene i større grad kom frem i retten²⁹.

---

²⁹ Mine informanter har ikke sagt at konsekvensene ble utelatt under rettssakene, men slik jeg forsto dem var ikke dette et stort tema. Ut fra hva for eksempel Berit sa var dette noe kun bistandsadvokaten spurte om.

Kvinnene jeg intervjuet reagerte spesielt på at de ikke hadde muligheten til å høre tiltaltes forklaring og rett til å anke. De syntes det var vanskelig å forholde seg til saken da de ikke fikk høre hva tiltalte sa. Det medførte uvisshet i forhold til hva de skulle "forsvare" seg mot når de skulle vitne. Hvorfor skal hun ikke få være til stede når tiltalte avgir forklaring? Robberstad gir følgende forklaring:

Mye taler for at det å nekte fornærmede adgang til forhandlingene, ikke først og fremst skyldes frykt for påvirkning av forklaringen. Det har i stedet en rent symbolsk funksjon; det markerer at fornærmede ikke har noe med saken å gjøre, at det ikke er fornærmedes sak. (Robberstad 2002:96)

Videre argumenterer hun med at fornærmede kan komme til å gi en enda mer utfyllende forklaring som følge av at hun også får høre tiltalte, og hun mener det er lite som tilsier at fornærmede ville tilpasset sin forklaring etter hva hun hørte.

Robberstad (2002) påpeker viktigheten av at deltakelsen må være frivillig for ofrene slik at det ikke legges ekstra stein til deres bær. Dersom ofrene velger å ha partsstatus må de få velge hvilke av rettighetene de ønsker å benytte seg av. Hun presiserer at i saker som omhandler seksuell vold vil deltakerplikt kunne forårsake enda en krenkelse av fornærmede eller forsterke den krenkelsen hun har vært utsatt for av tiltalte. Mine informanter var også opptatt av at bruken av rettigheter måtte være frivillig.

Et av hovedproblemene i rettsapparatet i Norge i dag er den lange tiden det tar fra anmeldelse til rettskraftig dom mener Robberstad (2002). Dette var hva kvinnene jeg intervjuet regnet som noe av det tyngste ved hele møtet med rettsapparatet. De følte at de ikke kom seg videre i livet på grunn av den lange ventetiden. Ved at en tredje part slipper til i straffesakene kan det ikke utelukkes at prosessen vil ta lengre tid sier Robberstad. Hennes inntrykk fra Sverige og Finland, der ofrene har en sterkere stilling, er ikke at sakene tar lengre tid, men hun kan ikke dokumentere dette. Hun mener uansett at hensynet til at ofrene får en verdig behandling må gå foran tidsaspektet. Under et nordisk seminar om den fornærmedes rettsstilling hevdet statsadvokat Peter Levin og dommer Klaus Ekelund (5.11.2002) fra Finland at ofrenes partsstilling gjorde at systemet var mer

effektivt. Dette fordi ofrene fungerte som en støtte for påtalemyndigheten ved å presentere bevis, stille spørsmål og dermed bidra til å finne sannheten. En representant fra påtalemyndigheten i Norge mente derimot at hvis offeret ble part ville det føre til et enda tregere og mer kostnadsfylt rettsvesen (Tor Geir Myhrer 5.11.2002).

9.3 MULIGE VEIER VIDERE

Det finnes som vist svakheter i rettsapparatets ivaretagelse av voldtektsofrene. Her vil jeg ta opp om det kan være utenomrettslige løsninger som kunne egnet seg bedre, og til slutt vil jeg si noe om hva som kan forbedres innenfor rettsapparatet.

9.3.1 Utenomrettslige løsninger

Ingen av kvinnene jeg intervjuet stilte seg positive til ideen om megling med gjerningsmannen. Innsigelsene handlet om at de ikke kunne satt seg ned ved samme bord som overgriper, at de ikke kunne kommet til noen enighet, og de fryktet for at sakens natur ikke ville bli tatt alvorlig nok på denne måten. Jeg velger likevel å ta det opp her fordi mye av det som gjorde møtet med rettsapparatet tungt, er faktorer som flere forskere hevder kunne ivaretas bedre gjennom alternativer (Madsen 2003a, Christie 1977, Ericsson 1990). Eksempelvis å få være fullverdig deltakende i saken, få frem sitt syn og mulighet for å oppnå erkjennelse fra overgriper.

Det tok for lang tid for ofrene å gå igjennom rettsprosessen. Videre var de redde for overgriper da de møtte til rettssak. Under rettssaken ble de til en viss grad trakassert og følte seg satt på sidelinjen hvor de heller ikke fikk forklart sin side så godt som de hadde ønsket. Utover dette har mine informanter gitt uttrykk for et ønske eller behov for at overgriper skal erkjenne hva han har gjort.

Under intervjuene var det megling som ble nevnt av informantene i forbindelse med spørsmål om kvinnene kunne se for seg andre måter enn rettssak for å ”løse” saken. Derfor vil jeg her kun ta opp bruken av alternativ konfliktløsning i form av megling mellom offer og gjerningsmann. Jeg tar utgangspunkt i følgende definisjon av alternativ konfliktløsning:

”Alternativ konfliktløsning er en prosess der alle parter som har en interesse i et lovbrudd kommer sammen, for i fellesskap å bestemme hvordan de skal forholde seg til de problemer som har oppstått som følge av lovbruddet og hva som skal skje i fremtiden. (Prison Fellowship International (Hennums oversettelse) i Hennum 2000:92)

En av tankene bak å benytte alternativ konfliktløsning er at konfliktene på den måten skal føres tilbake til de rettmessige eierne (Christie 1977, Ericsson 1990). Dette følger av tanken om at kriminelle handlinger er konflikter mellom individer (Christie 1977, Hennum 2000). En annen sentral tanke bak alternativ konfliktløsning er mulighet for forsoning mellom partene og reparering av skadene som er blitt forvoldt (ibid).

Christie (1977) mener at konflikter ikke er noe negativt. De er viktige for folket og gir muligheter for aktivitet og deltakelse. Han ser det som noe positivt folk trenger å delta i, og poengterer viktigheten av at folk får muligheten til å delta i saker som har umiddelbar betydning for dem selv. Hennum (2000) stiller spørsmål ved om et seksuelt overgrep i det hele tatt kan være for en konflikt mellom to parter å regne. Dette fordi det er snakk om grove overgrep på personer, noe som gjør at partene ofte vil ha motstridende syn på saken (ibid).

Blant kvinnene jeg intervjuet var det mye redsel for overgriper i ventetiden og under rettssaken. Dette mener jeg signaliserer at maktfordelingen var skjev mellom partene. At maktforskjellen mellom offer og gjerningsmann kan være stor i saker om seksualisert vold blir også poengtert av flere (Finstad 1988, Hennum 2000). Det er en sentral forutsetning for å kunne benytte megling i denne type saker at partene kan delta på lik fot under forhandlingene, og at de begge kan formidle sin sak (Hennum 2000). Utover at offeret kan være i en svak posisjon overfor overgriper grunnet krenkelsene han har utsatt henne for, kan det også ifølge Hennum (2000) være store maktforskjeller i møtet mellom

mann og kvinne. Dersom partene ikke kan delta på like vilkår vil det fort kunne medføre at en av dem blir overkjørt, og da vil hensikten med meglingen være borte. Det vil derfor være svært viktig at partene deltar frivillig og at frivilligheten er helt reell, og ikke et resultat av noen form for press.

Karin Sten Madsen (2003a) mener at offeret gjennom megling kommer seg ut av den passive offerrollen, og blir aktiv i prosessen. Hun sier også at denne aktiviteten ikke er for sarte sjeler, noe som indikerer at det for noen vil være for tungt å delta i et slikt møte. Det samme kan nok sies om rettsprosessen. Jeg vil også påstå at det å anmelde et seksuelt overgrep innebærer å forholde seg aktivt til saken. Mine informanter ga uttrykk for at de regnet seg som aktive ved at de hadde gjort noe i forhold til hva de ble utsatt for.

Den tryggheten mine informanter fant i at gjerningsmannen ville være fengslet for en periode kan også oppnås gjennom megling (Hennum 2000). Ved at de får muligheten til å se overgriper som en hel person kan redselen de hadde bearbeides (ibid). Mine informanter var opptatt av den individualpreventive effekten av straffen overgriperne kunne få i rettsapparatet. De var redd for at fengselet ikke kunne bidra til at overgriper ikke gjentok det han hadde gjort. Megling der mulighet for behandling av overgriper presenteres, kunne ivaretatt et ønske om uskadeliggjøring av overgriper (Finstad 1988). Videre også krav om han må holde en viss avstand til offeret eller flytte³⁰. I forhold til utfall av saken tydet mye på at kvinnene jeg intervjuet var like opptatt av å få sagt hva de følte til overgriper og/eller å få en form for erkjennelse fra han som at han skulle straffes. Dette er et moment flere hevder i større grad kunne ivaretas ved megling (Madsen 2003a, Finstad 1996 m.fl.)

Nettopp det at det er først i de senere år at samfunnet har begynt å ta seksualisert vold alvorlig, og gjøre noe med det taler mot alternativer mener Hennum (2000). Ved at de kan oppfattes som en dekriminalisering, eller at rettsmyndighetene regner dette som mindre alvorlige lovbrudd, kan signaleffekten være negativ. Mine informanter var også

---

³⁰ Ved denne type reaksjoner kan det stilles spørsmål om hva slags signaleffekt det ville gitt til allmennheten, og derigjennom den allmennpreventive effekten av straffen. Om straffereaksjoner har noen allmennpreventiv virkning er imidlertid et stort og omdiskutert tema, som jeg ikke går i dybden på her.

opptatt av at det kunne oppfattes som at myndighetene tok lett på det hvis forslag om megling ble fremmet. En av dem, Silje, fikk dette foreslått fra politiet og følte at det var fornærmende mot henne fordi de da ga inntrykk av at det ikke var så alvorlig. På den ene siden handler det om hvilken signaleffekt som sendes til samfunnet, og på den andre siden handler det om ivaretagelsen av ofrenes behov for å bli tatt alvorlig. I Norge blir konfliktrådet benyttet mest i saker der ungdom har nasket eller begått butikktysterier (Dullum 1996). Å gå fra denne type lovbrudd til å benytte konfliktråd i voldtektssaker kan gi et negativt inntrykk.

I Danmark foreslås det å gjøre et forsøk med megling i voldtektssaker (Aftenposten 18.7.2004). Meglingen skal ikke være isteden for en rettssak, men i tillegg.

Gjerningsmannen skal ha mulighet til å oppnå lavere straff ved å delta i megling. Ved at det også blir rettssak vil det ikke gis inntrykk av at det tas lett på lovbruddet. Et spørsmål jeg stiller til hvordan dette skal fungere i praksis er når og hvem som skal fremme forslaget om bruk av megling overfor ofrene. Dette vil kunne ha betydning for hvordan ofrene oppfatter forslaget. Slik jeg ser det burde dette ikke være en oppgave for politiet. Dette mener jeg på grunnlag av hvor redde mine informanter har vært for å bli mistrodd av politiet. Bistandsadvokaten befinner seg i en gunstigere posisjon i forhold til dette da denne personen kan være subjektiv, og ikke har noen annen oppgave enn å støtte offeret.

Megling har et positivt fortrinn i forhold til rettsapparatet i form av oppnåelse av erkjennelse fra gjerningsmann. Her ligger det en svakhet i rettssystemet. Når det gjelder ofrenes behov for å få frem hva overgrepet har gjort med dem til ansvarlig person kan det være mer tilrettelagt for dette i en meglingssituasjon, men det er også noe som kan ivaretas innenfor rettsapparatet forutsatt at de foretar visse endringer som legger bedre til rette for det. Når det gjelder reaksjoner overfor gjerningsmann blir det uttrykt skepsis til nytten av en fengselsstraff utover å trygge ofrene i den aktuelle soningsperioden.

Reaksjonene Finstad (1988) nevner som mulige i forbindelse med en megling kan også innføres innenfor rettsapparatet. Når det gjelder å erstatte rettssak med megling stiller jeg meg kritisk. Dette fordi et seksuelt overgrep vanskelig kan ses som en konflikt mellom to likeverdige parter ut ifra hva mine informanter har fortalt, og på grunn av signaleffekten

det kan sende til samfunnet og til ofrene om alvorlighetsgraden av seksuell vold. Dersom man skal oppnå holdningsendringer blant folk flest der de ser at alvorlige saker også kan løses på annen måte enn i retten må man begynne et sted, men jeg tror det er andre lovbrudd som kan forsøkes løst gjennom megling før disse. Slik jeg ser det stiller det seg noe annerledes i det danske forslaget der begge deler benyttes. At det kan være verdt å følge med på, og vurdere et forsøk med dette her hjemme også, ser jeg som en mulig vei å gå. Det viktige må i så fall være at deltakelsen er frivillig og ønskelig fra begge parter. Det må heller ikke bli en hvilepute for å foreta endringer til det bedre innenfor rettsapparatet, noe jeg vil si noe om i det følgende.

9.3.2 Forbedringer innenfor rettsapparatet

Det norske rettsapparatet har ved innføring av minstestraffer, bistandsadvokat til ofrene, økt opplæring til politiet om seksuell vold vist endrede holdninger til seksuelle overgrep. Studiene nevnt i del 9.1, inkludert min egen undersøkelse, og høyt antall henleggelse tyder likevel på at det kan være etterlevninger av fordommer i forhold til voldtekt eksisterende i rettsapparatet. Det kan derfor være et stykke igjen før mulige holdningsendringer etterleves til fulle i praksis. Dette kan virke inn på hvordan ofrene opplever seg ivaretatt. Ward (1995) har gjennomført en omfattende undersøkelse om politiets, advokaters, leger og rådgiveres holdninger til voldtekts ofre. Undersøkelsen ble foretatt blant over 500 profesjonelle yrkesutøvere i Singapore, og viste at de innehadde lite informasjon om voldtekts ofre. Mange av stereotypiene om voldtekt viste seg gjeldende som for eksempel at kvinnene selv fremprovoserer voldtekt ved deres klesstil og atferd. Videre hadde aktører i rettsapparatet en forestilling om at antallet domfellelser var mye høyere enn realiteten. Her kom det også frem at desto høyere kunnskap aktørene hadde om hva som er karakteristisk ved voldtekt, desto mer støttende holdninger viste de overfor ofrene. Det kan stilles spørsmålstegn ved hvor overførbart resultater fra en undersøkelse i Singapore er til norske forhold, men jeg nevner den her da jeg tror poenget

om at økt kunnskap gir bedre behandling av ofrene er viktig å få frem, og at dette ikke er noe særegent for et land. For at ofrene skal føle seg trodd i rettsapparatet vil en bevisstgjøring av holdninger og kvinnesyn sammen med økt kunnskap om seksuelle overgrep innenfor profesjonene være et steg på veien.

Til tross for at rettsprosessen var lang og tung for mine informanter angret de totalt sett ikke på at de hadde anmeldt, og enkelte presiserte at det var verdt det. Disse hadde fått god støtte og oppfølging gjennom prosessen. Ut fra hva de sa kunne det spores at enkelte følte seg styrket i etterkant. Videre ble det påpekt av noen at de så det som positivt at overgriperen fikk høre hva han hadde gjort mot dem under deres vitnemål. De fikk ikke alltid sagt alt de ville, men det ble likevel slik at de følte de fikk ut litt av sine følelser. Dette er trekk som tyder på at rettsapparatet kan ha en viss helende effekt ved at offeret får bearbeidet overgrepet noe. For at det skal kunne fungere på denne måten bør det skje endringer i politiets oppfølgingsrutiner. Videre er det viktig at de som jobber med voldtektsutsatte vet noe om denne type overgrep slik at de kan opptre støttende for offeret, henvise henne til hjelpeapparat, og forklare henne om rettsprosessen slik at hun ikke opplever seg mistrodd.

Det er mange forutsetninger til stede for at rettsapparatet kan ivareta voldtektsofferet på en bedre måte. Bistandsadvokatens rolle kan styrkes slik at denne kan utøve offerets rettigheter per i dag til fulle. Videre kan rettighetene utvides slik at offeret får mulighet til å høre tiltaltes forklaring og anke saken videre. En tredje mulighet er at de får fulle partsrettigheter. Jeg kan ikke i denne sammenheng ta stilling til om ofrene bør få fullverdig partsstatus eller ikke, men mitt materiale gir grunnlag for at jeg sier meg enig med Robberstad (2002) i at ofrenes stilling bør styrkes. Dette bygger på mine informanternes søken etter større deltakelse, men det er essensielt at deres deltakelse er frivillig og at de ikke skal føle seg ansvarlige for straffeforfølgingen.

Et annet poeng jeg vil nevne i denne sammenhengen er at uansett hva slags deltakelse voldtektsofre har i retten burde det være en selvfølge at de skal kunne føle seg trygge når de møter opp til rettssak. At det er ubehagelig å skulle møte overgriper igjen er det vanskelig og gjøre noe med. Fra det til at de settes i en posisjon der tiltalte kan true og trakassere dem er noe annet. Mine informanter hadde flere episoder på gangen og i rettslokalet der de følte seg redde og krenket på grunn av overgriperes oppførsel. På bakgrunn av hva de har fortalt, mener jeg det burde være egne rom der offeret kunne oppholde seg, slik at dette kan unngås.

Et viktig aspekt er å korte ned tiden det tar fra anmeldelse til endelig utfall av sakene. Det finnes mye dokumentasjon på hva slags ettervirkninger som kan inntreffe som følge av seksuell vold (*The Trauma of Sexual Assault* 2002), og mine informanter fortalte også om flere ulike ettervirkninger de har fått og som de har hatt problemer med i lang tid. Ut ifra hva informantene sa ble bearbeidingen av overgrepet vanskeliggjort fordi rettssaken tok så lang tid. Dette synes jeg taler for at denne type saker burde prioriteres både hos politiet og i rettsvesenet.

9.4 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Voldtekt er et overgrep som i stor grad begås mot kvinner, og da ofte av bekjente eller partnere. Det anslås at voldtekt er et forholdsvis utbredt fenomen som mange kvinner tier om at de har vært utsatt for. Blant de som velger å anmelde har min undersøkelse vist at det har skjedd forbedringer i måten voldtekts ofre blir møtt på og ivaretatt. Det er likevel slik at når det gjelder seksuelle overgrep er kvinners stilling fortsatt svak grunnet myter og fordommer som stadig gjør seg gjeldende på feltet, og svakheter i rettsapparatet som følge av disse eller systemet det er bygget på.

Det er essensielt at kvinner som velger å benytte seg av rettsapparatet etter å ha blitt voldtatt blir tatt alvorlig og ikke mistenkeliggjort. For å oppnå dette er grep for å få bukt med mytene og fordommene på feltet viktig. Her ligger det en stor utfordring. Det bør arbeides for endrede holdninger i normalbefolkningen, så vel som i profesjonene som møter voldtektsutsatte. Mye forskning er gjort som tilbakeviser mytene som eksisterer på feltet, men så lenge litteraturen ikke er allment kjent eller i liten grad presentert på pensumlistene til de ulike profesjonsutdanningene som vil ha befatning med voldtektsutsatte, vil denne kunnskapen ikke komme til sin rett.

Det finnes også faktorer bygget inn i vårt rettssystem som ikke gagnar voldtekts ofrene. Flere anmelder voldtekt, noe rettsapparatet må følge opp ved å få opp tiltaleprosenten, og ivareta kvinnene som får sine saker henlagt så vel som kvinnene som får sin sak fremmet for retten. For de få ofrene som får sin sak fremmet for retten er veien lang og tung før prosessen er over. Til tross for dette synes jeg ikke vårt rettsapparat skal erklære fallitt i forhold til seksuelle overgrep. En voldtekt er en alvorlig forbrytelse, og bør derfor være noe rettsapparatet i større grad kan reagere i forhold til. Ut ifra mitt materiale vil veien å gå være å foreta endringer til det bedre innenfor rettsapparatet fremfor å satse stort på alternative løsninger som fordrer likeverdige parter. Ofrene bør fortsatt oppfordres til å anmelde, men ivaretakelsen av dem som velger å gjøre dette må forbedres ytterligere. I møtet med rettsapparatet viser min undersøkelse at voldtekts ofre ikke blir tilstrekkelig ivaretatt og verdig behandlet. Det er likevel slik at det finnes mange muligheter for

forbedringer. I tillegg har de kvinnene som ble fulgt opp godt av politi og bistandsadvokat følt seg styrket i etterkant. Dersom vi leter i eksisterende litteratur og lytter til hva ofrene selv sier så har vi en del kunnskap om hvor skoen trykker, og hva som skal til for å gjøre situasjonen bedre. Dette tilsier at det bør prioriteres å gjøre noe i praksis. Det kreves ikke revolusjoner, men ved å foreta enkelte grep kan vi kanskje oppnå og flytte noen lass. Forbedringer i rettsapparatet bør ikke gå på bekostning av ressurser til hjelpetiltak for ofrene. Estimerte høye mørketall, og forskning som tilsier at voldtekts ofre lider under alvorlige ettervirkninger, tilsier at hjelpetiltak må prioriteres.

Det ville vært interessant og sett nærmere på hvilke holdninger som eksisterer i rettsapparatet og befolkningen ellers. For eksempel ville en oppfølgende undersøkelse av den Asta Magni Lykkjen (1975) foretok på 1970-tallet av politiet, kunne gitt verdifull innsikt i hvordan politiet går frem i voldtekts saker, og hvor langt vi er kommet siden den gang. Andre interessante temaer å gå videre på kunne vært hvordan bistandsadvokatene ser på sin egen rolle, hvilke faktorer utenom selve lovbruddet domstolen tar opp under hovedforhandling både i forhold til tiltalte og fornærmede, juryordningen, straffnivået i voldtekts saker sett i forhold til andre grove lovbrudd, og ikke minst hvorfor så få voldtekts anmeldelser fører til at tiltale tas ut. Jeg har med denne avhandlingen forsøkt å gi voldtekts ofrene en stemme slik at det kan tas høyde for hva de regner som viktig i videre forskning på feltet.

LITTERATURLISTE

- Aftenposten (19.10.2002): *På pinebenken i to år*.
Reportasje av Tore Letvik. Morgenutgaven.
- Aftenposten (14.11.2003): *Voldtekts ofre får doblet erstatning*.
Reportasje av Hans O. Torgersen. Morgenutgaven.
- Aftenposten (25.2.2004): *Sendrektig jus*.
Innlegg av redaktør Per Egil Hegge. Morgenutgaven.
- Aftenposten (19.3.2004): *1 av 2 domstoler bryter tidsfristene*.
Reportasje av Kjetil Kolsrud. Morgenutgaven.
- Aftenposten (5.6.2004): *Kriminelle fristes ikke av tilståelsesrabatt*.
Reportasje av Kjetil Kolsrud. Morgenutgaven.
- Aftenposten (18.7.2004): *Vil ha megling mellom offer og Voldtektsmann*.
Reportasje av Kjetil Kolsrud. Morgenutgaven.
- Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag
- Bourdieu, Pierre (2000): *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag
- Brownmiller, Susan (1975): *Against our will: men, women and rape*.
New York: Simon and Schuster
- Carstensen, Gitte og Sidsel Larsen (1981): "Retsmyndighedernes behandling af voldtægtssager" I: *Voldtægt – på vej mod en helhedsforståelse*.
Gitte Carstensen, Annalise Kongstad, Sidsel Larsen, Nell Rasmussen (red.)
København: DELTA Forlag
- Christie, Nils (1977): "Konflikt som eiendom" I: *Som folk flest*. Artikler
Oslo: Universitetsforlaget
- Christie, Nils (1982a): *Pinens begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Christie, Nils (1982b): *Hvor tett et samfunn*. 2 utgave. Oslo: Universitetsforlaget
- Christie, Nils (1993): *Kriminalitetskontroll som industri*. Oslo: Universitetsforlaget
- Cohen, Stanley (1994): *Den sociale kontrolls nye former. Kriminalitet, straff og klassifisering*. Dansk utgave. København: Hans Reitzels Forlag

- Coxell, Adrian W og Michael B. King (2002): "Gender, Sexual Orientation, and Sexual Assault." I: *The Trauma of Sexual Assault. Treatment, Prevention and Practice*. Jenny Petrak og Barbara Hedge (red.)
England: John Wiley & Sons
- Dagsavisen (23.6.2004): *Flere dommere tar voldtekts ofre på alvor*.
Artikkel av Kristine Meek
- Dahl, Tove Stang (1994): *Pene piker haiker ikke*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dullum, Jane (1996): *Konfliktrådene*. Oslo: Institutt for kriminologi,
Universitetet i Oslo
- Ellingsen, Dag (2001): *Kriminalitet og rettsvesen*. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Ericsson, Kjersti (1990): *Alternativ konfliktløsning*. KS-serien nr. 2-90
Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett
- Finstad, Liv (1988): "Sedelighetsforbrytere ut av fengslene; prinsipper for en realistisk utopi." I: *Materialisten* nr. 3-1988
- Finstad, Liv (1996): "Rettsapparatet som erkjennelsessystem"
I: *Materialisten* nr. 1/2-1996
- Giddens, Anthony (1997): *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax Forlag
- Grambo, Bente C (2001): *Domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker. En undersøkelse av 248 rettsavgjørelser fra 1995 til 2000*.
Oslo: Likestillingssenteret og Barneombudet
- Gregory, Jeanne og Sue Lees (1999): *Policing Sexual Assault*. London: Routledge
- Grønmo, Sigmund (1982): "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen" I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*.
Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.). Oslo: Universitetsforlaget
- Guillamin, Colette (1995): *Racism, Sexism, Power and Ideology*.
London: Routledge
- Hennum, Ragnhild og Rachel Paul (1997): "Seksualisert vold." I: *Kriminologi*
Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo Pax Forlag
- Hennum, Ragnhild (2000): "Finnes det alternativer til dagens rettslige behandling av saker om seksuelle overgrep mot barn?" I: *Materialisten* nr.1/2-2000

- Hennum, Ragnhild (2004): "Den rettslige behandlingen av voldtekt – hvorfor har Norge fått kritikk av FN?" I: *Materialisten* nr. 1-2004
- Holter, Harriet (1982): "Data, tolkning og sosiale relasjoner i forskning" I: *Kvalitative metoder i Samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Høigård, Cecilie (1993): The Victim as Expert: Active and Captive" I: *NORA. Nordic Journal of Women`s Studies*. Oslo: Scandinavian University Press
- Isdal, Per (1992): "Din jævla hore, jeg skal drepe deg!" I: *Seksualisert vold*. Vibeke Lund (red.) Rapport fra Likestillingsrådets høring Oslo 5. mars 1992.
- Kaatee, Patricia (2004): "Vold mot kvinner – et menneskerettighetsbrudd" I: *Amnestynytt* nr. 1:2004
- Kelly, Liz og Linda Regan (2001): *Rape: The forgotten issue? A European research and networking project*. University of North London, Child and Woman Abuse Studies.
- Kirkeby Willy A (1995): Engelsk – Norsk ordbok. Oslo: Universitetsforlaget
- Kongstad, Annalise (1981): "Voldtægt, kriser og social kontrol af kvinder" I: *Voldtægt – på vej mod en helhedsforståelse*. Gitte Carstensen, Annalise Kongstad, Sidsel Larsen, Nell Rasmussen (red.). København: DELTA Forlag
- Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. 2 utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Lagerbäck, Bjørn (2003): Innlegg på: Internasjonalt voldsforebyggende seminar. Arrangert av: Landsforeningen for voldsofre i samarbeid med Voksenåsen. 23-25 november 2003.
- Langbach, Tor (1996): *Forsvareren*. Oslo: Juridisk Forlag
- Langbach, Tor (2004): "Fritt forsvarervalg." Innlegg i *Aftenposten* 7.9.2004. Morgenutgaven
- Larsson, Paul (2000): Fenomenologien og hermeneutikken innen kriminologien. www.jus.uio.no/ifk/arsrapport2000/larsson2.html. Lesedato: 31.3.2004
- Lees, Sue (2002): *Carnal Knowledge. Rape on trial*. 2 utgave. London: The Women`s Press

- Lerdal, Synnøve og Ann Iren Vigrestad (2001): *Relasjonen mellom forsvarer og klient - sett fra forsvarerens side*. Mellomfagsavhandling i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi og rettsosoiologi
- Levin, Peter og Klaus Ekelund (2002): Innlegg på: *nordisk seminar om fornærmedes straffeprosessuelle stilling*. 5.11.2002. Oslo
- Ludvigsen, Anette og Irene Marstrøm (1999): *Voldtatte i etterforsknings- og rettsprosess. Et møte mellom to skyldtema*. Hovedoppgave til graden Cand. Psychol. Institutt for psykologi ved UiT
- Lykkjen, Asta Magni (1976): *Voldtekt*. Oslo: Pax Forlag
- Madsen, Karin Sten (2003a): *Konfliktråd etter voldtægt – kan den krænkede bruke konfliktrådenes tilbud?* Innlegg ved Dansk Forening for Kvinderets konferanse om voldtekt den 24 september 2003 på Christiansborg.
- Madsen, Karin Sten (2003b): "Hellere i går end i morgen – om bistandsadvokatens rolle." I: *Voldtægt. Retsbeskyttelse for den krænkede – retssikkerhed for gerningsmanden*. Dansk Forening for Kvinderet (red.) København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Myhrer, Tor Geir (2002): Innlegg på: *nordisk seminar om fornærmedes straffeprosessuelle stilling*. 5.11.2002. Oslo
- Myhrvold, Steinar (2004): Samtale per telefon 7.9.2004. Han er politioverbetjent og fagansvarlig for området "seksuelle overgrep" på politihøgskolen. Oslo
- Nesvold, Helle (1999): Innlegg i: *Vold mot kvinner og rettsapparat*. Krisesentrene i Norge 20 år
- Nørgaard, Lone (2003): "Hvorfor vælge voldtægt?" I: *Voldtægt. Retsbeskyttelse for den krænkede – retssikkerhed for gerningsmanden*. Dansk Forening for Kvinderet (red.). København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Ot.prp. 40 (1999-2000): *Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.* (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier mv.) Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 28 april 2000, godkjent i statsråd samme dag.
- Petrak, Jenny (2002a): "Rape: History, Myths and Reality." I: *The Trauma of Sexual Assault. Treatment, Prevention and Practice*. Jenny Petrak og Barbara Hedge (red.) England: John Wiley & Sons

- Petrak, Jenny (2002b): "The Psychological Impact of Sexual Assault."
I: *The Trauma of Sexual Assault. Treatment, Prevention and Practice*.
Jenny Petrak og Barbara Hedge (red.) England: John Wiley & Sons
- Repstad, Pål (1987): *Mellom nærhet og distanse*.
Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø: Universitetsforlaget
- Rieber-Mohn, Georg Fr. (1992): "Straffbar seksuell omgang." I: *Seksualisert vold*.
Vibeke Lund (red.) Rapport fra Likestillingsrådets høring Oslo 5. mars 1992.
- Riksadvokatens utredningsgrupper – rapport nr. 2/2000: *En undersøkelse av politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker*.
- Rjukan, Trine (2001): *Når offeret settes på tiltalebenken – en studie av høyesteretts holdninger i voldtektssaker i et historisk lys*. Spesialoppgave i jus.
Universitetet i Oslo: Juridisk fakultet
- Robberstad, Anne (1994): *Bistandsadvokaten. Ofrenes stilling i straffesaker*.
Oslo: Universitetsforlaget
- Robberstad, Anne (2002): *Kontradiksjon og verdighet*.
Oslo: Justis- og politidepartementet
- Rogers, Deborah J. (2002): "Legal and Forensic Issues."
I: *The Trauma of Sexual Assault. Treatment, Prevention and Practice*.
Jenny Petrak og Barbara Hedge (red.) England: John Wiley & Sons Ltd.
- Seksualisert vold (1992): "Forord" I: *Seksualisert vold*.
Vibeke Lund (red.) Rapport fra Likestillingsrådets høring Oslo 5. mars 1992
- Skaar, Turid (1992): "Bistandsadvokaten" I: *Seksualisert vold*. Vibeke Lund (red.)
Rapport fra Likestillingsrådets høring Oslo 5. mars 1992.
- Skau, Greta Marie (1996): *Mellom makt og hjelp. En samfunnsvitenskapelig tilnærming til forholdet mellom klient og hjelper*. 2 utgave. Oslo: TANO
- Skjørten, Kristin (1988): "Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold." I: *KS-serien nr. 4-88*. Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett
- Snare, Annika (2003): "Noget er der sket" – et tilbakeblik på voldtægtsforbrydelsen"
I: *Voldtægt. Retsbeskyttelse for den krænkede – retssikkerhed for gerningsmanden*. Dansk Forening for Kvinderet (red.)
København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag

- SSB, tabell 4: *Lovbrudd anmeldt, etter type lovbrudd. 1991-2002*
Statistisk sentralbyrå. Lesedato 27.1.2004
www.ssb.no/emner/03/05a_krim_tab_tab-tab-2003-08-01-04.html
- SSB, tabell 34: *Straffereaksjoner, etter reaksjonens art og type hovedlovbrudd 2003.*
Statistisk sentralbyrå. Lesedato 27.9.2004
www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2004-08-23-34.html
- SSB, tabell 38: *Gjennomsnittlig utmålt straff, etter reaksjonens art og type hovedlovbrudd.* Statistisk sentralbyrå. Lesedato 23.9.2004
www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2004-08-23-38.html
- SSB, tabell 51: *Nyinnsettelse i varetekt, etter personens kjønn, alder, og type hovedlovbrudd.* 2001. Statistisk sentralbyrå. Lesedato 20.5.2004
www.ssb.no/0305/a_krim_tab/tab/tab-2003-01-13-51.html
- Stene, Reid J (2001): "Seksualforbrytelser – skjebner i rettssystemet"
I: *Samfunnsspeilet 3/2001*. Johan-Kristian Trønder, Dag Ellingsen, Mads Ivar Kirkeberg, Ragni Hege Kitterød, Berit Otnes, Jorunn Ramm og Dag Roll-Hansen (red.) Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Stenersen, Ruth (2003): Åpningsforedrag. I de beste familier. Konferanse om familievold 11-13 november 2003. Arrangør: Kompetansesenter for voldsofferarbeid.
- Straffeprosessloven (2001): Lov av 22. mai 1981 om rettergangsmåten i straffesaker med senere endringer med kommentarer av Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. § 77, § 107c, § 122, § 134, § 192. 3 utgave, Bind 1. Oslo: Universitetsforlaget
- Sverdrup, Jakob, Marius Sandvei og Bernt Fossetøl (1983): *Tanums store Rettskrivingsordbok*. Oslo: Forlaget Tanum - Norli
- Sætre, Marianne (1997): Omfanget av vold. Gjennomgang av dokumentasjon og resultater. HiO notat 1997 nr. 7. Kompetansesenter for voldsofferarbeid
- Ta natta tilbake (2001): *Et hefte om voldtekt*. Dixi Ressurssenter (red.) Trondheim: Stiftelsen psykiatrisk opplysning
- Temkin, Jennifer (2002): *Rape and the Legal Process*. 2 utgave. New York: Oxford University Press.
- Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen – Sandviken: Fagbokforlaget
- The Trauma of Sexual Assault* (2002): Jenny Petrak og Barbara Hedge (red.) England: John Wiley & Sons

Veiden, Pål og Sollaug Burkeland (1999): *Samfunnsvitenskapelig ordbok*.
Oslo: Spartacus Forlag

Ward, Colleen A. (1995): *Attitudes toward Rape. Feminist and Social Psychological Perspectives*. London-Thousand Oaks-New Delhi: SAGE Publications

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*.
Oslo: Universitetsforlaget

VEDLEGG

1. GODKJENNELSE FRA NSD
2. INFORMASJONSSKRIV TIL KRISESENTRENE OG DIXI
3. FØLGESSKRIV FRA TOVE SMAADAH
4. INFORMASJONSSKRIV TIL POTENSIELLE INFORMANTER
5. INTERVJUGUIDE 1
6. INTERVJUGUIDE 2
7. LOVEN OM VOLDTEKT

Prosjektbeskrivelse

Behandlingsansvarlig:

Jane Dullum

Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo

Postboks 6706 St. Olavs Plass

0130 OSLO

Daglig ansvar/prosjektleder:

Ann Iren Vigrestad

Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo

Postboks 6706 St. Olavs Plass

0130 OSLO

10262 Voldtektsofres møte med rettsapparatet

Formålet med prosjektet er å få kunnskap om voldtektsofres erfaringer med politi og rettsvesen.

Utvalget omfatter 10-15 kvinner som har vært utsatt for voldtekt og anmeldt forholdet. Dixi Ressurssenter og bistandsadvokater tar kontakt med aktuelle informanter og gir dem informasjonsskriv fra prosjektleder (jf. pkt. a).

De som ønsker å være med tar dernest selv kontakt med prosjektleder, enten pr. telefon, brev eller e-post.

Det gis muntlig og skriftlig informasjon. Samtykke for deltakelse er ensbetydende med aktiv deltakelse (jf. pkt. b). Personvernombudet finner utgangspunkt skrevet tilfredsstillende, men har avtalt med prosjektleder (telefon 01.09.03) at følgende endres/tilføyes;

* Setningen "Dere vil være helt....." erstattes med "Intervjuene vil bli tatt opp på lydbånd og transkribert i anonymisert form til pc og dernest slettet. Prosjektslutt vil være 30.06.2004.

* Prosjekter er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Vi ber om at kopi av endelig informasjonsskriv ettersendes.

Opplysningene samles inn gjennom personlige intervju.

Det samles inn og registreres opplysninger om bl.a.; vurderinger rundt avgjørelsen om å anmelde overgrepet, hvordan politi og bistandsadvokat ivaretok henne, opplevelse av rettssak og utfall av saken. Det samles inn og registreres sensitive personopplysninger, jf. personopplysningsloven § 2 8) d). Det blir benyttet analogt lydbåndopptak som innen 24 timer etter opptaket transkriberes i anonymisert form til edb. Når transkribering er foretatt blir lydbåndet umiddelbart etterpå slettet.

Prosjektslutt er angitt til 30.06.2004 (jf. pkt. c). Innsamlete opplysninger vil bli anonymisert fortløpende etter hvert intervju, senest ved prosjektslutt (jf. pkt. d). Det skal ikke foretas elektronisk sammenstilling av personregistre (jf. pkt. e).

Hans Holmboes gate 22
N-5007 Bergen
Norway
Tlf: +47/ 55 58 21 17
Fax: +47/ 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Ann Iren Vigrestad
Rugveien 44
0679 OSLO

Vår dato: 02.09.2003

Vår ref: 200300768 LT /RH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING FRA PERSONVERNOMBUDET

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 27.08.2003. Meldingen gjelder prosjektet:

10262 Voldtektsofres møte med rettsapparatet

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS er utpekt som personvernombud av Universitetet i Oslo, jf. personopplysningsforskriften § 7-12. Ordningen innebærer at meldeplikten til Datatilsynet er erstattet av meldeplikt til personvernombudet.

Personvernombudets vurdering

Etter gjennomgang av meldeskjema og dokumentasjon finner personvernombudet at behandlingen av personopplysningene vil være regulert av § 7-25 i personopplysningsforskriften. Dette betyr at behandlingen av personopplysningene vil være unntatt fra konsesjonsplikt etter personopplysningsloven § 33 første ledd, men underlagt meldeplikt etter personopplysningsloven § 31 første ledd, jf. personopplysningsforskriften § 7-20.

Unntak fra konsesjonsplikten etter § 7-25 gjelder bare dersom vilkårene i punktene a) – e) alle er oppfylt:

- a) førstegangskontakt opprettes på grunnlag av offentlig tilgjengelige registre eller gjennom en faglig ansvarlig person ved virksomheten der respondenten er registrert,
- b) respondenten, eller dennes verge dersom vedkommende er umyndig, har samtykket i alle deler av undersøkelsen,
- c) prosjektet skal avsluttes på et tidspunkt som er fastsatt før prosjektet settes i gang,
- d) det innsamlede materialet anonymiseres eller slettes ved prosjektavslutning,
- e) prosjektet ikke gjør bruk av elektronisk sammenstilling av personregistre.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres slik det er beskrevet i vedlegget.

Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47/ 22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tlf: +47/ 73 59 19 07. kyrr.svaria@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tlf: +47/ 77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Ny melding

Det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de punktene som ligger til grunn for personvernombudets vurdering.

Selv om det ikke skjer endringer i behandlingsopplegget, skal det gis ny melding tre år etter at forrige melding ble gitt dersom prosjektet fortsatt pågår.

Ny melding skal skje skriftlig til personvernombudet.

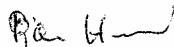
Offentlig register

Personvernombudet har lagt ut meldingen i et offentlig register, www.nsd.uib.no/personvern/register/

Ny kontakt

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2004, rette en henvendelse angående status for prosjektet.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55583377

Vedlegg: Personvernombudets vurdering

Kopi: Behandlingsansvarlig Jane Dullum

D

Prosjektbeskrivelse

Behandlingsansvarlig:

Jane Dullum

Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo

Postboks 6706 St. Olavs Plass

0130 OSLO

Daglig ansvar/prosjektleder:

Ann Iren Vigrestad

Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo

Postboks 6706 St. Olavs Plass

0130 OSLO

10262 Voldtektsfres møte med rettsapparatet

Formålet med prosjektet er å få kunnskap om voldtektsfres erfaringer med politi og rettsvesen.

Utvalget omfatter 10-15 kvinner som har vært utsatt for voldtekt og anmeldt forholdet. Dixi Ressurssenter og bistandsadvokater tar kontakt med aktuelle informanter og gir dem informasjonsskriv fra prosjektleder (jf. pkt. a).

De som ønsker å være med tar dernest selv kontakt med prosjektleder, enten pr. telefon, brev eller e-post.

Det gis muntlig og skriftlig informasjon. Samtykke for deltakelse er ensbetydende med aktiv deltakelse (jf. pkt. b). Personvernombudet finner utgangspunkt skrevet tilfredsstillende, men har avtalt med prosjektleder (telefon 01.09.03) at følgende endres/tilføyes;

* Setningen "Dere vil være helt....." erstattes med "Intervjuene vil bli tatt opp på lydbånd og transkribert i anonymisert form til pc og dernest slettet. Prosjektsslutt vil være 30.06.2004.

* Prosjekter er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Vi ber om at kopi av endelig informasjonsskriv ettersendes.

Opplysningene samles inn gjennom personlige intervju.

Det samles inn og registreres opplysninger om bl.a.; vurderinger rundt avgjørelsen om å anmelde overgrepet, hvordan politi og bistandsadvokat ivaretok henne, opplevelse av rettssak og utfall av saken. Det samles inn og registreres sensitive personopplysninger, jf. personopplysningsloven § 2 8) d). Det blir benyttet analogt lydbåndopptak som innen 24 timer etter opptaket transkriberes i anonymisert form til edb. Når transkribering er foretatt blir lydbåndet umiddelbart etterpå slettet.

Prosjektsslutt er angitt til 30.06.2004 (jf. pkt. c). Innsamlete opplysninger vil bli anonymisert fortløpende etter hvert intervju, senest ved prosjektsslutt (jf. pkt. d). Det skal ikke foretas elektronisk sammenstilling av personregistre (jf. pkt. e).

Hans Holmboes gate 22
N-5007 Bergen
Norway
Tlf: +47/ 55 58 21 17
Fax: +47/ 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Ann Iren Vigrestad
Rugveien 44
0679 OSLO

Vår dato: 02.09.2003

Vår ref: 200300768 LT /RH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING FRA PERSONVERNOMBUDET

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 27.08.2003. Meldingen gjelder prosjektet:

10262 Voldtektsofres møte med rettsapparatet

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS er utpekt som personvernombud av Universitetet i Oslo, jf. personopplysningsforskriften § 7-12. Ordningen innebærer at meldeplikten til Datatilsynet er erstattet av meldeplikt til personvernombudet.

Personvernombudets vurdering

Etter gjennomgang av meldeskjema og dokumentasjon finner personvernombudet at behandlingen av personopplysningene vil være regulert av § 7-25 i personopplysningsforskriften. Dette betyr at behandlingen av personopplysningene vil være unntatt fra konsesjonsplikt etter personopplysningsloven § 33 første ledd, men underlagt meldeplikt etter personopplysningsloven § 31 første ledd, jf. personopplysningsforskriften § 7-20.

Unntak fra konsesjonsplikten etter § 7-25 gjelder bare dersom vilkårene i punktene a) – e) alle er oppfylt:

- a) førstegangskontakt opprettes på grunnlag av offentlig tilgjengelige registre eller gjennom en faglig ansvarlig person ved virksomheten der respondenten er registrert,
- b) respondenten, eller dennes verge dersom vedkommende er umyndig, har samtykket i alle deler av undersøkelsen,
- c) prosjektet skal avsluttes på et tidspunkt som er fastsatt før prosjektet settes i gang,
- d) det innsamlede materialet anonymiseres eller slettes ved prosjektavslutning,
- e) prosjektet ikke gjør bruk av elektronisk sammenstilling av personregistre.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres slik det er beskrevet i vedlegget.

Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47/ 22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tlf: +47/ 73 59 19 07. kyrr.svarve@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tlf: +47/ 77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Ny melding

Det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de punktene som ligger til grunn for personvernombudets vurdering.

Selv om det ikke skjer endringer i behandlingsopplegget, skal det gis ny melding tre år etter at forrige melding ble gitt dersom prosjektet fortsatt pågår.

Ny melding skal skje skriftlig til personvernombudet.

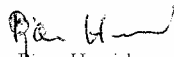
Offentlig register

Personvernombudet har lagt ut meldingen i et offentlig register, www.nsd.uib.no/personvern/register/

Ny kontakt

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2004, rette en henvendelse angående status for prosjektet.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55583377

Vedlegg: Personvernombudets vurdering

Kopi: Behandlingsansvarlig Jane Dullum

Universitetet i Oslo
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
v/Ann Iren Vigrestad
Pb. 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Krisesentrene, Dixi og andre relevante
institusjoner som møter kvinner utsatt for voldtekt

FORESPØRSEL OM HJELP I FORBINDELSE MED INTERVJUUNDERSØKELSE

Jeg studerer hovedfag i kriminologi, og min hovedfagsoppgave skal omhandle ofre for voldtekt og deres møte med politi og rettsvesen. I dag har vi lite kunnskap på dette området, og jeg ønsker med min undersøkelse å bidra til økt forståelse for kvinnes opplevelse av rettsapparatet. For å få vite noe om dette ønsker jeg å foreta en intervjuundersøkelse blant de som selv har opplevd dette.

Tirsdag 5/11 deltok jeg på det nordiske seminaret om den fornærmedes straffeprosessuelle stilling. Anne Robberstad sin rapport, "Kontradiksjon og verdighet", var utgangspunktet for dette seminaret. Hun mener at ofrene bør få være fullverdige parter i sine egne saker, noe hun har mange gode argumenter for. Motargumentet fra påtalemyndigheten gikk ut på at dette er det ikke behov for. Det viktige må etter min mening være å belyse hvilke endringer ofrene selv mener de har behov for, både i forhold til å få være part i saken og rettsapparatet som helhet.

Min oppgave vil ta for seg nettopp dette. Hvordan opplever ofrene selv møte med rettsapparatet, og hvilke forandringer mener de det er viktig å foreta? For å kunne si noe om dette trenger jeg å få høre ofrenes egne erfaringer med politi og rettsvesen. Intervjuundersøkelsen vil omhandle alt fra det å anmelde overgrepet til møte med politiet og opplevelsen av rettssaken.

Mitt spørsmål til dere blir da om dere kunne være behjelpelige med å sette meg i kontakt med voldtekts ofre gjennom å videreformidle vedlagte skriv til dem. Det ville være til stor hjelp for meg hvis dere kunne bidra med å opprette denne kontakten. Jeg vedlegger også et skriv fra leder av krisesentersekretariatet, Tove Smaadahl, da undersøkelsen min er planlagt i samarbeid med henne. Veilederen min ved institutt for kriminologi og rettssosiologi er Jane Dullum, og hun kan også kontaktes dersom dere lurer på noe mer i forbindelse med undersøkelsen. Tlf.: 22 85 01 34

Dersom dere ønsker min prosjektbeskrivelse tilsendt for mer utfyllende informasjon er det bare å gi beskjed. Jeg kan nås enten pr. brev, e-post eller på telefon.
Videre kommer jeg til å kontakte dere i løpet av neste uke.

Med vennlig hilsen

Ann Iren Vigrestad

Tlf.: 22 27 63 55 / 98 83 49 56

E-post: a.i.vigrestad@jusstud.uio.no

Oslo desember 2002

Til krisesentrene, DIXI og andre relevante institusjoner
som møter kvinner utsatt for voldtekt

Da justisminister Odd Einar Dørum på vegne av Regjeringen la fram handlingsplanen "Vold mot kvinner" i slutten av 1999, startet han sitt forord med følgende: "Det er en grunnleggende menneskerett å leve et liv uten frykt for eller erfaring med vold."

Et liv uten frykt betyr blant annet at folk skal føle seg trygge på at når de opplever noe som samfunnet mener er uakseptabelt, så skal samfunnet - med de instanser som er satt til å løse slike saker – gjøre sitt ytterste for å gjøre det.

Slik er dessverre ikke virkeligheten. Kvinner i Norge blir ikke beskyttet mot voldtekt og seksuelle overgrep; tallene taler for seg: 80% av alle voldtektsanmeldelser henlegges. Bare 6,5 % av de anmeldte voldtekter i 2001 førte til domfellelse: i tillegg kommer det velkjente faktum at bare de færreste faktiske voldtekter blir anmeldt i det hele tatt.

Disse tallene viser at et overveldende flertall av alle de kvinnene som utsettes for voldtekt i løpet året aldri mottar noen reell beskyttelse fra rettsstaten. Det er en kjent sak at fagpersonell som behandler og bistår voldtekts ofre, leger, psykologer og advokater ofte fraråder anmeldelse, med begrunnelsen at anmeldelser bare unntaksvis fører fram. Den ofte svært langvarige prosessen som følger en voldtektsanmeldelse, kontakten med politi og rettsvesen, innebærer en så stor belastning at det rett og slett ikke er verdt det!

Etter at Aksjon Rettssikkerhet for Kvinner satte voldtekt på den politiske dagsorden, har vi fått til noen endringer, men ennå er mye ugjort. Gjennom Aksjonen satte vi også søkelyset på voldtatte kvinners møte med politi og rettsapparatet.

For å bedre kunnskap om voldtekts ofres møte med politiet bevilget daværende justisminister Hanne Harlem midler til gjennomføring av et forskningsprosjekt ved Politi høyskolen, der voldtekts ofres opplevelser skulle stå i fokus. Målet for prosjektet var å etablere kunnskap om hvilke tiltak som bør iverksettes for å hindre at kvinner utsatt for voldtekt opplever møte med politi og påtalemyndighet som et nytt overgrep

Dette prosjektet ble aldri gjennomført, og dermed mangler samfunnet denne kunnskapen.

Krisesentersekretariatet har samarbeid med utallige studenter som har gjort, og gjør viktige studier både gjennom hovedfagsoppgaver, avhandlinger og prosjekter. Vi har gjentatte ganger opplevd at de har utført pionerarbeid på områder der samfunnet mangler kunnskap og utredninger.

Vi ber derfor dere om å være behjelpelig med å sette Ann Iren Vigrestad i kontakt med kvinner som har vært utsatt for voldtekt. Hennes hovedoppgave vil bidra til kunnskap rundt en viktig problemstilling, som samfunnet må få kunnskap om, og gjøre noe med.

Daglig leder, Tove Smaadahl

UNDERSØKELSE OM VOLDTEKTSOFRE OG RETTSAPPARATET

Mitt navn er Ann Iren Vigrestad og jeg studerer kriminologi. Jeg har nå begynt på min hovedfagsoppgave som skal handle om voldtektsofres møte med rettsapparatet. Vi vet lite om hvordan rettsapparatet fungerer i denne type saker i dag, og slik jeg ser det er det spesielt viktig å få frem hvordan rettsapparatet oppleves for de det gjelder. Det er kjent at rettsapparatet tidligere har vært regnet som en ekstra belastning for offeret, og i voldtektssaker blir det snakket om hvordan ofrene nærmest opplever et nytt overgrep i rettssalen. Er dette fortsatt tilfelle eller har økt fokus på ofrenes stilling ført til forandringer?

Målet med min avhandling vil være å se om ofrene for denne type overgrep blir møtt med verdighet, eller om de kan bli bedre ivaretatt i rettsapparatet. For å nærme meg dette målet ser jeg det som viktig å få høre hvordan politi og rettsvesen oppleves av dere som har vært i møte med disse. Det jeg ønsker er å få lov til å intervju, og slik høre historien til noen av dere som har fått deres sak opp i retten og slik opplevd rettsapparatet helt fra anmeldelse til frifinnelse eller dom. Intervjuene vil handle om dine opplevelser rundt avgjørelsen om å anmelde overgrepet, møte med politiet, rettssaken og tanker etter at utfallet ble avgjort.

Her noen spørsmål jeg funderer på, og som dere med deres erfaringer kan hjelpe meg å finne ut av:

- Hvordan oppleves møte med politi og rettsvesen?
- Møter politiet ofrene med en tilstrekkelig utstrakt hånd?
- Er rettssalen et sted der dere får lagt frem og gjort noe med deres sak på en god måte?
- Kunne noe vært gjort annerledes?

Dere vil være helt anonyme slik at ingen skal kunne kjenne dere igjen i det jeg skriver, men deres meninger om og erfaringer med rettsapparatet vil likevel komme frem. Jeg understreker også at jeg har taushetsplikt. Det er vanskelig å si noe sikkert om hvor lang tid intervjuene tar da det avhenger av hvor mye den enkelte har å fortelle meg, men rundt et par timer må du nok regne med. Er det noe du ikke vil svare på, eller om du finner ut at du har lyst til å trekke deg midt i intervjuet så er det helt i orden.

Det er gjennom deres erfaringer at jeg og andre kan få en forståelse av hva som fungerer, og hva man trenger å gjøre noe med. Det er dette jeg gjerne vil formidle i min oppgave sammen med forslag til forbedringer. Det hadde vært veldig fint hvis noen av dere ville fortelle deres historie til meg slik at vi kan få satt enda mer fokus på disse viktige tingene, og da ut i fra deres synsvinkel. Dere kan komme i kontakt med meg enten pr. brev, e-post eller på telefon.

Med vennlig hilsen
Ann Iren Vigrestad

Tlf.: 98 83 49 56/22 27 63 55

INTERVJUGUIDE 1

1. INNLEDENDE SPM

1. Hvor lenge er det siden overgrepet? Hvor gammel var du da?
2. Bodde du på et stort eller lite sted da det skjedde?
3. Hvor lenge er det siden rettssaken?
4. Hva slags relasjon hadde du til overgriper?

2. ANMELDELSE

1. Hvor lang tid etter overgrepet anmeldte du det?
  2. Fortell om tankene du hadde rundt det å anmelde?
  3. Hva bidro?
    - politi
    - advokat
    - venner, familie
    - sinne, fortvilelse, hevntanker, rettferdighet
    - helsepersonell,
    - krisesenter
  4. Opplevde du at noen presset deg til å anmelde?
-
5. Var du på voldtektsmottaket noen gang? Før eller etter politi
Hvordan opplevde du det?

3. POLITIET

1. Fortell om dine møter med politiet.   Positivt og Negativt
2. Hvordan var den første kontakten? Hvilken politistasjon? Var noen med deg?
Fikk du komme inn og prate med noen med en gang? Hvis nei – hvordan var
ventesituasjonen?
3. Avhørssituasjonen
  - hvem var til stede?
  - hva slags spørsmål? Gi eksempler
  - opplevde du å bli tatt på alvor?   Følte du at de trodde på deg?
4. Informasjon fra politiet
  - Fikk du informasjon per tlf eller brev eller gikk de direkte til din advokat?
  - Henviste politiet til andre hjelpeinstanser?
  - Hva slags hjelp tilbød politiet?

5. Hvilke hjelpetiltak har du benyttet? (Dixi, krisesenter, psykolog, lege, voldtektsmottak og lignende)

6. Hvordan syntes du politiet arbeidet med saken?

7. Er det noe du vil legge til om politiet?

4. PERIODEN MELLOM ANMELDELSE OG RETTSSAK

1. Hvor lenge måtte du vente til saken din kom opp?

2. Hvordan opplevde du denne venteperioden?

3. Visste folk i nærmiljøet om dette? Og i så fall: Hvordan oppførte de seg i forhold til deg?

4. Hvor var tiltalte i denne perioden? I varetekt? I nærområde?

5. Var du redd for å møte vedkommende? Gjorde du det?

5. BISTANDSADVOKATEN

1. Benyttet du bistandsadvokat? Var det noen som tipset deg om denne?

2. Fortell om advokaten din. Var du fornøyd med henne/han? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Menneskelig støtte	vs	juridisk støtte
På din side eller objektiv advokat		

3. Hvor mange timer jobbet advokaten?

4. Hjalp adv til med å skaffe annen faglig hjelp? Lege, psykolog, støttegrupper eller lignende?

5. Stilte dere erstatningskrav?

Betydning: øk.,	prinsipiell	tilgang til sak (slutte seg til den offentlige straffesaken)
-----------------	-------------	--

Søkte dere staten om voldsoffererstatning? Hvis ikke – hvorfor? Fikk – hvorfor?

6. På hvilken måte ble du forberedt før rettssaken?

7. Snakket adv med påtalemyndigheten om saken, evt. om spørsmål som burde stilles tiltalte?

8. Stilte hun/han spørsmål under rettssaken? Hvor aktiv?

9. Hva kunne vedkommende gjort bedre?

6. RETTSSAKEN

1. Hvem var til stede i rettssalen? Var det noen tilhørere der? Åpen, lukket?
Var du til stede under hele rettssaken?
2. Fortell om selve rettssaken, og hvordan du opplevde den.
Hva var mest vanskelig?
Hvem var mest aktive i retten?   Aktor, dommer, forsvarer?
Var tiltalte til stede da du vitnet?
3. Hvordan opplevde du tiltaltes forsvarer?
Fikk du spørsmål om klesdrakt eller alkoholinntak?
    Tidligere forhold inkludert forhold til tiltalte
    Kan du si noe mer om spørsmålene du ble stilt? Fokus på skader? Motstand?
    Følte du deg mistenkeliggjort?
4. Gikk bistandsadvokaten din inn for å forsøke å stoppe vanskelige spørsmål?
    Var det tilfeller der du hadde villet at din advokat skulle stille spørsmål for å få frem noe?
5. Hvordan synes du saken din ble presentert under rettssaken? Positivt, negativt
6. Ville du ha vært mer deltakende i saken på noen måte?
    Eks. like sentral plass i rettssalen som den tiltalte?
7. Er det noe du hadde villet skulle være annerledes? Hva kunne vært gjort bedre?
8. Har du noe mer du vil si om rettssaken?
9. Kan du tenke deg et bedre egnet forum eller andre måter å behandle disse sakene på?
    scenario: du, tiltalte og en profesjonell megler?

7. UTFALLET AV SAKEN

FRIFINNELSE:

1. Hva syntes du om dette? Hva tror du er årsaken til at det ble frifinnelse?

-politiets etterforskning for dårlig

-alt kom ikke frem i retten

-Føler du deg mistrodd på noe vis?

DOM

Hva ble dommen?

Hva syntes du om den?

Opplever du rettferdighet?

Hva ville du synes var riktig?

Hva betyr straffen for deg?

Hadde du villet anke saken dersom det var mulighet for det?

8. AVSLUTNING

1. Hvem har vært dine nærmeste støttespillere gjennom det hele?

2. Har du fått noen form for hjelp etter rettssaken?

3. Angrer du på at du anmeldte overgrepet i ettertid? Ville du anbefalt andre å gå til rettssak?

4. Er det noe du vil legge til eller si noe mer om?

INTERVJUGUIDE 2

1. INNLEDENDE SPM

1. Hvor lenge er det siden overgrepet? Hvor gammel var du da?
2. Bodde du på et stort eller lite sted da det skjedde?
3. Hvor lenge er det siden rettssaken?
4. Hva slags relasjon hadde du til overgriper?

2. ANMELDELSE

1. Hvor lang tid etter overgrepet anmeldte du det?
  2. Fortell om tankene du hadde rundt det å anmelde?
  3. Hva bidro?
    - politi
    - advokat
    - venner, familie
    - sinne, fortvilelse, hevntanker, rettferdighet
    - helsepersonell,
    - krisesenter
  4. Opplevde du at noen presset deg til å anmelde?
  5. Var du på voldtektsmottaket noen gang? Før eller etter politi
Hvordan opplevde du det?
-

3. POLITIET

1. Fortell om dine møter med politiet.   Positivt og Negativt
2. Hvordan var den første kontakten? Hvilken politistasjon? Var noen med deg?
Fikk du komme inn og prate med noen med en gang? Hvis nei – hvordan var ventesituasjonen?
3. Avhørssituasjonen
  - hvem var til stede?
  - hva slags spørsmål? Gi eksempler
  - opplevde du å bli tatt på alvor?   Følte du at de trodde på deg?
4. Informasjon fra politiet
  - Fikk du informasjon per tlf eller brev eller gikk de direkte til din advokat?
  - Henviste politiet til andre hjelpeinstanser?
  - Hva slags hjelp tilbød politiet?

5. Hvilke hjelpetiltak har du benyttet? (Dixi, krisesenter, psykolog, lege, voldtektsmottak og lignende)

6. Hvordan syntes du politiet arbeidet med saken?

7. Er det noe du vil legge til om politiet?

4. BISTANDSADVOKATEN

1. Benyttet du bistandsadvokat? Var det noen som tipset deg om denne?

2. Fortell om advokaten din. Var du fornøyd med henne/han? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Menneskelig støtte vs juridisk støtte

På din side eller objektiv advokat

3. Hvor mange timer jobbet advokaten?

4. Hjalp adv til med å skaffe annen faglig hjelp? Lege, psykolog, støttegrupper eller lignende?

5. Stilte dere erstatningskrav?

Betydning: -øk., prinsipiell

6. Søkte dere staten om voldsoffererstatning?

Hvis ikke – hvorfor? Fikk – hvorfor?

7. Hva kunne vedkommende gjort bedre?

5. PERIODEN MELLOM ANMELDELSE OG AVGJØRELSE

1. Hvor lang tid tok det før du fikk vite at saken ble henlagt? Hvordan fikk du vite dette?

2. Hvordan opplevde du denne venteperioden?

3. Visste folk i nærmiljøet om dette? Og i så fall: Hvordan oppførte disse seg i forhold til deg?

4. Hvor var han i denne perioden? I varetekt? I nærområde?

5. Var du redd for å møte vedkommende? Gjorde du det?

6. HENLEGGELSEN

Hva tror du er årsaken til at saken ble henlagt?

Hva slags begrunnelse eller forklaring fikk du på at saken ble henlagt?

Hvordan opplever du dette? Føler du deg mistrodd på noe vis?

Hva ville du syntes var riktig?

Hva ville en straff, dom betydd for deg?

Hvem har vært dine nærmeste støttespillere gjennom det hele?

Angrer du på at du anmeldte overgrepet i ettertid? Ville du anbefalt andre å anmelde?

Er det noe du vil legge til eller si noe mer om?

§ 192. Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 12 juni 1981 nr. 62, 5 aug 1994 nr. 55 (i kraft 1 jan 1995), 22 mai 1998 nr. 31 (i kraft 1 nov 1998 iflg. res. 16 okt 1998 nr. 954), 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2.